

Irodalmi tükör / szépirodalom

- Iancu Laura:** Csillagtan ég alatt, Levelek, A vályogházból 3
Kelemen Lajos: A vetésből, Eddük a tudatosságot, Szívtuning 4-5
Villányi G. András: A polihisztor kora, „Meleg szív...”,
 Az ínyenc mosolya, Örömvölgy utca 20. 6-11
Kabdebó Tamás: Emigráció, 1962; Hívó vers a hitetlen Illyés hetvenedik
 születésnapjára; Gyuri utolsó levele; A vadász, a nyúl és a halál;
 Skandalálandó Gondviselés 13-14
Oláh András: túl az éjszakán, gyalogos lelkek, prognózis, fontosabb 15-16
Sarusi Mihály: Magyar a tenger, magyar (II. rész) 17
Fenyvesi Ottó: Minimum Rock and Roll 23

Fiatal költők versei, Gelencsér Milán ajánlásával

- Csete Soma:** az építész, beszélgetések 25-26
Vajna Ádám: Mélabú esete a buszállomáson, Cordyceps fungus 27

Farkas Balázs: Ellentét 28

Tanulmány / kritika

- Báthori Csaba:** Örökké és egyszer (John Keats: Óda egy csaloganyhoz) (II. rész) 32
Buda Attila: Rainer Maria Rilke: Vallomás sötétből (Suhai Pál versfordításai) 40
Bakonyi István: Fenyvesi Ottó: A szabadság foglyai 43
Szemes Péter: Bellosicsról, Bellosicstól (Két hiánypótló kötetéről) 45
Farkas Szilárd: Helyiérték (Szemes Péter „Rendületlenül” című kötetéről) 50
Csider Sándor: Boldogsággönyv
 (Bischofné Hesinger Katalin Biheka meséje című ifjúsági regényéről) 53

Színház / Képzőművészet

- Forgách András:** Az állhatatos Ruszt 55
P. Szabó Ernő: „tessék csak bátran vitakozni”
 (Itt és most – Nemzeti Szalon a Múcsarnokban); Dante 750 60
Péntek Imre: A szenvedélyes anyagkísérletektől a drámai figurativitásig
 (Pannonhalmi Zsuzsa tihanyi tárlatáról), Pelso - tizedszer 68
Benedek Katalin: Erdélyi művészek – erdélyi művészet
 (Jegyzetek a Magyar Nemzeti Galéria Sors és jelkép
 című kiállításának apropóján) 77

Hírek 84

Szerzőinkről

A folyóirat archívum a www.pannontukor.hu weblapon elérhető.
 Ugyanitt információ a folyóiratról és a Pannon Tükör könyvsorozatról.

IMPRESSZUM

Alapító főszerkesztő: Pék Pál

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Elnök: Balogh László-Nagykanizsa

Cséby Géza - Keszthely, Hévíz
 Gyutai Csaba - Zalaegerszeg
 Kiss Gábor - Zalaegerszeg
 Papp Ferenc - Nagykanizsa

SZERKESZTŐSÉG

Péntek Imre - főszerkesztő
 Szemes Péter - főszerkesztő-helyettes
 Bence Lajos (Lendva) - főmunkatárs
 Kabdebó Tamás (Newcastle, Írország) -
 főmunkatárs
 Kardos Ferenc (Nagykanizsa) - munkatárs
 Gelencsér Milán (Budapest) - munkatárs

ROVATVEZETŐK

Tóth Imre - vers 32
 Somogyi Zoltán - próza 40
 Szemes Péter - tanulmány, kritika 43
 Horváth M. Zoltán - képzőművészet 45
 Király László - zene 50
 Kaj Ádám - fiatalok, pályakezdek 53

Készült Zala megye,
 Zalaegerszeg, Nagykanizsa,
 Lenti, Hévíz önkormányzatának,
 a Magyar Művészeti Akadémia
 és a Nemzeti Kulturális Alapprogram
 támogatásával.

nka

MM
 MAGYAR
 MŰVÉSZETI
 AKADÉMIA

Szerkesztőségi cím:

Pannon Tükör Szerkesztősége, 8900
 Zalaegerszeg, Landorhegyi út 21.

E-mail: pannonfold@gmail.com

Telefon: 92/598-070

Kiadja a Pannon Írók Társasága

Kiadóvezető: Péntek Imre elnök

Előfizethető csekken vagy számlázással,
 mely a szerkesztőség címén igényelhető.

Számlaszám:

Zalavölgye Takarékszövetkezet,
 Zalaegerszeg 75500258-10809415

Az egyes számok ára: 1000 Ft.

Előfizetési díj egy évre: 3000 Ft.

ISSN 1219-6886

Előkészítés:

Náspáng Grafika

hmz@t-online.hu

Nyomdai munkák:

Gura Nyomda Kft.

8900 Zalaegerszeg,

Hock János utca 92/b

E-mail: info@guranyomda.hu

További támogatóink:

NB FORSZ

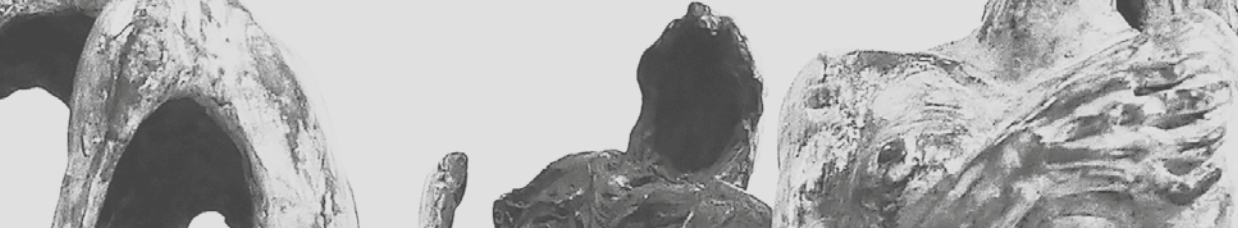
Szolgáltató és Tanácsadó Kft

Könyvvezetés - Könyvvizsgálat

Tel: 92-510005, Fax - 92-510006

R. Törley Mária:
Pokol

Iancu Laura

Csillagtalán ég alatt

Csillagtalán az ég ma éjjel.
Száz éve csend van a temetőben.
Maradt egy szelet kenyérem.
Düledezik Krisztus teste
a kőkeresztben.
A kőtáblán elhalt betűk,
gyászból gyászba öntik.
Sötétbe vész ma is a táj,
embernyom nincsen rajta.
Kékre festett házban lakom,
éggé kopott az otthonom.

Levelek

A vaskerítés felett forgó levelek.
Egyedül Isten tartja számon a nevüket,
ki olykor-olykor hintára teszi az őszi földet,
fehér halálba ringatja a porszemeket.

Gazból emelt ki, nem egyszer engem is,
és velem ázott a megrakott szekéren,
szemlesütve, dideregve,
nem is olyan régen...

Akkor a harangszóra még
széteszlottak a felhők.
Most gyalog menetelnek
a forgatagban a felkapott levelek.

Testünkre nehezednek az esőcseppek.

A vályogházból

Várakoztat az éj, mintha
beszélni akarna még,
ki tudja kivel, ki tudja meddig.
A vályogházban ilyenkor
lámpát gyújtani nem szokás,
fekete szívvel térdelnünk,
akár a ragaszkodó holdvilág
s a dúllőúton roskadozó fák.

Kelemen Lajos

A vetésből

Iancu Laurának

És ahogyan nem lehetne, friss
levegőt szippantok, szép rögzösen fodrozódik
a szántó, visszavonz egy történet határáig,

önként megint, parancsokon
kívül; magot fogok szórni a mezőnek,
ez lesz udvarlásom,

a pillanat örök jelenében:
mi igazibb vallomás?
a földével egybeesik pályánk,

nem különös, hogy néha éjében
mégis messzebbre látni? igaz, furán inog
a táj, mint elszabadult csónak,

de úgy van: *ilyenkor*
lámpát gyújtani nem szokás.

Eddzük a tudatosságot

Lehet, hogy Isten fixíroz minket,
vajon nála már a
határokig jutottunk? S ez új ártalom:
a tűző napfény fog levadászni? –

Azután a kert és ösvénye sötét átkelőhelyé válnak –

Nem inkább a lemondott erő,
a lepusztult dac;
a sebezhetőség tesz mülőféllé bennünket?
S tússzá anyyi lelki nyűg –

Próbálj a test ura lenni még, világra éhező!

Hajolva Istenhez, kis istencseléd:
„sejtem, Uram, mint van
a teremtéssel...”

Az ösztön modell és varázs-kör,
s ahogy kér és parancsol: eddük a tudatosságot, igaz?!

...Elhiheted,
magam is tervektől roskadok.

Szívtuning

Egy szó – persze, mi volna, *szívtuning* – ilyesmi;
a nekünk szánt kor lépcséjéről nézve
élesedik-e már a horizont: képünkről olvasható –

s ki lát szabott határnál odább?

hogyan mondd? a költészet támhely, test a ködfalban?
szavát fák köze nyeli el,
a zöld világ, hol láng fut füvek kanócán –
szinte robban az évszak;

és tessék: akárcsak tavaly: bátor a tavasz –
ma élet, örült nevezné másnak; csupán őszre: sors;

bent nincsenek évszagos, szép hangzatokkal támasztott
példázatok, nincs egy szó csupán a kedvünkért;

mégis megvan minden ott

noha egészen széttárva a tér, egy érzés,
mint a kertalji patakon az akácdeszka-híd, bizton vezet át
odatúlra, valahová

s bizonytalansággal egyszer majd a másik partról is kapunk
jelet, amottan is történnek dolgok, mondják,

pl. végre senkivel sincsen senki,
hanem (ami eminnét végképp érthetetlen) immár
az ragad magával, hogy nem különbözünk.

Villányi G. András

A polihisztor kora

Felfokozott igazságérzet és kamaszos szembenállás, továbbá kiemelkedő magyartanár keresése okán Kanizsára kerültem érettségim esztendejében, 1976-ban. A magyartanár, akit egy régebbi diákja lelkesen ajánlott, miképp apám gimnáziumi padtársa, aki ekkoriban a Művelődési Minisztériumban dolgozott, nemcsak magyar szakosként, hanem személyiségének varázsában is rendkívülinek bizonyult. Sokan és sokáig fogunk emlékezni rá, amint beviharzik az osztályba az Új Írás vagy az ÉS friss számát lobogtatva, hogy elmesélje pillanatnyi örömeinek vagy felháborodásának okát. Volt, hogy nem egyedül érkezett órájára, hanem éppen Szabó Magdával és Szobotka Tiborral, akiket megkért, hogy tartsák meg helyette. Akárki tartotta: az órák az ő gyermekei voltak, az ő szárnyalásban korlátokat aligha ismerő vagy méltányoló szellem-gyermekei, amelyek felvillanyoztak és gondolkodásra, alkotásra inspiráltak. Esetében a magyar nem tantárgy, hanem életforma, illetve maga az élet volt, amit teljes bedobással kell meg- és átélni. Láttam az örömet arcán, amikor beléptem harmincéves osztálytalálkozóink színhelyére, s azzal tisztelt meg, hogy magához invitált a vacsoraasztalnál. Ekkor már nagybeteg volt, ez érződött beszédén, valami ezt súgta lényegéből. Láthatatlanul, de szinte tapinthatóan bujkáltak benne a búcsúzkodás gesztusai. Életlángjának tépett pislákolása sem kuszálhatta szét megjelenésének kifogástalan eleganciáját, ami nemcsak öltözékének, hanem mindenekfelett lényének volt állandó és kitörölhetetlen vonása. Állapotára panaszkodott picit. „Laci” – mondtam, némileg zavartan, mintha iskolapadból tettem volna – „tudod, Te még lombozottan is olyan charmeur vagy, mint Mastroianni volt”. Láttam, mint suhan át arcán egy hálás félmosoly, és örültem, hogy kimondtam. Pár hét múltán értesültem Harkány tanár úr haláláról. Akkor visszaemlékeztem utolsó beszélgetésünkre, hálásan a koboldnak, aki elmondatta az érett férfivel az élettől búcsúzkodó férfinek ezt a bőkfélét, s utoljára szerezhetett egy félmosolynyi boldogságot.

Az én időmben a gimnázium kétszázötven éves volt, s benne valódi alkotóműhelyre és a tanulás, illetve a tanítás gyönyörűségének ízére lelhettem tanárainkban. Nehéz lenne felsorolni mindazokat, akik a nagy múltú intézmény szellemiségét hűen ápolták, kiteljesítették. A IV.D osztályban ilyen volt osztályfőnököm Szebenyi Mária, akinek ajtaja mindegyikünk előtt nyitva állott, nemcsak az iskolában, hanem végtelen otthoni beszélgetésekre is, amelyek során odaadóan igyekezett abban támogatni minket, hogy teljesebb és helyünket megállni tudó emberré váljunk. Aztán ott volt mindannyiunk „aranyembere”, aki eszmélésünket beragyogta a páratlan szellem és emberség fényével. A latin és a magyar nyelv római arcélú tudós protektora: Márkus Ferenc tanár úr. Beszédstílusa, mindenkor kimondott mondatainak felülmúlhatatlan verete és üzeneteinek borzongató mélysége; amiképp a tartalom bölcsessége elválaszthatatlanná válik a kifejezés formai tökélyétől; arra sarkallt és tesztelte is, hogy mércéje szerint igyekezzem kifejezni magamat beszédemben, akkor is, ha ez lehetetlen.

A gimnázium épületéből kilépve sem maradtam híján a mestereknek a városban, amit mindig különösnek és varázslatosnak láttam.

*„Meleg szív, ha nincsen
mit ér az éles ész?
Ha gerinced laza:
semmi az egész.”*

Naményi-Koncz Nándor

Naményi-Koncz Nándor ifjúságom nagy tanítóinak egyike volt. A kertek alatt, a Potyli patakon túl vagy Magyar utcai kertjében oktatott arra, hogy miként lehet értelmezni lét és nemlét dolgait. „Fiókám” – szokta mondogatni, de mit is mondogatott? Az ő esetében is, amiként olvasmányaimnál, emlékezetemnek nem a tényeket idéző, hanem azok esszenciális üzenetét hordozó lemeze vetít éppen: az, amely nem a memória konkrétumainak tára, ám mélyen beivódott lényünkbe. Plátói szerelmemmel a Potylihoz sétáltunk és a fűben megbújva ideges és szemérmes ujjakkal próbáltuk megismerni egymást és abban a másik nemet. Aztán megpillantottuk Őt: grandiózus jelenség volt. Hatalmas, ódon viharkabátban, botján irdatlan könyvet egyensúlyozva álldogált és tűnődve olvasott. Körötte kecskék legelésztek gidákkal. Nonkonformista, kamasz képzeletemet azonnal tűzbe hozta a Ho Si Minh-re emlékeztető kecskeszakállú, ősz férfiú. Tisztelettel köszöntem. Viszonozta és éreztem, amint tekintete áthatol csontjaimon. „Egy könyvet olvasok most,” – mondta, „óriás terjedelmű, ám nincs benne semmi, mégis a legfontosabbak egyike.” Így ő, én ámulattal hallgattam. Nem hallottam ilyen beszédet akkoriban sűrűn. Ráéreztem gondolatában a paradoxonra, mert olvastam hasonlókat. Zent. Dosztojevszkijt is. Így indult barátkozásunk és évekig folytatódott azután is, hogy leérettségiztem a Landlerben, s elhagytam Kanizsát. Naményi-Koncz Nándor remeteként élt kecskéivel, kutyája nem volt. Pár liter tejből, kertjének gyümölcsseiből, s abból tartotta fenn magát, hogy hébe-korba vásárolt egy-egy palackot egy-egy segítő szándékú ismerős. A különc nem helyezkedett el sem vállalati, sem egyéb közösségben a háború után. Magányos bölcs volt, afféle zalai Diogenész. Édesanyja halála után magára maradt végleg. Elmesélte, hogy megőrizte szüzességét, mert szíve Évájával szerelme nem teljesülhetett be. Éva finom família sarja volt, s Nándor a hölgy családjának határozott biztatása ellenére sem akart „betolakodni” előkelő köreikbe. Sorsában ekként ismételte meg Édesanyja döntését, a parasztlányét, aki uraságba szeretett, és eltökélte, hogy szíve alá terhet vesz tőle. Így is lett, és az úr szerette volna elvenni a megesezt kedvest, de az nem állt kötélnek. Elnyerte a szerelemgyermeket és nem akart rangos rokonság céltáblájává válni. Éva is hasztalan kérte Nándort: ő sem állt kötélnek, inkább hagyta meghasadni szívét. Telt az idő, és tiszturak kezdték csapni a kisasszonynak a szelet. Szombathelynél állomásozó repülőcsők. Aztán kitűzték az esküvő időpontját, s Nándor kiügyeskedte a kántornál, hogy – ismeretlenül – ő orgonálhasson. Belépett az ünnepi menet, felrepültek a hangok, s a menyasszony pár lépés után kissé elbizonytalanodott, majd megállt és ájultan rogyott össze. Hamvas Béla nevét elsőként Nándortól hallottam. Mindenekfelett tisztelt prófétaként. A *Láthatatlan történetet* egyenest a Biblia mellé helyezte. Bármely társadalmi rendszerben ilyen lett volna: magányos, profetikus, monumentális spirituális és szellemi gazdagság birtokosa. Ember, aki szinte semmiből élt, ám nagyúrként. Benső nemessége glóriaként halványan izzott körötte, miközben rajta minden ócska és elnyűtt volt. A huszadik század egyik nagy találmányának a gumicsizmát tartotta, nem kevésbé kedvelte a biciklit sem, amivel városi és hegyi otthona között járt. Vágyaimban mindig tengerre készültem akkoriban, olyan hajón, amit együtt készítettünk volna kedves barátommal, a festőművész Kellár Janóval. „Tudod, Fiókám” – hajtogatta, „ha eljön az én időm, adok olyan hajót neked, hogy bejárhatod a földkerekséget.” Persze az „ő ideje” alatt Krisztus újbóli eljövételét értette. A Magyar utca 39.-ben – mára nyoma sincs házának – a közműveket ősidőktől kikapcsolták, hiszen nem volt miből fizetni a számlákat. Ám voltak könyvek, doh és dohot lehelő terítők, függönyök, és egy levitézlett sárga

zongora, amiből feledhetetlen dallamokat varázsoltak kezei. A különös, szomorú hangok, a jeges úr határtalan közönyével, és szívének nagy melegségével terhesen, sosem roppenek el emlékezetem kalitkájából. Hegyi háza kertjében Kulin professzor úr készítette teleszkópját a bolygók, a hold, s a nap foltjai felé fordította. Ki tudja, mi mindenre terjedt ki figyelme a kanizsai aszkétának, aki elfordult a praktikus és mellékes dolgoktól, hogy haszontalan, ám egyetemes kérdéseknek szentelje idejét. Tartott az emberektől. Félt, hogy megmérgezik, vagy más módon próbálnak életére törni. Hívogattam, látogasson meg Pesten. Elképzeltem magunkat a Gellért szálló teraszán, választékos díszletek közt, ebédünket fogyasztva, mit sem alakítva szegényes viseletén. Meg akartam élni, amit magamban tudtam: ez a férfi bárhol, bármilyen küllemében túlszárnyalja környezetét. Persze, nem jött. Soha. Nem engedték kerti orchideái, sem „sárkányai”, a kecskék. Amikor kamasz-boldogan elújságoltam tervezgetett londoni utamat, fejét jóságos mosollyal csóváltgatta: „Nem kell, Fiókám, Rómába utaznom, hogy Rómában legyek. Elég felnézni a felhőkre, és huss odarepülök velük. Később megtanulsz te is ekként utazni. Hiszen tudod, hogyan megy át a bölcs 'A' hegycsúcsról 'B'-re? Így” – és húzott egy egyenes vonalat a képzeletbeli pontok között. Bort vagy sört, szalonnát, felvágottat vásároltam a közértben, elzarándokoltam düledező hegyi házához és a leírhatatlan felfordulásban eszegettünk, iszogattunk asztalánál. Mint atya és fia. Nem fizikai, hanem szellemi értelemben. Az összevisszaságban minden elképzelhető tárgy felbukkant: botok, fegyverfélék, csöbrök, vödrök, tán volt rézkígyó is. De kőbalták és kőszikék kollekcója biztosan. Értekezés egy helyi tízezer éves vaskohász civilizációról, amit a Nemzeti Múzeum számára írt, melyben esedezett, hogy jöjjenek ásni a páratlan vidéken, ahol egy tízezer éves civilizáció létét dokumentálta. És dohányoztunk. Pipáztunk vagy Kossuthot szívtunk. Milyen csoda volt minden! Rajzolgattam. De nem rajzolt le. Olykor hozzáfogott, de abbahagyta, mert meghaltak, akiket papírra vetett. Sosem csókol meg. Mondta, hogy férfiak közt a csók csak júdási lehet. Találkozáskor határozottan átölelt és magához szorított. Drága osztályfőnököm, Szebenyi Mária és tüneményes édesanyja, Marika néni egyszer meghívták őt vasárnapi ebédre, bár tartottak tőle, ám a kedvemért csak meginvitálták. Persze, a „koldus” kifogástalan méltósággal étkezett. Gyakran járt a városi könyvtárba kölcsönözni. Haj, amikor csillagos ég alatt kísért a réteken a város felé. Mennyire félelmetes és káprázatos volt minden! A világ telis-teli a gondolat titkos sejtelmeivel. A szellem jövője izgalmairól és a test dörömbölő gerjedelméről. Utolsó éveiben nem találkoztunk. Elhatalmasodott rajta az üldözési kórság, és éreztem, hogy bizalmatlanná vált velem is. Ezt nem viselte heves, tapasztalatlan lényem. Ma bánt, hogy nem próbálkoztam többet. Mondják, hogy a kórházban egyetlen doktornő kezéből fogadott el ennalót. Fehérvérúságban halt meg. Keresztjére egy tisztelője ezt íratta: Nemini obesse, omnibus prodesse. Senkinek sem ártani, mindenkinek hasznára lenni. Naményi-Koncz Nándor. Polihistor

Az ingyenc mosolya

Naményi-Koncz Mester emlékének

Ha megkérdezik, pesszimista vagyok-e, azt felelem, hogy nem és igen, ám a bennem élő „lény” inkább hajlik valamely katartikus optimizmusra. Lenni kell, ha lét nem is jutott. Az Egész csápjai vagyunk, neuronjai egy ésszel felfoghatatlan méretű és milyenségű kozmosznak. Nemrég az erdőben átöleltem egy fát. Amikor tovább indultam, melegség éledt bennem. Ráébredtem, hogy a fa átölelésével igent mondtam a világra és arra, hogy a világ és én egymásban vagyunk. Tudatosan vállaljuk a sorsot. A világ él, az élet világot, és az „én” elválaszthatatlan az Egészről.

Repertoáromban ennek az érzésnek szerény reflexiója az *Ínyenc-derű* című vers. Schuppen ízig-vérig mestere a gondolatnak és tömör megjelenítésének. A képen negyven év körüli nemesember ül asztalánál, piros bársony felöltőben és fodros fehér ingben. Gúnyája jobb időt látott, kissé viseltes és talán nem kényesen tiszta. Az asztalon hiába keresnénk lucullusi étket. Kenyér, sajt, füstölgő kispipa, a kézben bor, metszett, talpas üveg pohárban. Arca rózsaszín, enyhén pirosposzsgás. Ajka körül szomorkás mosoly játszik. Elfogadta a játszma szabályait és értő ízléssel csippent az érzéki öröm tányérből.

Aki ily kevésből lakomázni tud, az összehasonlíthatatlanul nagyobb ínséget is derűvel képes elviselni. Mindent ismer, hiszen nevet és sír egyszerre – ez világlik rejtelmes mosolyából. Ilyen az archaikus mosoly.

Az archaikus mosolynál elidőznék. „Nebet és sír egyszerre”? Biztosan vannak, akik akként vitatkoznának, hogy nem állhat a derű eme jelenségének hátterében sírás. Nem fogadom el. A derű a semmi elfogadásából fakad, túl nevetésen vagy zokogáson. A mosoly a semmiből táplálkozik. A semmi rajzolódik az emberi arcra félsírás-félmosoly ötvözetben. Ebben a tiszta paradoxonban, amiben eggyé vált nevetés és fájdalom. Túl elutasításon és vágyakon, rokon érzelmen és ellenszenvén, túl életen és halálon: ez az archaikus mosoly.

ÍNYENC-DERŰ

Hommage à Schuppen

Schuppen Ínyenc c. képe az egri vár képtárában látható. Szerény derűje rabul ejtett.

Az Ínyenc:

meztörli száját.

Megtörli kezét

meztörli

poharát

pipáját

néz

kinéz

túl magán.

Odakint

éjszaka

fényezi

csillagait.

Csak neki.

Örömvölgy utca 20.

Kisfiú koromban évekig nagyszüleimmel éltem, kicsiny szobakonyhás lakásukban a Diószeghy Sámuel u. 20. alatt. A lakás egy behemót bérkaszárnya első emeletén volt, majdnem pontosan a ház kapuja fölött. Akkoriban is pénztelen emberek laktak erre, küllemükön a „tisztos szegénység” jeleit viselő munkások, kishivatalnokok, bolti segédek. Számomra az efféle „egyszerűség” – nevezzük így a vékonypénzűek dísztelenségét – természetes volt, ebben éltem, növekedtem.

Nagyszüleim a harmincas években költöztek az Örömvölgy utcai bérházba, nem volt innen messze a Mávag¹, ahol nagyapám 1963-ig lakatosként dolgozott, amikor hatvanévesen nyugdíjba ment. Vitrinemben díszleg az Ercona II harmonikás objektív fényképezőgép, amit erre az alkalomra kapott ajándékba a gyártól. Kétegyházáról költöztek a Józsefvárosba, amikor a pénz elfogyott, amit leszerelésekor a csendőr őrmester végkielégítésül kapott. Honnan kezdődött számomra az ő történetük? Valószínűleg onnan, amikor dédapám, Varga Lajos, a sárospataki kőműves mester megtette unokáinak a nem csekély szívességet, hogy az orosz fronton hősi halált halt. Lajos papa alig volt harminchárom, és a családfának új irányt adott korai halálával. Nagyapám, akit református lelkésznek szántak, a híres pataki kollégiumban kénytelen volt középiskolai tanulmányait abbahagyni, hogy segíthessen a sok kistestvér eltartásában özvegy édesanyjának. Beállt egy ottani kádár-mesterhez inasnak és kitanulta a hordókészítés csínját-bínját. Büszke volt a pataki gimnáziumra, és arra, hogy életrajzában szerepelhetett néhány ott töltött év. Mesélni szokott a tanulóvekről, életvidám ifjúsága vaskos csínytevéseiről, s ezeket mindig szívesen, sőt áhítattal hallgattam. Őrangyalok serege ügyelhetett lépteit, hogy túlélte a gyermekkort, s a két nagy háborút! Amikor épp nem az első háborúból visszamaradt kézigránatokkal „halásztak” pajtásaival a Bodrogban, akkor a folyam örvényeit „szörfölték” – azaz kipróbálták, ki tud az aljáról feljönni. Akadt olyan, akinek nem sikerült. Mestere derék, szigorú, ám emberséges férfiú volt, jóságos felesége igyekezett bőséges fogásokkal kedveskedni a félárva kamasznak. András bácsi, az iparos, literszám itta a tokaji bort, ami hordószám állt pincéjében. Szaladj csak le a pincébe, fiam, – szokta utasítani inasát – hozzá egy lopóval a hármashól! Egyszer észrevette, hogy a hatalmas tüdejű fiú úgy megszippantotta a lopót, hogy túlcsordulva a szájába is szaladt a borból. Mit csinálsz a borral, ami a szádba megy, fiam? – kérdezte.

Kiköpöm. – felelte a suhanc. Fiam, a bort kiköpni Isten ellen való vétek. – tanította mestere. Legközelebb nyeld le, ami a szádba kerül! Nem kellett sok a szófogadó inasnak: lenyelte és mivel ízlett, csak nyelte-nyelte.

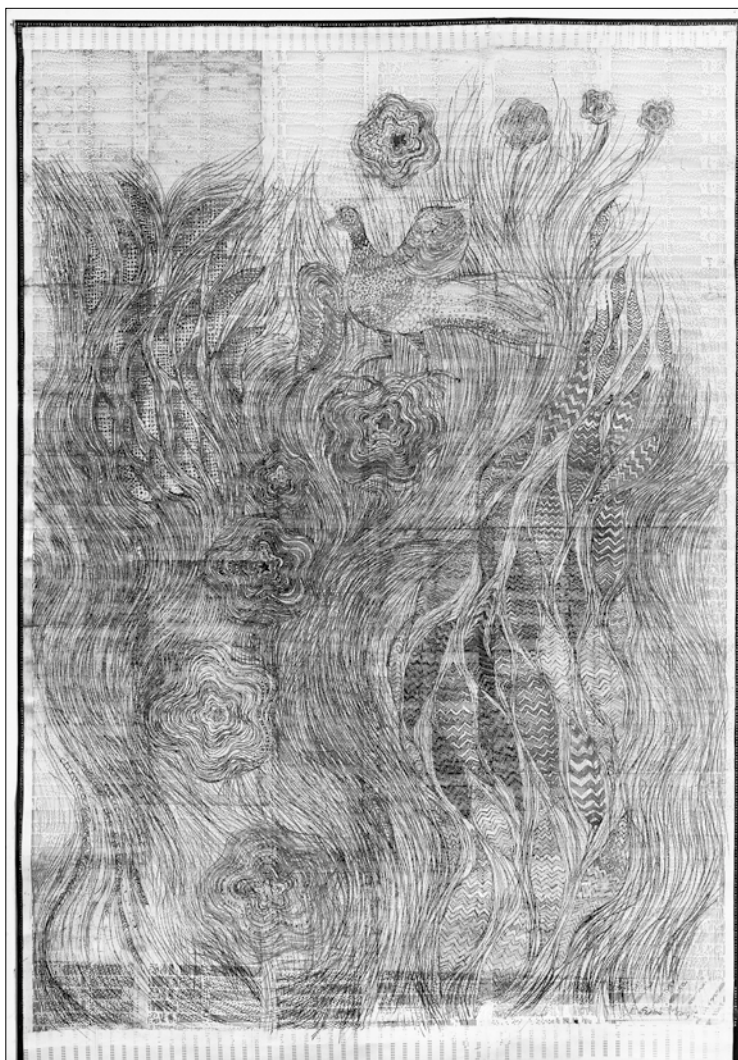
Feljövén a hús pincéből, legott szédülni és támolyogni kezdett. A szentségit! – dörmögött a mester – Nem azt mondtam, hogy rúgjál be, csak annyit, hogy ne köpd ki, ami a szádba kerül.

Nem tudom, miként állt be a csendőrséghez az Öreg, de számos ízes elbeszélésre emlékszem ebből a korszakból is. Akkor ismerkedett meg nagyanyámmal, amikor Kétegyházára vezényelték. A párját ritkító szépségű Brigittával kinyíló szerelem véget vetett az egyenruhás karriernek, mivel az ara családja oly szegény volt, hogy osztályidegennek számított a Horthy-rendszerben. Maradt a kérdés: vagy mundér, vagy szerelem. Mivel Varga András az utóbbit választotta, így történetüket én mesélhetem itt. A csendőrélet elbeszéléseiből kiemelném a következőt. Hol volt, hol nem, volt egy szegény ember, aki szerette volna népes családját eltartani, ám a vidéken akkora volt a nyomorúság, napszámos munka pedig kevés akadt, hogy megesett, lopnia kellett pár cső kukoricát a grófi földről. Az intéző, aki másoktól szigorúan védelmezte ura vagyonát, nem kívánt botrányt. Bement a csendőrsre és „felszólította” az „urakat”, hogy kérdezzék ki a senkiházit, majd hagyják jól helyben. Az ember nagyapámhoz került, aki ezt mondta: idefigyeljen, tudja, hogy magát én felpofoztam most. Legközelebb ügyeljen, hogy ne lássa senki, ha visz pár csövet a gyerekeknek. Ezzel elbocsátotta. Emberünk elfecsegte, jól járt a Varga Bandival, aki ilyen-olyan rendes ember; s ez eljutott az intéző úr fülébe. Almássy grófnéknál épp bál volt, a helyi csendőrök is meghívást kaptak. Mikor belépett Nagyapám, az intéző hangos megjegyzést tett: Hölgyeim és uraim, megjött Varga őrmester, aki, ha nem tudták volna: kommunista. Nagyapámnak előntötte agyát a vér. Nem szenvedhette a kommunistákat, amely emóciója az ötvenes években tetőzött, amikor koncepciós per ötöd rendű vádlottjaként öt esztendő fegyházbüntetésre ítélték. Nem szólt, de valamivel

¹ Ganz-Mávag

hamarabb köszönt el a társaságtól. Útja az intézői házhoz vezetett, ahol az orgonabokor mögött elrejtőzött. Ott megvárta az intézőt, és kardlappal derekasan eltángálta. Befejezésül ennyit mondott neki: vegye tudomásul, hogy maga nekem nem parancsol! Ha megint lekommunistáz, megölöm. Azzal otthagya. Drága sárospataki Nagyapámnál ily módon éltek tovább szeretett kuruc fejedelme hagyományai.

Amikor 1952-ben életét irgalmasan megkímélték, és „mindössze” öt évre ítélték, „államellenes összeesküvés miatt”, az utolsó szó jogán elmondta: „Tisztelt Bíróság! Önök engem, mint egykori csendőrt fasisztának neveznek. A csendőrségnél többször mondták, hogy kommunista vagyok. Mondja meg nekem a tisztelt bíróság, hogy mi vagyok én tulajdonképpen?” Nem tudom, milyen választ kapott egzisztenciális kérdésére a négy évben, amit büntetéséből letöltött. Egy bizonyos: rengeteget szenvedett, többször közvetlen közléről kellett éreznie a halál érintését, melytől csak vasakarata és kitartása mentette meg. A férfi, akit elvitt a fekete autó, nyolcvanöt kiló volt, s aki kiszabadult, ötvenöt. Arisztokraták, egyetemi tanárok és jogászok voltak a rabtársai. Mint emlegette, magasabb iskolát végzett a zárkában, mintha megadatott volna befejeznie a pataki kollégiumot.

E. Szabó Margit:
Arany madaram
2015

Szemereki Teréz:
Arcnélküli emberek
2015

Kabdebó Tamás

Emigráció, 1962

A szó elszalad,
az íz megmarad.
Meg ne makacsold magad,
a makacsság fáj,
a fájdalom ragad.

Hívó vers a hitetlen Illyés hetvenedik születésnapjára*

Gyula bátyánk te,
te vagy a fáklyaláng.
Ha kialszol,
velünk mi lesz?
Olimpia a lángod,
lassú öröktűz:
minden találkozás nagy játék,
ősi torna,
szimpozion veled:
erre gondolj, ha a bor helyett,
időnként,
a keserűséget nyeled.
Az Isten,
kit sokszor megtagadtál,
megcirógat,
tenyerébe vesz. Keze, mint a tied:
ujjbögyei
puhák, kérge érdes, barázdái mélyek,
idegei érzékenyek.

* Közöletlen költemény, csak Ika és Kodolányi Gyuszi ismeri, most Illyés halálának 33. évfordulójára ajánlom.

Gyuri utolsó levele*

„Tudod, a vég tragikomédia,
öregem, pénztelenül, betegen.
Addig éljen hát az emberfia
míg élhet, mint egy fejedelem.

Epikurosz híve vagyok, Tamás,
tépd le minden órának virágát,
s mielőtt elérne a rohadás,
megmarkolom majd a semmi ágát.

Szokrates gyanánt mérget veszek be,
hidd el, nem otromba az önhalál.
Jutott-e már vajon az eszedbe?
Testünk emésztőkörben cirkulál.
Habzsoljunk vidáman, amíg lehet!
Élj boldogan barátom, ég veled.”

* Dr. Lederer György matematika-professzor és ínyenc 1996. április 15-én halt meg, élt 68 évet.

A vadász, a nyúl és a halál

Lelkem mosolyra iszonyul,
apuska, nehéz az a puska,
ne lődd ki, hisz én vagyok a
lőpor, a sörét és a nyúl.
Ne lőj le, vadász, ne lőj,
hisz én vagyok a nyúl,
minden lövés engem talál,
minden halál hozzám viszonyul.

(1988)

Skandálandó Gondviselés

Nincs olyan, hogy csak vagyogatok.
Környezetemhez fűznek láncolatok.
Testem anyagból, a lelkem is az,
fény, amit lényem az éjbe hajít,
hol Vegyfizikusként, részecskéknek Csősze gyanánt
televíziózik a Gondviselés.

Oláh András

túl az éjszakán

mennyi veszteség fér el egyetlen éjszakában
ne hazudj hozzá semmi többet
mert aki a falakon kívül él megtanulja
betömni az önzés hézagait
másféle árnyék szegődik melléd
s az érdem nem az ami benned él
ezért érdektelenek mások álmai
hisz arcukat elmossa az idő
hiába veszed elő a régi fényképeket
a visszanéző folyton más tükrebe vágyik
pedig már rég nem ugyanazok vagyunk

gyalogos lelkek

hamis szelídség áldozata lettél
nem védtelek meg
mégse gondolj most a menekülésre
hisz még meg sem szoktad az érkezést
magunk fizette csöndben
vesztegelünk beteg lelkiismerettel
gyalogos lelkek vagyunk
akikben örökösen ott lappang a tél
le kéne szokni végre a pusztulásról
hogy Isten belophassa közénk a fényt
ha az élőnek feltámadni lenne kedve

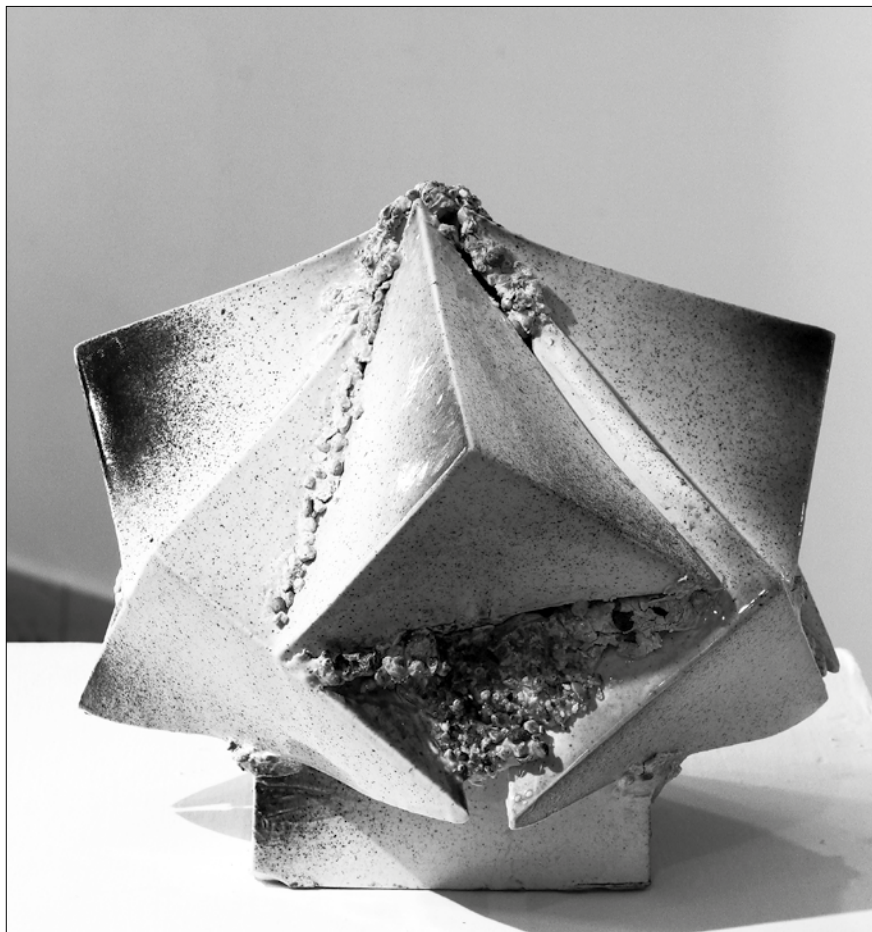
prognózis

a prognózis keddre ígérte az álmokat
s hogy lesz ki a kocsmapultnál majd meglátogat
de a kocsmák bezártak mind s ez bizony furcsa
– fukar életemhez már senkinek sincs kulcsa

tűz-piros locsolóautók képét őrzöm
nem hagyom egy emléknek se hogy megelőzzön
holnap fel sem tűnik tán senkinek hogy késtem
– gyászjelentés leszek egy bätortalán kézben

fontosabb

fenn hordja az orrát az est
az irányjelző riadtan pislog
megérkeztél de a motort nem állítottad le
még nem döntötted el kiszállsz-e
persze így az egésznek nincs értelme
miért jöttél ide egyáltalán
ha ismét megfutamodsz
nem lehet résen lenni egész életedben
egyébként sem érvényesek a régi szabályok
már fontosabb ami elmúlt
és a bepárasodott szélvédőn átszivárgó
fények is csak magadtól féltenek

Pannonhalmi Zsuzsa:
Kristály
Porcelán applikáció

Sarusi Mihály

Magyar a tenger, magyar II. *

Hamvas Inotán

1954-1962: Inotára, egy másik hőerőmű építkezésére áthelyezik. Segéd munkás. Művészetesztétikai tanulmányokat ír, befejezi Szilveszter c. regényét és hozzákezd idős kora legnagyobb esszégyűjteményének, a Patmosznak az írásához. Előtte Tiszapalkonyán, utána Bokodon műveltetnek vele hasonlókat. *(Dúl Antal: Hamvas Béla életpályája – világhálóról!)*

Azaz: Palkonya, Inota, Bokod a sorrend.

1951-1964: az Erőműberuházási Vállalat raktárosa, tisztviselője e 3 helyen. Ekkor írja legkiérleltebb műveit. Élete végén többször Füreden gyógyul a szívkórházban.

Rakja – rakatja – az anyagot, írja (jegyzé) a gondolatot.

I-N-O-T-A. Van, ki a latin I. NOTA-ból eredezteti: a rómaiak első állomását jelző kő I.NOTA föliratából született volna. Más Mátyásra fogja: bakonyi cserkészésük közben megálltak az inotai templomnál, s némi borocska hatására véste kőbe a király, I. NOTA. Hogy itt legközelebb is lepihenhetnek!

Hamvas? Hogy a csudába ne.

Befogták lónak.

Ökörfogat ökre helyibe.

Billencset megdűteni.

Hamvas, a bölcs ész.

Ezeknek bölcselet?

Gondolat?

Az anyag, étásak, az anyag!

Mármint hogy: első. Az első! Mindenekelőtt való.

„Szellem.”

Az kellett volna ezeknek.

Akkortájt minden rabmunkával épült! A veszprémi egyetemtől a palkonyai erőműig minden, de minden. Kellott a dolgos kéz! Hamvas Béláé nemkülönben. Különösképp! Várpalotán és környékén több munkatábor volt, rabjaik építették a belvárost, meg az inotai üzemeket; a palotai belvárost – emlékezik egy emlékező – drótkerítés és őrtorony sor kerítette, melynek kapuján fegyveres kísérőikkel ki-be jártak az elítéltek. Inotán a Nov. 7 Erőmű egyik kazánjának tetején a betongerendába beírta Hamvas egyik kortársa: „Itt töltöttem két évet 20 db tojás miatt”.

Inota.

...Csöndje? Regénycsönd? Tanulmány-csöndesség? Álom-nyugalom?

Közben, persze, ha úgy tetszett nekik, lelőtték a szőkevény rabokat. Rabmunkásokat, kényszermunkára fogott polgári elemeket, gazdaszármezék (sat.) fogolyból lett kőműveseket, bányászokat. Hamvas csak leste.

Csak lestel!

Leste, s.

Tehetett mást?

Nincs hal

Évek óta arra panaszkodnak a horgászok, hogy ha kiülnek botjaikkal a partra, hetekig nem kap hal a horgukra! (A sétányról belógatott botokból egyik sem rezdül meg; egyik orsó riasztója sem szólal meg.) Mert az állami halászat (Siófokról jövet) mindent kiemel előlük!

Úgy tesznek, mintha potykát telepítenének, ám a következő éjszaka már ki is emelik hálójukkal a javát! Állítólag csak busára vadásznak, meg túlszaporodása miatt keszegre, de ki hiszi? A piszi...

Rablógazdálkodást folytat a Balatoni Halászati Rt.! Aztán még ők akarják tetten érni az orvhalászokat, orvhorgászokat. Ahelyett, hogy magukkal foglalkoznának! Horgász idegenforgalomról papolnak! Éppen ők akadályozzák meg...

Hallani, hallani.

Pedig a dolog jóval egyszerűbb.

Hogy lenne hal a Tóban, ha egyszer meg tetszetek ölni? Miért gondoljuk, hogy van még hal(élet) a Tóban, amikor mindent megtettek azért, hogy halott legyen a víz? Döglött.

A Körös-vidéken ezt úgy hívjuk, Dög-Körözs!

Dög-Balaton.

Még nem. Teljesen még hogy lenne! De tetszenek róla tenni.

Körbe – főleg a déli parton – kiirtották a nádat. A nádast, amely otthont, menedéket, terített asztalt, nem utolsósorban ívóhelyet ad a halaknak. Helyezzék hullám nyaldosta, állandó vízlökésnek kitett helyre (kőre, maradék nádszállra, altalajra, aljnövényzetre) a megtermékenyítő folyadékra (tejes hal tejére) váró ikrákat? Hogy foganna, születne, nőne abból új élet? Soha a bitang újbalatoni életbe.

Kevesebb s kisebb a hal.

A partot kikövezik-körbebetonozzák, kell a tópart sétánynak, hajó kikötőnek, fürdőnek, s hogy beteljesedjék a szűnyogtalanítás.

Szűnyogirtás! Csípésmentes helyre jön csak a vendég...

A vendég igen, a hal viszont el innen... Mert hogy: mit egyék a szerencsétlenje? Tápszert a szűnyoglárvá helyett? Oly tiszta már a Balaton vize, hogy inni lehet belőle!

Inni igen, de a halélethez – szinte – nélkülözhetetlen a „sűrűbb” (zöld, barna, mindenféle étellel teli) víz...

A Balaton tízszer ennyi vitorlást elbírna! A Tó jövőjének ellensége, akinek nem tetszik a vitorlások kikötők számának minél nagyobb arányú növelése. Micsoda pénzt ígér a kikötőfejlesztés...

Pénzt lehet, életet aligha. Mert ez további nádirtással, partpusztítással (partbetonozással), Balatontalanítással járna.

Akad, aki a további tőirtás melléktermékét, a Balaton (szerinte fölösleges) saját iszapját a Tó közepén kiépítendő szigetekre fordítaná!

Valóban izgi: ilyet még senki sem látott! Dőlne a pénz... valakikhez.

Nem a balatoniak zsebébe, fogadjunk?!

...A Tó közepén szigetek láncolata, rajtuk luxusszállodák, luxuskikötők, luxusfürdők, luxus-akármicsodák! Egyiktől másikig hajókázhat a dúsgazdag emírje, pénzeszsákja, rablólovagja...

Ez az, luxus. Amiről Bertha Bulcsu beszélt (hogy óvjon ettől bennünket).

A rémálom-szigeteket – nyilván – állig fölfegyverzett szigetőrség vigyázná, óvná a parti maradék bennszülöttektől. (Színes bőrű herélt hadfiak? Vagy megteszik a janicsárságra bátorodó helybéliek is?)

„Balatoni szigetek”? Alagutak a két part közt, hidak erről amarra, meg vissza. 10-20 emeletes szállodák körbe, karikába. Szinte már konzervatívan, a legpénzesebbeknek. És a Tó úgy megdöglött, hogy (az előrelátó tervezőknek köszönhetően) – Danke! Oké! Merszi! Gyakujem! – hál’ Istennek ott a sok ragyogó, vízforgatóval állandóan frissített vízű (hipós szemfertőtlenítést, szemfenéköblítést végző) medence!

Tóvíz? Piha. Ósdi dolog. Sovinizmus.

Kapunk a pofánkra, meghiszem azt!

„Balaton, balatoni...” Jó, hogy nem.
Majd valamit erre is kitalálnak.
Még hogy „Nincs hal”...
Hogy lenne, fiúk?
Majd ha fagy.

Megjöttek a tahók

Milyen hangos társaság!
Lökdösődnek!
Köpködnek!
Káromkodnak.
Lopnak!
Ellopták a mai megyei lapot a városi könyvtárból! Itt ilyen sosem fordul elő.
Csalnak, hazudnak.
Megjöttek a pestiek.
Ne túlozz. Nem föltétlen a pestiek, csak a nyaralók. Akiknek üdülőházuk van Almádiban, itt töltik a hétvégét, napoznak, mulatnak, hangoskodnak egyet, aztán mennek haza.
Nem hogy úsznának, kirándulnának, sétálnának, vitorláznának egyet... Ott verik a vasat egész idő alatt a társaságukkal a rokon – ismerős – nyaralójában, ki nem mozdulnának, csak hülyére pihenni vágyakozók, hajnal munkába indulók... Degeszre tömjék maguk. Mozogni? Őrütnék nézel engem? – nézed ötet.
Hogy vennéd olybá.
Megjöttek a...
Csak azt ne mondd, hogy a pestiek! Mert lehetnek akárhonnan.
Való.
Pestről.
Valahogy a szar is több lesz aszfalton, liget pázsitján.
Nem lehetne halkabban?
Mit képzelsz.
Mért nem vonultok el a magatok tanyájára, hogy a zenétek csak titeket szórakoztasson, ne a fél hegyoldalt.
Köpködnek, káromkodnak, hangoskodnak, eléd állnak, a postán félrelöknek, az ábécében rád mordulnak, a fürdőben rád taposnak, a ligetben kutyájukat piszkoltatják.
Ilyesmi nálunk egyébként... Előfordul, de nem egyhúztomban.
Megjöttek a... A győriek, veszprémiak is megjönnek, de ők, mint ti... Ám amikor elszabadul a pokol!
Megjöttek.
Isten hozott benneteket!
Demszkylandból gyüvet.
Menet... Fiúk, menet.
Nóta állj!
Ácsi.
... Szegény Pest.
Buda.
Piripócs.
„Hogy mer hozzányúlni az ezereurós kerékpáromhoz?! Hozom a számlát, megfizeti a káromat” ordít és vicsorog habzó szájjal újjagdagné az almádi Nagystrand kapujában, miután a kutyát és bicaját bevinni tilos tábla ellenére jön-megy (hajt) ezereurósával a ligeti sétány és a fővenyűrdői part között. S hogy fröcsögése nem ér eredményt – mi több, a rabszolgájaként kezelt fürdőalkalmazott szép csöndben kitanítja illemről, miegyébről, veszett

hölgyeményünk föl pattan 'tönkretett' ezereurósára s meg sem áll (a fürdőigazgatóságot követően) Veszprémig.
Szegény Veszprém... Nem odaette a fene az efféléket is?

„Menj ki, öreganyám, az almádi feredő helyett a veszprémi Csomai-strandra, ott rikoltsd tele a minapi fürdő helyén növő erdőrengeteget búddal, bánatoddal.”

Hogy aztán észhez térítsenek... Ugyanők.

Nem pestiek, itteniek – sôhajt a pénztárosnő az élelmiszerüzletben, ahol a sorból kilöknek, eléd vágják, föllöknek... bizonyos alakok. Nem pestiek. Helybéliek.

Jézusom.

Idegen Balaton

Az idegen lehet szép is, rusnya is; de hogy ennyire...

„Hallom, hogy az egész északi partot valakik már kinézték maguknak, és itt nem nagyon akarnak tíz-húsz év múlva kisembert látni” – fogalmazott halála előtt, 1996-ban Bertha Bulcsu, aki a Tóról mindent tudott.

Bennszülöttet különösképp nem, tehetjük hozzá 2008-ban.

A Tó-melnyék társadalmának jeles közembere mondja a városfejlesztés tévesztéseit emlegető bírálatra:

Nem nálunk kell megvívni a harcot a globalizmus ellen!

Hát hol, ha nem... odahaza? Minden fúcsomóért.

„Görög falu”-nak épült (az 1980-as évek végén, nyilván idecsábítani a piszkos NATO-ország, s kapitalista valódi Göröghon helyett az eltompított agyú magyarhoni bennszülötteket), hogy a III. ezred első tizede végén azzal rukkoljanak ki – persze, hogy ugyanazok! –, „jenki szállás”-sá varázsolják a meglehetősen kis érdeklődést keltő, a befektetett pénzt aligha visszaszolgáltató Görögfalut... Szóval valami borzalmas amerikai-angolsággal megnevezett istállóvá építik ki.

Hogy az előbbi is tájidegen volt? Kít érdekel. Hogy ezt az első pillanatban megmondták azok, akik tudják, hogy van magyar építészet is?! Makovecz Imre és Csete György iskolájának hány és hány tanítványa, nem beszélve a mesterekről. Az építőművészet magyar csodáiról.

Honnan tudnák, ha az egész mai állami és önkormányzati és egyesületi vezetőréteg a kádárista szovjet-magyar bauhauspizok-gyárosok kezére játszik – azért is, mert mást nem ismernek?!

Ha egyszer csak ilyen házakat építenek?

Ők.

Nem is sejtik, hogy van más is. Honi.

Tópartra. Hegyre. Pusztába. Domboldalra. Bárhová!

Minek ez a magyarkodás?...

Való, magyar az építészetben is.

„Sundance Park”..., vagy mi a rosseb.

Ne szidd az anyámat!

A Balatonnál, a Tisza-parton, a Feketeügy mentében, azaz: idehaza.

Honnan ne hagyjuk magunk kitúrni.

A Badacsony szent hegye elé úgy terveznének nyaralótelepet a dúsgazdag napnyugatiaknak és napkeletieknek, hogy a tervet szemléltető képről lemarad a háttér, a Hegy. Ugyanígy Almádiban: a tópart legszebb foci pályája helyére gyarmatosítóink által álmodott épület-förtelem, (az átlag almádi házak másfél százszorosát kitevő, fölülről a vakok pápaszemére emlékeztető) ház-szörnyeteg mögül hiányzik az Öreghegy, ahogy elmaradna – remélik – a vízparti sétány is, amely vagy száz éve a helybéliek és vendégeik kedvenc sétahelye. Az elvtársak beszűntették az itteni Gyenes nevű szabad fürdőhelyen való fürdözést (az Ingyenesből lett a Gyenes...), hogy most megtáltosodott úri utódaik, valamint egyenes ági leszármazottaik lelkesen folytassák a község kifosztását: átadnák a nemzetközi nagyvállalkozó vendégeinek e partrészt. Az úgynevezett Balaton-törvénynek fittyet hányva tovább csökkentve az

almádi vízpart szabadon megközelíthető részét.

Mit nekünk – nekik – a bennszülöttek érdeke.

Pénzt, igen sok pénzt fog hozni a városnak ez a projekt! Majd építünk másol sétányt...

Ezt tetszettek ígérni 60 éve, elvtárs korukban is.

Népámítás, zsebmetszés. Mert a Tó közben.

Hogy mondta 1996-ban Bertha Bulcsu? „Hallom, hogy az egész északi partot valakik már kinézték maguknak, és itt nem nagyon akarnak tíz-húsz év múlva kisembert látni.”

Erről van szó, nem másról.

Már azzal elárulják magukat, hogy beruházás helyett projektről fecsegnek. (A lényeg, hogy ne értsük, mit ugatnak.)

Lozsánta

Almádi legnyugatibb dűlleje a Szilfay, azelőtt a Lozsánta, majdnem a fűzfői határon. A két határrész együtt a Kelet-Balaton legnagyobb olyan partszakasza, ahol még az eredeti természeti viszonyok közt találkozik – ölelkezik – a Tó és a szárazföld. Vízükör, nádas, némi mocsár, a régi apadás helye, majd a bokros-fás, füves táj szalad Szárberényig/Vörösberényig, emerre az Árpád-kori falu Újhegyének szölei iránt. A lehető legtermészetesebb átmenet víz és föld, Tó és Hegy közt.

A valahai szilfást a földművelésre kényszerülő nép kivágta, földjét fölszántotta, vetette-művelte, mígnem az 1990-es változásoknak köszönhetően a pár komenista tizedig téesz-kézen lévő jó darab föld a gazdák kárpótlásaként újfönt magánkézbe jutott. Hány száz nadrágpárcella támadt a 30 hektáros táblán? Művelni alig műveli valaki, eladni viszont... majd ha bolondgombát esznek. „Ezeknek” oda nem adnák a világ összes kincséért sem.

Majd ha fagy!

...Hó lesz nagy.

Az idegenforgalomból befolyó milliárdokban (na jó, milliókban) reménykedő hivatal a legszívesebben azon nyomban – ahogy tehetne volna (de mondom, hál' Istennek nem tehetne) – eladná valami távol-keleti, -nyugati nagybefektető nemzetközi cégnek, csak hogy mielőbb beépítse, hasznosítsa! Minden zegét-zugát – valahai ösvényét, dombhajlatát, magaslatát, déli, avagy északi, keleti, mi több, nyugati oldalát, vízpartját, valamennyi porcikáját – teleültesse úttal-uccával, házakkal, kerítéssel, őrszobákkal, hideg s meleg fürdővel, csak gyermekeiknek való játszótérrel, zárt sportteleppel, miegyébbel, mitől jól éreznék itt magát a nagyvilág háborúiban, iszonyú pénzcsatáiban megfáradt test s lélek!

Hogy mondaná BB? A kisemberektől mentes nagyvilágnak.

Idehaza, minálunk.

Valameddig még.

Mígnem.

Mit keres itt a magyar? – szokta volt kérdeni alig egy század után a hazánkba bekéreckedő menekült.

Ha a gazdák adnák...

Nem fogják.

Reméljük...

Az elmúlt húsz újbolsi/vadkapitalista évben egy szem érdemes ötlettel találkozhattunk a Lozsánta hasznosítását illetően! A jó évtizedig polgármester Kerényi László mondotta volt (az ő szájába adja a helyi emlékezet): telepítsük be az egész domboldalt mandulával! Azzal megmenthetnénk a mohó karvalytökétől, mert mandulaerdő irtására tán nehezebben kapnának engedélyt...

Az Európát hazudó EU tán ahhoz is hozzájárulna, de akkor netán. Esetleg lenne esélyünk!

Honnan tudnák a komák: természet és társadalom összhangja nélkül sokra megyünk!

A Tó már eléggé csehül áll – mi magunk tettük tönkre. Hogy „könnyebb” legyen! „Jobban” éljünk!

Honnan... e muksók?
Honnan, honnan.
Mi mért gyanítjuk?
„Lozsánta.”
Lozsánta-Magyarország.
Az erőszak, mindég az erő.
Az erősebb.
Mi lenne, ha egyszer a jó kerekedne felül?
Ahhoz Ábelnek Káin alá kellene gyűjtania.
Sosem fog.
Lo-zsán-ta.

...írja az újság (tudós előadás nyomán): a Tó 235 km-es partjából 143 km kikövezett, lebetonozott, miközben a legutóbbi verekedés után ez (cakk um púder) 9 km volt. A Balaton-partnak csak a 17 %-a maradt a természetest megközelítő állapotban, s 28 %-ot tesz ki a part mentén a károsodott (tehát már közel sem ép, mert bejárókkal, horgászpadokkal, magánkikötőkkel agyonvágott, széttagolt, össze-vissza szabdalt) nádas. Hogy itt akár 20 ezer hajó is hajókázhatna? Hol köthetnének ki? Csak ha tovább rongálnók a Tavat.

* Részlet az *Öreghegyen innen, Öreghegyen túl* c. készülő balatoni könyvből.

Pannonhalmi Zsuzsa: „Növények”

Fenyvesi Ottó

Minimum Rock and Roll

&

Anyám könnyű álmot ígért,
hideg napokat,
ólomnehéz pillangókat,
végtelen mezőket, kanászéleket.
Anyám disznószart ígért.
Apám a vasról álmodott.
Lovakat patkolt, tajtékzó paripákat,
bús igavonókat, ekehúzó kancákat.
Hajlította a nehéz fémekeket.
Szikrázott a tűzben érlelt vas.
Apám lovakról álmodott,
tűzet okádó hétfejű sárkányokról.
Vasszagú műhelyekről,
lőszagú boszorkányokról.
Fújtak a szelek, ahogy kellett.
Hideget hozott a kossava.
Esett a hó, hullott az ólom, rendesen.
Siklott a szán, csillogott a vasalat.
Anyám könnyű álmot ígért,
apám a vasról álmodott.
Pislogtak a nádfedeles házikók.
A sok beteg, halovány költő
pedig némán bámulta
a vadludakkal teli egeket,
a távoli zúzmaracsillagot.

&

Azt mondta a plébános úr,
mondjak el öt miatyánkot
illetve három hiszekegyet,
és bánjam meg bűneimet.
Az Úr látja a lelkemet.
Hiszek egy, kettő, három.
Nem tehetek róla:
hogyan leestem a rádióm, és
megpillantottam a tanárnő
(háztartástant tanított)
keresztbe vetett pucér lábait.

Megbántam,
azokat a gyönyörű combokat
és a radírgumikat.

&

Évszám nélkül.
Egy valaha volt udvaron
anyám hajtja a varrógépet.
Szellő simítja a haját.
Szemében az élet poklai.
Az éter tele jó vibrációkkal.
Öregek citeráznak,
muzsikát szállít az éter.
Zene jön a villanyvezetékéből,
a falból, a macskák szeméből.
Anyám ajkán dal fakadt,
mely lebontotta az evidenciákat.

&

Hajnali órán cinkét és
feketerigót hallgattam.
A rozsdafarkú tavasznyitó énekét.
Szerettem a naiv ritmusokat,
a bárgyú refréneket, a tündérmeséket.
Az együgyű festményeket, az egyházi imákat
és a divatjamúlt avantgárdot.
Hittem a pogány varázslatokban
és a delíriumokban.
Zöld voltam és boldogtalan.

&

Vihar söpört az égen át,
sodorta magával
a történelem nélküli országokat,
katonák fejét és bakancsát.
Repültek az égen tajtékzó paripák,
vasorrú bábák és tűzet okádó
sárkányok, a hétfejűk.
Látszik, hogy stúdió és playback.

&

Bevezetés az életbe:
apámtól – útravalóul –
két pofont kaptam.
Kicsit megszédültem.
Dominus vobiscum.
Voltak, voltak bűneim.
Mebántam. Aztán átadtam
magam a szeretetnek.
Már hangolt a zenekar:
I Can't Get No.

&

Vadnak születünk.
Bagolynak, verébnek.
Gödénynek, vöcsöknek.
Aki nem hiszi, annak elmondom röviden:
a valóság nagy. Nagyobb, mint gondolnánk.
De mindjárt ráküldök egy vírusirtót!

&

Minden csak folytatódik.
A fény által, sok minden.
Mennyi minden összejön,
és mégse jön össze úgy,
ahogy kellene.
De kellene?
Sok minden.

&

Csókolom,
én csak várom a napfelkeltét, csak
nézem a szórakozni vágyó publikumot,
és éppen nem jut eszembe semmi.
Valaki azt mondta: ami szép, nehéz.
Nincs szavam. Folyik a harc
a látvány és az értelem között.
Gyümölcsöt oltanak az asszonyok,
tavaszt várnak a madarak.
Különben jól érzem magam,
csókolom. Megvagyok.
Kicsit terrorizálom magamat:
Be-happy-terror!

&

Tavaszi, nyári, szerelem.
Minden csak folytatódik.
A világ általában jó,
csak csetlünk,
botlunk a látványától.
A világ jó, csak tele van
rossz szórenddel, háborúval
és a vér illatával.

&

Alig van szó, arra mit érzünk.
Van, hogy mondanánk,
de a legtökéletesebb pillanatban
elcsuklik a hangunk.
Rendet kellene vágni.
Csak menni kellene, előre.
Elhúzni a felkelő nap házába
vagy a pokolba, de az út
még nincs kiaszfaltozva.

&

Boldogság tanyázott a híd alatt.
Önfeledten szállt a korom és az aeroszol.
Felettünk az idő, csillagról csillagra lépdelt.
Tenyerünkben darabokra hullt a szépség.
Big Blues Mama – Back to the USSR.
Megyünk vissza a jövőbe.
Amíg lehet, maradunk.
A határokat ostromoljuk, oda,
oda vágyunk, hová nem lehet.

Fiatal költők versei, Gelencsér Milán ajánlásával

Csete Soma idén érettségizett, de a hangjában már nem csak a más hangok közötti tájékozottság, hanem a szelektálás is megmutatkozik. Egyelőre óvatosan, szikárabban kapcsolódik a divatos kortárs versnyelvhez. Kombinatorikusan. Örülök, hogy az elsők között mutathatom meg az olvasóknak és kíváncsian várom (többek között ilyen sorok miatt: „*a gyermek már rég otthagyta a kerítést / a magával vitt rácsokat pedig eldobálta / mert fognia kellett a kezét*”), hova fejlődnek ezek a versek.

Csete Soma

az építész

1

egy hatalmas várost tervezek bele a semmibe
mértenilag tökéleteset
párhuzamosok derékszögek tánca
tervrajz feszül most már a horizontig

2

és akkor nekiállok
mint játékos a kockákat hintem el a házakat
szétfeszítem a hidakat a folyóm fölé
templomok és pályaudvarok közt lépkedem
ujjam nyomán nyílnak a fák
parkokat hányok ide-oda
fogpiszkálóból óratorony lesz a főtérré
mi üres morzsás tányérom csupán
gyertek emberek gyertek
hisz nektek csináltam mindent
lakjátok be művem
és jönnek és jönnek
nyüzsgő kassá deformálják városom
de így van rendjén ez

3

négymeletes ház egyik erkélyéről
most zsvivaj hallik ki
üvegcsörrenés dugópukkanás
krémes zongoraszó

gyufa kerestetik
nincs senkinél hát kérem így nem lehet rágyújtani
már rohannék is vágtaznék felfelé hozzájuk
megnyúlnak a falak összetöpörödöm
pedig tényleg szaladnék teli tüdőből
oly távoli már az erkély
gyufa is került valahonnét

4

utazás zajai monoton köröttem
szemem felcsillan
tán a horizonton már a városhatár sötétlik

beszélgetések

tél

kéményszag csapja meg orrunk
már megint tél lesz? kérde
bólintok
és némán lépdelünk tovább
az erdő felé

elkéstél

már csak elbújni tudok szavaink mögé
mint gyermekkoromban a kerítés rácsaihoz
mikor anyámat vártam
hogyan megérkezzen értem az óvodába
kezében kistestvéremmel
sosem volt kistestvérem
kicsit elkéstél
a gyermek már rég otthagya a kerítést
a magával vitt rácsokat pedig eldobálta
mert fognia kellett a kezéd

sövény- és fűnyírás

azért a legrosszabb veled beszélgetni
mert nem tudom hogy te is érzed-e előre
az elvesztegetett évek súlyát

hátrahagyások

amikor elmész úgy hagyod
a mosogatóban a kávésbögrét
mint ahogyan én hagyom hátra
neked szenttelenül a válaszaim
hogyan te buzgón összeszeded őket
te is tudod nem kellesz már ide
elmosogattalak és gondosan
magamban elrendeztelek
téged őrző nyikorgó szekrény

tavas

az erdőben még tél
van tábortűz is
ég minek sietni

Vajna Ádám nem első közlő a Pannon Tükörnél – a lap rendszeres olvasója az első világháborús különszámban már találkozhatott a nevével. Akkor olyan alkalmi verssel mutatkozott be, aminek a Zalai Hírlap is idézte a sorait. Ugyanakkor szilárd meggyőződése, hogy Ádámot feltétlenül olvasni kell akkor is, amikor saját témákat dolgoz fel és saját problémákkal birkózik. Mert képérzékes és formabiztos, és finom iróniával roncsolja a szentimentalizmust. Igazolja a következő két vers.

Vajna Ádám

Mélabú esete a buszállomáson

őszhajú nénik beszélgetnek
a buszállomáson a jó szagú
lángosukat pajzsokként tartva
és arra jár sörével Mélabú

a hófehér kabátja szürke
a fekete szakálla őszülő
most megáll és mindenki ránéz
kisfiú, hentes, nevelőszülő

de a nénik tovább pletykálnak
és a közönség érzi baj lesz itt
és félnek hisz szeretik hősünk
mint gyerekként a hűséges Lassie-t

de nincs baj, csak sörízű hangján
megjegyzzi Mélabú mellékesen:
a csajokat rögtön hazakísérem
csak a hazát mutassák meg nekem

Cordyceps fungus

A tévénkben éjfél után már csak
David Attenborough beszél egy gombafajról,
amely érintés nélkül a levegőben terjed,
beszivárog gyanútlan rovarokba,
és átveszi az irányítást az idegeik fölött.

Mutatják, ahogy szerencsétlen hangya
mászik felfelé az ágakon,
majd egyszer csak erősen rászorít.

És ebben a pillanatban megtörténik a csoda
– David Attenborough is elhallgat –:
felgyorsított videón látjuk, ahogy
valami átszakítja a fejnél a kítint,
a magasba tör és hetekig nő,
míg végül a rég kiszáradt testből,
kifejlődik egy komplett gomba,
vígán él, keresi az újabb áldozatokat,
és képes teljes kolóniákat kiirtani.

A tévénket ekkor kikapcsoljuk,
de én hiába próbálok elaludni,
mert a levegővételeidben még mindig azt hallom,
ahogy David Attenborough a zárszavakat suttogja:
Cordyceps fungus.

Ellentét

A felmosóröngy nem tűntette el egyből a vért: vörös, habzó csíkokat hagyott a menza padlóján. A neonlámpa lassú tikkélése, a hűtők és automaták monoton zümmögése lenyugtatták Flórián idegeit, bár a legszívesebben hagyta volna az egészet, hogy elszívjon egy cigit.

Kinézett az üvegfalon, amelyre a menzát üzemeltető cég logóját nyomták: az iskolaudvar kapujában még kéken pulzált a rendőrautó villogója, nem messze tanárok vitatkoztak egymással. Ezt leszámítva minden kiürült.

Edények csörömpöltek a konyhában. Edit hangja hallatszott, káromkodott.

Flórián tovább törölgette a vért.

– Ilyen egy elbaszott helyzetet – motyogta.

Percekkel később Edit előjött, alaposan megvizsgálta a felmosás eredményét, annak alaposságát, szakszerűségét. Harminc se lehetett, nála egészen biztosan nem idősebb, mégis kinézett vagy negyvennek. A szemén a sötét smink elkenődött, a festett szőkeség lenőtt, az egyik fülbevalója nem volt a helyén.

– Kihallgattak téged is? – biccentett Edit a rendőrök felé. – Engem egy óráig kérdezgettek.

– Nem – mondta Flórián. – Én nem voltam itt. Úgy hívtak át. Már csak a vért láttam. Miért, te itt voltál?

Edit a száját harapdálta, majd leoldotta a kötényét. Ledobta a székre.

– Ketten ültek annál az asztalnál – mutatta. – Egy fiú meg egy lány. Azt hiszem, együtt jártak, vagy nem tudom. Együtt ettek. A fiú rakott krumplit evett, meg palacsintát is kért mellé. Azt már nem tudta megenni. A lány csak levest kért. Ilyen jól emlékszem.

Flórián biccentett.

– Ügyes vagy – mondta.

– Most mi van?

– Semmi. Mondjad tovább.

– Annál az asztalnál meg hárman ültek. Mind a három fiú. Az egyik, nem tudom, ismered-e, ilyen hosszú hajú, fekete cuccokban jár, meg ilyen csibész feje van.

– *Csibész?*

– Érted, na. Tudod, melyik.

– Nem ismerem a diákokat.

– Mindegy, az mindig felállt, ment egy kört, nekiment a lány székének. Odaszólt valamit. De a fiú meg a lány csak ettek tovább. Nem törődtek vele. Így lesütötték a szemüket.

– Aha.

– Aztán a három fiú elkezdte a párt dobálni, szalvétával, ilyen kis összegyűrt gubókkal, vagy mikkel, amikor nem figyeltek oda. Csak így néha-néha egyet átdobtak. De a hosszú hajú az nem dobált. Az csak ült ott, elborult fejfelé, és nézte a lányt. Eddig tudsz követni?

– Nagyjából.

Flórián csak egy pillanatra nézett fel. Edit épp az üvegfalon keresztül figyelte, ahogy a rendőrautó kifarol az udvar kapuján.

– Hát, Flóri, én láttam már egy-két igen hülyét, meg kettyóst. De ilyesmit még életemben egyszer sem, soha. Pedig dolgoztam kocsmában, a Ferinél, a Kékhattyúban. Ott a vasút mellett.

– Drága a sörük.

– Háromszáz. – Edit leült az egyik asztalhoz. A sőtartót piszkálta. – Az mióta drága?
– Mit tudom én.
Flórián lenézett gumikesztyűs kezére, karamellszín folyadék csorgott le róla. Lerázta. Levette a kesztyűt. Leült Edittel szemben.
– Végeztem – mondta.
Végignézett a nő kinyújtott lábán, amelyen valahol combközépen ért véget a sárga szoknya. Nézte a csupasz, sápadt vádlit, a kerek térdet, a vékony, alig látható kék ereket a bőr alatt.
Flórián megnyalta a száját.
Arra gondolt, hogy megkérdezi. Most mindjárt. Megmondja neki, hogy menjenek hátra. Gyorsan meglesznek. Csak nem mond nemet. Van valami amúgy is a levegőben, most ez nem lehetetlen.
– Még egyszer fel kell törölni – mondta Edit.
– Majd reggel – nyomkodta a szemét Flórián. Megrázta a fejét. – Ötre jövök.
– Addig odaszárad.
– Érdekel itt valakit?
Edit felnézett, biccentett.
Nyílt a menza ajtaja. Flórián szinte azonnal meghallotta azt a hangos, egészségtelen szuszogást. Lehunyta a szemét.
– Basszus – motyogta.
– Na, mi van? – üvöltött be egy mély, testes hang. – Mi a kurva istenit csináltak ezek a gyerekek? Hadd nézzem.
Súlyos, sietős, dobbanó léptek.
Flórián az arcát vakarta.
– Janó, hagyjad már – mondta. – Már feltöröltem a vért.
– Vért? Mit vérezték össze?
Flórián felnézett.
Az a széles, vörös fej. Az a rendetlenül vágott bajusz, ami mintha abból a göröngyös krumpliból nőtt volna ki az orra helyén. Az az elviselhetetlen szuszogás.
– Na! – dörrent rá Janó. – Mondjad már.
– Csak a padlót.
– Csak a padlót. Ditke, mit az istennyilát láttál? Ki volt az?
Edit zavartnak tűnt.
– Nem... nem tudom pontosan a nevét. Ilyen német hangzású. Hosszú hajú srác, két másikkal szokott bandázni.
– A Májer. Nem német. Egy kibaszott sváb.
Flórián a kezébe temette az arcát, majd felállt.
– Janó, menjünk ki – mondta. – Szívjunk el egy cigit. Ne terrorizáld már szegény Editet. Elég baja van így is.
– Nem kell pátyolgatni – mondta Edit. – A dolog egyszerű volt. Elkezdtek egymással kiabálni, mármint először az a fiú, aki a lánnyal volt, meg a hosszú hajú, aztán a lány meg a fiú egymással, aztán meg mindenki a másikkal. És akkor borult el a lány agya. Fölkapta a poharát, és nekivágta a hosszú hajú srác fejének. Fel is vágta rendesen.
– A lány kezdte? – kérdezte Janó.
– A lány kezdte – mondta Edit. – Az is ilyen kis rocker picca volt, látszott rajta.
– Itt még nem volt vége – mondta Flórián. – Fogakat találtam.
– Hát bazdmeg, Flóri – mondta Edit. – Úgy összeverekedtek ezután, mármint mindenki minden-
kivel... alig tudtuk szétszedni őket.
– Értem.
Janó közben úgy fújtatott, mint valami bika.

– Jól van, Flóri – mondta. – Igazad van. Elszívunk egy cigit. Edit, főzzél addig kávét.

– Ja, szívesen – morogta Edit.

Hát kimentek.

Elmentek a kazánajtóig, ott gyújtottak rá. Kezdetű hideg lenni, a szél feltámadt, a fák ingadoztak.

A nap lemenőben volt.

– Hol vannak a többiek? – kérdezte Janó.

– Milyen többiek?

– Minek egyedül csinálod itt ezt a szarságot? Mit mondott neked Edit?

– Semmit.

Janó vicsorgott. Nem illett a szájába ez a kis fehér cigaretta, legalább egy szivar kellene oda, gondolta Flórián. Érezni lehetett az olcsó égetett szesz szagát a leheletén.

– Nem akarom, hogy elszédítsen – mondta Janó. – Nem kell nekünk a nő. Látod, hogy mit művelnek, ha hagyja magát az ember. Nem kell nekünk a nő. Jól megvoltunk eddig is.

Megint ezzel jön, gondolta Flórián.

– Megkávézunk, aztán hazamegyünk innen – intett Janó. – Örültekháza.

Elege volt már ebből. Ma egészen biztosan nem akart hazamenni. Nem élhetett örökké ezzel az állattal. Hülyeségeket beszélt. Nincs gond a nőekkel.

Editre gondolt.

Ő törődött a dolgokkal. Az emberekkel.

Talán az anyjára emlékeztette. Flórián nem nagyon tudta már felidézni, milyen is volt az anyja igazából, csak arra, hogy ha szükség volt rá... ott volt. Jelen volt. Mindig. A jelenlétre emlékezett. A biztonságra.

Mondhatná, hogy anyja testvére, Janó ennek az ellentéte volt, de még csak nem is lehetett őket ugyanazzal az emberi mércével összehasonlítani. Sértés lenne megpróbálni is.

– Itt maradok még egy kicsit – mondta óvatosan. – Hátha kell segíteni még valamit.

– Vagy úgy. – Janó ingerülten szívott-fújt. – Jól van. Kimaradsz megint. Ezt akard?

– Ne csinálj.

– Én nem csinállok semmit. Én ugyan nem csinállok semmit. Az lesz, amit akarsz. Akkor majd én hazamegyek. Vagy nem megyek haza, hanem iszok valamit. Majd kiderül. Csak úgy hirtelen kitalálok valamit, ahogy te is szoktad. Mert ezt csináljuk, nem? Amit akarunk, amikor és ahogy akarjuk.

Eldobta a cigit. Elfordult, és a kapu felé indult.

– Edit éppen főzi neked a kávét – szólt utána Flórián. – Te kérted.

– Nem kell a kurva kávéja – mondta Janó. – Majd te megiszod vele.

Legalább egy órának tűnt, mire kísértált az udvarról, le a járdára, majd el az iskolaépület mögött.

Flórián ekkor fogta a saját csikkét, és belenyomta a kazánajtóba. Lassan megtekergette, meg is nyomkodta. Csak ezután dobta el.

Mire visszaért a menzára, Edit a pult mögött pakolászott. Egy kanna kávé gőzölgött előtte.

Flórián odalépett hozzá. Edit nem nézett fel.

– Janó? – kérdezte. – Itt a kávéja.

– Nem kell neki.

Edit a száját harapdálta.

– Nem kellene itt maradnia? – kérdezte. – Zárni a pecót, meg ilyenek?

– Mit tudom én.

– Mindig ez van, mi?

– Ja. – Flórián kibámult az üvegfalon. Hirtelen úgy érezte, el fogja sírni magát, már megremegett a szája is, amikor keményen összeszorította, hogy ne tűnjön fel Editnek. Elég hülyén venné ki magát, meg se tudná magyarázni, mi a franc van. Várt egy-két másodpercet, hogy lehiggadjon, majd a kávé felé biccentett. – Több marad nekünk. Kelleni fog. Addig leszek itt, amíg te is itt leszel.

– Felőlem.
– Kérdezhetek valamit, Edit? Egy kicsit ne pakolássz most.
Most pillantott csak fel, Flórián pedig belenézett a szemébe. Kéesszürke volt. Inkább szürke.
Tekintetével tovább fürkészte az arcot, a smink mögött rejtőző egyszerű, sima vonásait. Editnek olyan szaga volt, mint a mosogatószernek.
– Próbálkoztam, ugye? – kérdezte Flórián rekedten. – Janó. Nálad. Udvarolt neked is, ugye? Valamikor, amikor nem figyeltem. Amikor senki nem látta. Tuti, hogy ez van.
Edit pislogott.
– Mi? Mit akarsz ezzel most?
Flórián rájött, hogy nem kellett volna ezt megkérdeznie. Zavartan oldalra pillantott. Észrevette, hogy a vödör még mindig tele van karamellszínű, habzó véres latyakkal.
Hamarosan ki kell öntenie, hogy tiszta vizet tölthessen bele.
– Csak... nem akarom, hogy az öreg zavarjon, szeretném, ha rendben lennél, meg ilyenek – mondta. – Semmi, csak... mindegy, csak... tudom, hogy ilyen barom állat, hogy zavarja az embereket, ha iszik. Mindegy.
– Aha – mondta Edit. – Nem, nem tudok róla. Jó fej vagy, hogy aggódsz, de tudom az ilyesmit kezelni. Nem ez lenne az első.
Flórián a pulton könyökölt, az ujját rágta, nem nézett Editre.
Hallotta, hogy a nő kijön a pult mögül, lassan odalépked hozzá. Egy pillanatra megérintette a vállát.
Majd egy bögrét tett le elé, kitöltötte a kávé.
– Hány cukorral kéred? – kérdezte.
Odakint a szél egy faágat csapott a menza üvegfalához.

Pannonhalmi Zsuzsa: „Szegények”

Báthori Csaba

Örökké és egyszer

(John Keats: *Óda egy csalogányhoz*) (II. rész)

Már az első szakasz meglegyint különös kikerekedéseivel. *Szívem fáj*, kezdi, – és azonnal, a magasztalás első pillanatában tudomást szerzünk arról, hogy a dal meghallása nemcsak gyönyörködés forrása, hanem kellemetlen érzetet is kiválthat. Szokatlan himnusz, sajtó kezdet. És a sajtó voltaképpen hat sor hosszában tart, mintegy elől a mi szívünket is, tompa várakozást, egyelőre indokolatlan éberséget és együttérzést kelt, s az olvasó amolyan tetszéssel elegy sietséggel-érdeklődéssel szántja át az első öt sort. Hiszen a pompás trilláknak tulajdonítja a megszongított tudatú, kábult költő ringatózását, és a rengeteg öröm közben mintha öt sor erejéig figyelme küszöbe alá is tolná azt a picit, alig részletezett fájdalmat... És halljuk a rejtett főmotívumot? Észre se vesszük, hogy a költemény minden pontján minden motívum jelen van, váltakozó erővel. Itt ez: az *eltűnés*, a kellemes-kellemetlen távozás vagy legalábbis távollét benyomása, amelynek amúgy szála közé szövődik a hatodik sor válasza: *túl boldog vagyok a te boldogságodtól*. A Léthe, a *feledés folyója* felé sodródó lírai korpusz, a világtól való eszmélet, a madár ékes énekét kéjes sajtóval fogadó eszmélet, a *bükkös zöld valamely melodikus pontján* csattogó, láthatatlan madár: mindez valahogy édes-bús ellentétet gerjeszt a földön, abban a kertben, ahol Keats a csalogány-élményt versbe forrasztotta. Tudjuk, ez 1819 májusában keletkezett Charles Brown kereskedő és irodalombarát birtokán. Feljegyezték, hogy a tavasz abban az esztendőben korán érkezett, már május elején nyitott a pézsmarózsa, s csak ki kellett ülni egy könnyű székre a zöldbe, pár szállékony papírlappal, s máris bekövetkezett a lírai történet. Azt is más jegyzeteiből tudjuk, hogy a költő külön papírlapokra írt, gondos munkálatokat feltételező szövegét aztán a vendéglátó szedte össze, mentette meg az örökkévalóságnak. Hát igen, a költő mindenütt egész létével van jelen, összpontosít és szétszóródik, és néha még töredéke is egész élményét tükrözi, és töredékeinek nincs meghatározott száma, és minden felsorolása szent. Ez a vers is olyan, hogy külön egységekre bomlik, nyolc szakaszból áll, de lehetne hat is vagy kilenc: terjedelme nem határozza meg egészen pontosan intenzitását.

Ez az intenzitás ugyanis, már az első versszakban, amolyan töredékes, egyes darabokból-fordulatokból feltörő intenzitás, *nem* nagyobb egységek gerjesztette részleges katarzis. Úgy tűnik, az olvasói megrendülést nemcsak ez a fájdalmas élvezet hozza létre, hanem az az imént említett tény is, hogy a csalogánynak csak *énekét* hallja a lírai elviselő, de a *madarat magát* soha nem látja, nem látta (nem is tesz úgy, mintha látta volna). Tudom én, persze, hogy tudom, hogy a madarakat általában nem látja „dalolás közben” az ember... és hogy minden fontos dolog sötétben fog meg, mint Emerson mondja. Csakhogy itt... itt lírai alkotásról van szó, nem természeti megfigyelésről, úgyhogy a *beállítás*, az *ábrázolás* döntő jelentőségű. Keats egész költői alkatát jellemzi az a furfangos technika, ahogyan a jelentős, egzisztenciális értékű észleletet a díszítőelemek zsúfoltan felrakott arabeszkjei közé iktatja, mit iktatja, eldugja, hogy alig vegyük észre valódi, egyenértékes jelentésével együtt – szóval ez Keats nagy költői találmánya, legszemélyesebb technikai trükkje. A *fájdalom*, az *eltűnés*, a *láthatatlanság*: ezek ideák. A bürökpohár, az opiátum, a driádság, a bükkös stb.: ezek kiegészítő elemek; mondhatnám: ez az állványzat.

De álljunk meg egy percre. Nem furcsa, hogy egy költő egy madár dalától boldogságot nyer? Pontosabban: a madár dalából kicsendülő boldogság-érettől. És az a tudás fájdalmat okoz neki –

olyan szorongásos gyönyörrel gyötri, mint a kábítószerest a hasis, vagy az öngyilkosságra készült bürökpohár (Szókratész jut eszünkbe), vagy a haldoklót az egy perce felhajtott méreg... Kissé furcsa volna ez önmagában, ha közben, ahogy haladunk a szövegben, nem erősödne minduntalan az a benyomásunk, hogy itt *nem csupán a mulandóságról* van szó, hanem arról a boldogan felszívódni vágyó, megsemmisülni áhító egyénről, aki már megismerte a *világ édességeit* (utalok Hölderlin négy-sorosára: *Das Angenehme dieser Welt...*) és a világ nyomorúságát, és nincs más gondja, mint *unseen* (látatlanul) menekülni, hátat fordítani a siralomvölgynek, családnak-istennek-hazának (Hölderlin éppen ezt tette körülbelül ezidőtájt és aztán négy évtizedig, a tübingeni toronyban: *harmincöt éven át menekült*).

Ez a nagy motívum – gyönyörű állványzatok mögött – a második strófa végén dereng fel, miután azt sejtette meg a szöveg: ha ez a bódulat Dél borának vagy a provanszi trubadúrdalnak, azaz a szerelmi muzsikának következtében állt volna elő, akkor észrevétlenül el tudnám hagyni a világot, és eltűnnék veled az erdők mélyében (súgja oda a láthatatlan pacsirtának). Látjuk: itt már nem pusztán a dal hallgatása és élvezete áll előtérben, nemcsak a csalogány felséges mutatványa érdekes, hanem egyre inkább az a benső tapasztalati világ, amely a költő szívében lappang, s amely a *fájdalom más vetületeit* egyre valóságosabban mutatja. Most már, a harmadik szakasz elején, nemcsak azt a „tárgy-talan” fájdalmat látjuk, mint az elején – itt „megvastagszik a tréfa”, és a költő ecsetelni kezdi a világ igazi keserveit, Jób imájába illő szenvedéseit. Eddig azt tudtuk, sőt meglepődve vettük tudomásul, hogy a boldogság és a fájdalom állapota egy tőről fakadhat, összefonódhat az emberi tapasztalatban. Hogy a boldogságélmény az önkívületig fokozódhat, s hogy közvetlenül akár a megsemmisülést is megelőzheti. Itt azonban ez a kettős szakítóerejű érzélem döbbenetes jelentést kap, s az elementáris halálvágy alakját ölti magára. A lét határterületein, a költészet lélegzetelállító fennsíkjain nem egyszer találkozunk a feloldódásért szinte mohón epedő lírai alany lenyűgöző sóhajaival, a nirvána lenyűgöző közeledésével. (Csak egyetlen példa, József Attila: *Talán eltűnök hirtelen / akár az erdőben a vadnyom.*) A vers alanya is szeretne láthatatlanná válni, mint a csalogány, s vele szállni (értsd: hangjával elrepülni) valami zöld, nedves, hús közegben, egy másik létformában.

A harmadik strófa drámai csúcspont: itt közli velünk a csalogánydal szerelmese mindazt, miben áll a világ szenvedése, mi elől menekülne a lírai alany, mi aggasztja itt a földön. A Keats-típusnak gyakorta kell meghallgatnia a messzi és közeli vádat, hogy mennyire szegzett szemmel meglátja az egérlükben, hogy tehát eszményeinek hírlelése közben megfélelkezik a „valóságról”, a „szociális kérdéstről” stb. Nos, ami Keatsset illeti, ez a vád indokolatlan: a szakasz csodálatos költői plaszticitással, az egyetemes részvét szókinccsével vetíti elénk a szenvedést, éppen egy olyan ember tónusában, akinek mindig is volt alkalma látni a létnek olyan pontjait, ahol megrövidül, megkeseredik a világ. 1795-ben született, mégpedig abban a londoni városrészben, amelyet Dickens majd oly megrázó nyomortablókban örökít meg. Gyerekkora sem rózsás, sőt mondhatni: a nélkülözések és veszteségek egyetlen komor sorozata: apját – alig kilenc éves ekkor – korán elveszíti, anyja hirtelen eltűnik, a kislány, testvéreivel együtt, a nagymama veszi magához. Esztendővel később, mire viszontlátja, anyját már tüdővész kínozza – a kamasz John ápolja, orvossággal látja el, az ágya szélén felolvassza neki. Anyja halála után a hivatali gyám kiveszi John-t a híres enfieldi iskolából, felcsernek adja: a fiú orvosi pályára készül. Később ő ápolja Tom öccsét is, akit 1818 decemberében ragad majd el a halál. A kórházban – tanulmányi ideje alatt – korán szembesül a szenvedéssel: naponta borzalmas látvány tárul szeme elé, szörnyen fájdalmas műtétek zajlanak előtte, rengeteg kezelhetetlen, sőt gyógyíthatatlan betegség nyavalyáit ismeri meg testközelből. Láthatta, a kórtermekben leköltözött, rummal kábított, sikító betegeket műtenek, az ágyakon koszlott és fertőző sebekből jajgató szegény páriák fetrengenek, és a folyosón a takarítónő nyílt tűzön főzi az ürühúst. Egyébként, tudjuk, a költő maga is tüdővészben halt meg Rómában, 1821 februárjában (halálának körülményeiről barátja, Severn megrázó tudósítást küldött a barátoknak). 1819. július 1-én azt írta szerelmének, Fanny Brawne-nak: *Még soha nem éltem át hosszú sorban a háborítatlan boldogság napjait: óráimat mindig elsötétítette egy-egy*

közeli ember halála vagy betegsége. /.../ Szinte azt kívánnám, bár lehetnék pillangók, és életünk mind-össze három nyári napig tartana. Három ilyen nap – ha Önnel tölthetném el – nekem több gyönyört nyújtana, mint ötven másként eltengetett életév. /.../ Engem a remény és a véletlen tart életben. De hiszen már fiatalon, amikor még nem tudott szólni a filozófusok nyelvén, azt írta Benjamin Baileynek (1817. november 22-én): *Alig-alig emlékszem arra, hogy valaha is bármiféle boldogságra számíthattam volna. Én azt csak a mindenkori jelen pillanatban kereshetem – csak a pillanat képes megmozdítani.*

Mint tudjuk, egyik barátja, Charles Brown elkíséri 1818-as skóciai és írországi útjára. Hogy mit jelent a versben *a fáradtság, a láz és a bomlás / itt, ahol az emberek ülnek és egymást nyögni hallják?* (Csak mellesleg jegyzem meg, milyen súlyos és feledhetetlen ez a parányi zsánerkép, az életuntságnak és végső levertségnek éppen ez a mozdulatlanságban megvalósuló, egymást már csak vékony nyögés-hullámokban tájékoztató emberi nyomorúsága. Mintha József Attila *Hazámjának* egy-egy fordulatát olvasnánk korai változatokban: Keats a szellemi feltérképezésnek, a fényképes rögzítésnek és tárgyilagos helyzetrajznak páratlanul hiteles, megrendítő elemeit adja itt. *Ahol már a puszta gondolkodás, a gondolkodás csírája is tele van keservvel és ólom-szemű kétségbeeséssel.*) Szóval mit jelent?

Keats ezen a kiránduláson egész életére szóló tapasztalatot szerez korának emberi-nemzeti-társadalmi viszonyairól. *Ő a szem embere*, mint írja: mindent észrevett, rögzített, és versben megörökített. *Soha nem felejtettem el ennyire a testem, a szememmel élek, és képzeletem szünetel, mert teljesen le vagyok nyűgözve.* Thomas Keatsnek küldött levelében számol be, 1818 júliusában, egy koldusszegény nénikéről, aki egy kunyhó ajtajában... De halljuk a költőt magát: *Amikor – útban Belfast felé – az egyik síralmas elővárosban átvágtunk, a világ legundorítóbb zöreje ütötte meg a fülünket – rosszabb volt, mint a duda hangja, mint a majmok sivítása, mint az asszonyok sipákolása, tán csak egy papagáj rikácsolásához hasonló – szóval a vetelő csattogására gondolok. Milyen hallatlanul nehéz ezeknek az embereknek az életfeltételein változtatni! Fogalmam sincs, mit tehetne itt egy olyan szellem, akit „emberszeretet fűt” – én csak a kétségbeesést érzékelem. Egy lerobbant kocsmában – félúton Donoghadee és Belfast között – két férfi ücsörgött whisky mellett – az egyik egy mezei munkás, a másik meg, úgy tűnt, egy részeg takács. A mezei munkás engem franciának vélt, a másik meg aprópénzt sejtett a zsebemben, szívesen elfogadná, mormogta... /.../ Visszafelé aztán láttunk egy borzalmas kalyibát, egy iszonyú ólat, illet még nem láttál: az egész egy rozsdás rácskerítés két póznájára volt erősítve. Ebben a rémséges tákolmányban egy undorító öregasszony ücsörgött, guggolva-kuporogva, mint egy majom, amelyik a Madagaszkár és a Kap közti hajóúton már-már éhen pusztult, mivel a hajón elfogyott a kétszersült. Pipa lógott a szájában, és merev, üres tekintettel pillogott ráncos szemöldöke alól, s közben fejét ingatta, mint valami félnótás. Kuporgott, mondom, zörögtek a csontjai, miközben orra elé pőfékelte a füstöt, – két rongyos, szakadt leány cipelte egy hordszékből keresztül-kasul, át a vidéken. Ennek az asszonynak az élettörténetét és érzéseit kellene feljegyezni egyszer.* Hát ilyen a guggoló aggastyánok, a szélütötte, szomorú, szürke hajú vének valószínű világa. Figyeljük csak, micsoda páratlan gyöngédséggel szól a vers: *a szélütés... rázza hajszálaikat* (shakes a few... hairs); aztán: *soványak, mint a szellemek* (spectre-thin); ahol *az új szerelem nem vágyakozhat holnapnál tovább* (new Love... beyond to-morrow). Nem hiszem, hogy akadna a világirodalomban még egy költő, akit a madárdal ilyen emlékek megidézésre indítana: de látni, hogy a gondolkodó vakság, a sötétben ülő költő éleslátása pontosabb képeket teremt, mint a „legélethűbb” szociológiai rögzítő igyekezet. Valahogy azért lehet itt tökéletes a vers, mert a lélek, amely a témát megérinti, halhatatlanul érett, és az élet legmélyebb vonatkozásait is képes megragadni.

A negyedik szakaszban folytatódik az eltűnés részletezése és indoklása. Ismét megcsodáljuk a vezető idea és a tömött járulékok bűjőcskáját, a *részleteiben* ragasztgatott, de vonalvezetésében nem logikusan, hanem teraszosan épülő Keats-verstípus szerkezetét. Az olvasó megszokta, hogy az egymás mellé illesztett sorok-szakaszok érzelmi logikáját feszegesse elemzéskor – ennél a költőnél azonban azt érezzük, hogy folytonosan mellérendelt, egyenrangúnak mutatott betétek dzsungelén át hatolunk előre a mű eszmemedrében. Igaz, a harmadik strófa, úgy tűnik, mélyen aláfesti és indokolja a negyediket, a negyedik az ötödiket, és a harmadik idegborzoló mozaikjai nélkül a negyedik

kevésbé volna hatásos – mégis látnunk kell, hogy Keatsnél önálló, egymással csak lazán, körkörös látomásban összefüggő ideák tömény egyvelegével szembesülünk. A menekülés, a *teljes felszívódás*, a láthatatlanság apoteózisának motívuma, semmi kétség, a vers alapanyagához tartozik. Ez az idea azonban irracionális, és talán éppen ezért nyugtázhatja le az embert ilyen elemi, mérhetetlen erővel. Úgy sejtem, az *away! away!*-motívum nem a földi gyötrelmek *következtében* hat ilyen lenyűgözően, hanem önmagában: megrázza az olvasót, hogy az az ember, aki – mondjuk így – ebben a versben lakik, ilyen lázasan vágyik arra, hogy ne lássa többé senki, és ebben a láthatatlanságban létezhessen még kissé ezen a világon (vagy egy másik világon). Ez a megrendítő rögeszme néha még olyan költőknél is mélypontokat, *de profundis*-tónust jelöl, akik egyébként a derű atlétái, és nem a siralmak katalógusrendezői (kapásból hadd említsem Petőfi *El innét!*... című remekművét: a mézeshetek után Nagyszalonta felé kocsizó költő Kolozsváron ugyan megcsodálja a város füzéres házseit, történelmi leporellóit, mégis valami esztelen vágy hajtja tovább a megcsodált helyszínekről). Az angol költőnél ez az alapállás azért még szívszorítóbb, mert itt fő-fő hivatásával függ össze, és az egész életre vonatkozó jelentőséggel sugározza be a hosszabb szöveget. A költő épp legfőbb tevékenységétől várja, hogy távozhasson innen, épp legszebb soraiban kíván búcsút mondani a(z) – egyébként megvetendő, sajnálatra méltó és sajnálatot keltő – nagyvilágnak. És így függ össze a költemény néhány alapideája a megrészegítő részletekkel, amelyek szinte csak csillapítják a vers háttér-fájdalmát: mert ez a fájdalom hol látható, hol láthatatlan.

De mielőtt lépünk még kettőt, álljunk meg most egy pillanatra, s vegyük szemügyre az *Ode to a Nightingale* néhány nem szembeszökő, lényeges vonását. A halhatatlan csalogány és a halandó vers-lakó dalokban folyó párbeszéde – vagy a költő monológja – néhány *nagy rejtett ellentét* sugalmazásán át zajlik le a szövegben.

1. Az egész verset átítató ellentétpár: a szemnek *láthatatlan* csalogány dalának áradása és a világ *látható* szenvedésének szembeállítás. Személytelen, függőleges hangfolyosókon megvalósuló gyónás ez: a költő magasztalja a személytelenség magasában daloló, az idők időtlen mélyéből felcsendülő dallamforrást, a fáradhatatlan jelenlétet, a kimeríthetetlen hivatás-teljesítőt, a válaszra se váró hírnököt, s közben meg-megemlíti, milyen módon válhatna ő is mássá, láthatatlanná, védetté, a költői gyakorlat oltalmában. Ez az ellentét jelzi: a művészet mindig elvont minőség marad, a szenvedés ellenben mindig konkrét, látható. A látás funkciója két irányban is megjelenik a szövegben: nem látok és nem vagyok látható. *I cannot see what flowers are at my feet* (nem láthatom, milyen virágok vannak lábamnál), másrészt: *Fade far away, dissolve...* és: *Darkling I listen* (messzire elenyészni, felszívódni... és: sötétben fülelek). A nem-lét kívánása, a megsemmisülés szomja, ez a gyöttrő, tárgyaltalan sóvárgás ugyanakkor felerősíti a harmadik szakasz pokolrajzának erejét, és különös poétai létbuborékba rekeszti a költőt.

2. A másik: a Dal gyönyörűsége és a földön eluralkodó Negatívum ellentétpárja. Mintha nem csupán az eltűnés, hanem a Dal köpönyegében bekövetkező eltűnés volna itt fontos: csak a dal, a Költészet adhatja meg azt a biztonságot, amelyet rövid életünk végén a hosszú nemlét nyújt majd. A világművészet nagyon is ismeri a művészetnek ezt a világ-ellenpontozó csodáját, az egyensúlykeresés misztikáját. Kosztolányi Dezső ennek a talányos tapasztalásnak így ad hangot az *Esti Kornél énekében*: *ó jó zene a hörgő / kínokra egy kalandor / csörgő, / mely zsongít, úgy csitít el, / tréfézva / mímel, / s a jajra csap a legszebb / rímmel*. A költők, úgy rémlik, olykor egyenesen keresik és felhalmozzák magukban (mondhatnám: egy időre „magukra veszik”) az egész világ szenvedését, hogy aztán művészetük átváltoztató lombikjaiban a szépség páratlan párlatait hozzák létre, és a Rosszat a művészet katartikus formáiban származtassák vissza. John Keats pontosan tudta ezt. Egyik levelében ezt írja (Benjamin Robert Haydonnak, 1818. április 8-án): *Szeretnék a felhőkben körbe-körbe bolyongni és élni. Szeretnék hihetetlen élményekből annyi készletet összehordani, hogy a londoni elővárosokban tett sétáimon egyetlen pillantást se kelljen vetnem arra, ami körülvesz. A Montblanc csúcsán szeretnék állni, és visszagondolni erre a nyárra...*

Bármily meghökkentő, ebben a versben is egymás mellé kerül a Dal könnyedsége és a Halál könnyűsége, a csoda létrehozása, amely aztán a megsemmisülés tényébe torkollik. (Utalok az első szakasz zárósora és a hatodik indítása közti párhuzamra: *in full-throated ease*, teli-torkú könnyedséggel énekel, és aztán: *I have been half love with easeful Death*, félig-meddig szerelmes voltam a megkönynyebbitő Halálba). Talán pontosabban értjük a versnek ezt a szándékát, ha megemlítem József Attila *Elmaradt ölelés miatt* című versét: *Ugy vártalak... kétségbeesve... hívtam a halált* – kezdi a magyar költő. De aztán, már a második szakaszban ide lyukad ki: *Makacs elmulás tolja a világot... De mélyben, egyben él, aki szeret*. A nagysága mindkét eszméletnek közös: az elmulás és a művészet örökkévalósága a költői tudatban valahol összeér, összeérik. A tökéletesség vágya, tudjuk, nem egyszer felmutatja a tudatnak a gondolati létezés végvidékeinek közeledtét. A dal, a költészet tündére azonban megkönnyíti annak elviselését, ami elkerülhetetlen. *A lantot, a lantot / Szorítsd kebeledhez / Ha jő a halál; / Ujjod valamíg azt / Pengetheti: vígaszt / Bús elme talál* (szól Arany János a *Mindvégig* első szakaszában). És Babits utolsó verdiktje nemigen tér el ettől, a *Balázsolás* utolsó soraira gondolok: *Te jól tudod, / mennyi kínt bír el az ember /.../s mit ér az élet... S talán azt is, hogy nem is / olyan nagy dolog a halál*.

3. A csalogány örökkévalósága és a költő életének végessége. Talán észre sem vesszük, de a vers különböző indulati hullámai egymással is versengő, egymásnak feszülő eszmei értékeket sodor-nak. A költő, aki az óda első felében az elenyészésre éhező, a semmi öröklétébe magasodó létforma eszményét látszott hirdetni, most hirtelen vált: *pompásnak* találná immár a halált, éjfélkor hagyta fel mindennel, *fájdalom nélkül*, miközben a pacsirta dalát árasztja szerte a bokros sötétben! Hiába folytatnád dalod – panaszolja a költő –, és én hiába fülelnék, magas requiemedet én csak pázsitként fogadhatnám... Azt sem vesszük észre, hogy épp a *láthatatlan* csalogány *halhatatlan*. Vagy talán csak az éneke változatlan? (És akkor visszajutottunk Goethe extázist kerülő bölcsességéhez, amely *nem* a madár *halhatatlanságához* fűzi lelkesedését, hanem ahhoz, hogy *ugyanazt* tudja előadni évről évre). Keats *gazdag halál*-képzete (*rich to die*) és a versben lappangó *halálfélelem*, azt hiszem, ugyanannak a képzetvilágnak színe és fonákja. Ez a vers (és ez nem érvényes minden halál-versre) *több költői tartás hangulati járulékait* vetíti egymásra, és lehetetlen megmondani, vajon, mint egész, inkább a végesség miatti elégia-e, vagy inkább a Dal örökkévalóságának magasztalása. A csalogány éneklése (*singing*) és a költő tevékenysége (*Poesy*) mégiscsak rokonok egymással, és gondolhatnánk: ha a csalogány éneke múlhatatlan, akkor miért ne volna – közvetett sugallata ez csupán a versnek – sérthetetlen a költő éneke is, aki a csalogány örökkévalóságát érzékeli, és romlatlan formába foglalja. Kérdezhetnénk: a hetedik versszakban említett negatívumok (Ruth szomorúsága, honvágya, és a veszélyes tengerekre nyíló mágikus ablakból áradó sóvárgás) miért ne lehetnének ugyanúgy időtlen bánatok jelzőkarói, a világot állandóan megtöltő üresség jelzetei, mint a pici madárka összes dalával együtt fenn az ágon? Csupán utalhatok itt a versnek erre a platonikus hangszekrényére, a ki se mondott kívánásra... Csalogány (és fülemüle és kakukk) egy van és ezer volt már e pillanat előtt, és ugyanúgy: költő is egy van, itt, összetéveszthetetlen egyediségében, csak-ilyen zengzeteivel és hullámló eszméletével, és mégsem mondhatnánk komolyan, hogy egészen-gyökeresen más volt Horatius vagy Pindaros vagy Hölderlin a különböző korokban, mint ez a John Keats nevű örök halandó. Rilke mondta, jól emlékszem: csak egy költő létezik, és az mindig közeledik felénk a világgöltészet grádicsain. A Keats-versnek ez a fordított sugallata nem állhat távol az angol költő eszmevilágától, aki meg volt győződve arról, hogy hírneve megmarad, és műve nem épp ellentétes véglete az örökkévalóságnak. Sőt pontosan tudta, hogy verse ugyanolyan egyedi és örök, mint az ismeretlen csalogány nótája, requiemje vagy himnusza. Talán ez a vers legrejtelmesebb hatástitka: a világból való menekülésnek és a mulandóságnak emlegetésével a remélt Örök Világot kikönyörögni-sejtetni-re-mélni, minden esetlen földi negatívum sorjázatása mellett. Bennem legalábbis ez a vers mindig is az Ernst Bloch-féle *remény elvének* (Das Prinzip Hoffnung) költői magna chartája volt.

4. A fény, a fény hiánya és a sötétség váltakozása, ellentmondásaik villogása a versnek szinte áramvonalas hullámzást ad: az ember egyébként nem – s így ebben a vonatkozásban se – tudja, merre

halad a gondolati ösvény, csak a szavak tömény zuhogására figyel, s a szavak hunyorgó fénypontjai mentén próbálja megsejteni a fősodort. Az ötödik strófa nemcsak a látás hiányát állapítja meg, hanem mintha *tudásunk* fogyatékoságát, sötétből táplálkozó ismereteink halmazát hangsúlyozná – meglepő részletismeret halmozásával. Keats technikája (valamely fontos állítást tetszőleges díszekkel, rögtön verbális „szigetelő-anyaggal” körülvenni s ezzel a centrális kijelentést eldugni a másodlagos szavak szilánkjai mögé) itt is kitűnően helytáll: előbb azt mondja: *nem lát*, aztán felsorolja, *mit nem lát*; hogy kiderüljön, micsoda lázas természet-imádattal veszi számba nappali (azaz *világossal* látott) környezetének összes tárgyát. Szereti a hármas felsorolást (a harmadik strófában például: a fáradtság, a láz és a gond; itt, az ötödikben: a fű, a sűrűség és a vad gyümölcsfa). A költészetről az imént azt mondta: *láthatatlan szárnyain* (on the viewless wings of Poesy) szeretne felröppenni a madárhoz; itt most a sötétség (a *bebalzsamozott sötétség*, embalmed darkness) mintha valamilyen elzárt természeti titok, áldás vagy gazdagság háza volna, amelyhez nem lehet hozzáférni – másrészt azonban érezzük, ez a költő főleg *a sötétben képes* felfogni az emberi lét legnagyobb rejtelmeit, üzeneteit (hiszen a csalogány dalának ilyen mértékű átvétele annak szimbóluma, hogy az ember éppen a Láthatatlan szférájából vonhatja ki tudásának törzsanyagát, reményeinek alapanyagait). A természeti környezet egyes elemeinek jellemzése egyáltalán nem az emberi szorongás szemléltetését célozza, hanem talán Keats egyik legfőbb mondandóját hangsúlyozza: az igazság csak a Szépségen át közelíthető meg: csak az igaz, ami egyben szép is. Keats olvasásához én – ha felszólalhatnék egyszer valamiféle romantikus esztétikai zsinaton – mellékelnék egy kis költészet-olvasási használati utasítást; s abban a lassúság, a visszatérő figyelmesség és a részleteknél meg-megálló érdeklődés melegen ajánlott pontok lehetnének. Megint azt mondom: észre se vesszük, a zsúfoltság és súlyos bársonyosság mögött micsoda megfigyelések, válogatott észleletek és választékos kifejezések sorakoznak. Az imént említettem az *ücsörgő és egymás nyöszörgésén* tájékozódó embereket. Itt, a negyedik szakaszban olvassuk a *tender is the night* (lány az éjszaka) kifejezést, amelyet mi magyarok Tóth Árpád fordításában ismerünk: az éj szelíd trónján (tudjuk, ezt a csodálatos fordulatot Scott Fitzgerald egyik regénye címéül választotta). De milyen furcsa a *Queen-Moon* alakzat, fordított közneveivel, vagy ez a *starry Fays*, csillagtündéireinek gyűrűjében, vagy az utolsó két sor elemezhetetlen hangzóvilága, indázó muzsikája. Vagy figyeljük csak: a hamar hervadó, levelekbe göngyölgő ibolyákat (talán a sötétben becsukódó szirmokra gondol a költő? – ki tudja). Vagy ezt a furcsa zárlatot az ötödik szakaszban, a pézsmarózsa szirmaira gyűlő legyekkel... Nem is gondolnánk, micsoda rövidlátó, a közelférközést kedvelő szem szőrja itt a versbe látványszerzésének különös tapasztalatait.

Ne feledjük: Keats életét, említettem is, a halál látványa közvetlen közelből kíséerte. A hatodik strófa, miközben elmélyíti a sötétben kiélesedett feszült figyelés élményét, a nemlét iránti majdnem... szerelemről beszél. Szinte rajongva tódít: igen, most, ezt az extatikus szépséget hallgatva volna jó meghalni, *szelíd nevekkel* csábítgatva a Halált (Death, / Call'd him *soft names* in many a mused rhyme; figyeljük meg ilyen tőszomszédságban a két jelző, a *tender* /lány/ és a *soft* /szelíd/ felsorakozását). Ez a betét a hatodik szakaszban azért is szíven üti az olvasót, mert tudja, hogy szerzője egész életében a halál közelében élt (mint például a mi Dsida Jenőnk), és aztán huszonhat esztendő korában nagy szenvedések közt hunyt el Rómában, részvétlen és rossz orvosi kezelés következtében.

A hetedik strófában megemelkedik, csakugyan himnikussá csúcsosodik a költemény. *Te nem halálra születél, halhatatlan madár! Téged nem tipornak le éhes nemzedékek...* Kimélyül, a Teremtés első pillanatáig tágul a kép, s a magasztalt madár, hirtelen úgy tűnik, Isten első gondolatával egyidős, és a történelem különböző fordulataiban dalolta el énekét kicsinek-nagynak, magasnak-alacsonynak. Aki a verset költészetként olvassa, egyáltalán nem észleli, hogy a hetedik szakasz filozófiai vitapontot takar, mégpedig olyat, amelyen az angolszász irodalomkritika nem keveset rágódott már. A furcsa kérdést Jorge Luis Borges taglalta csodálatos Keats-esszéjében, úgyhogy itt a végén, még mielőtt visszatérnénk a hampsteadi kertbe, a *magányos énjére* (sole self) visszarévedő halandó költőhöz, dióhéjban taglalom Borges gondolatmenetét.

Borges előbb ismerteti öt kritikus ítéletét. Ezek közt a legértetlenebb, Sidney Colvin egyenesen hibás logikáról, költői botlásról beszél, és azt állítja: Keats a *mulandó emberi élettel, amelyen az egyed életét érti, szembeállítja a madár életét, amelyen a faj életét érti*. A megoldást Borges szerint Arthur Schopenhauer adta meg 1844-ben megjelent *Die Welt als Wille und Vorstellung* című művében: *Aki engem arról igyekezne biztosítani, hogy a macska, amelyik ott játszadozik az udvaron, ugyanaz, amelyik már háromszáz esztendővel ezelőtt is ott ugra-bugrált és hempergett a porban, annak azt mondom – tartson rólam, amit akar –: sokkal nagyobb ostobaság volna azt hinni, hogy lényegesen más*. Miután a helyzet lényege tisztázódni látszik, Borges felveti a második kérdést: hogyan volt lehetséges az angolszász kritikai szellem ilyen mérvű vaksága? És hogy válaszoljon, idézi Coleridge élelműjű megjegyzését: az emberek vagy platonikus vagy arisztotelianus alkatnak születnek. A platonikus valóságosnak érzi az osztályokat és a fajt, az arisztotelianus azonban általánosításnak. A platonikus tudja, hogy a világegyetem valamiféle rend, kozmosz. Az arisztotelianus szerint azonban lehet, hogy csak tévedés vagy feltételezett ismereteink fikciója. Minden szélességi fokon és korszakban – folytatja Coleridge – minduntalan ez a két halhatatlan alapállás ütközik. Az egyik társaság tagja: Parmenidész, Platón, Spinoza, Kant vagy Francis Bradley. A másiké: Hérakleitosz, Arisztotelész, Locke, Hume, William James. Az angol szellem, semmi kétség, arisztotelianus: ebben a felfogásban csak az egyedek számítanak, nem az elvont fogalmak; nem a csalogány, mint fajta, hanem mindig a konkrét csalogányok. Csak az, amelyik ott ücsörög az ágon. Az csak természetes – kuncog most már Borges –, hogy Angliában az *Óda a csalogányhoz* című verset nemigen értik az emberek. Az angol elveti az általánosítást, mert az ő szemében az, ami egyedi, nem redukálható, nem asszimilálható többé. Egyetlen. Erkölcsei aggály – nem a spekulációra való képtelenség – akadályozza meg őt, hogy elvont fogalmakban gondolkozzék. Igaz, nem érti a Keats-verset – de éppen ez a nagyszerű képtelenség képesíti arra, hogy Locke legyen, Berkeley vagy Hume legyen.

Borges okfejtése lenyűgöző, tetszetős és méltánytalan. Lenyűgöző azért, mert írói munka, értekezésbe bújtatott esztétikum. Tetszetős, mert igaznak rémlik (de nem az). És méltánytalan, mert nem veszi figyelembe, hogy az értetlen ítéletek mögött nem filozófiai, hanem téves (foghíjas) esztétikai tényállás húzódik. Két ellenérv kapásból kínálkozik is, mondom. Egyrészt: az említett verset is angol ember írta, s a pacsirtát halhatatlannak vélelmezte (de csak költőileg), tehát képes volt elvont síkon közölni valamit. Idézhetnék az angolszász irodalomból írókat, alkotókat, művészeket, s bizonyíthatnám, hogy Shakespeare-től kezdve Emily Dickinsonig igenis szép számmal akad példa a fogalomalkotás közelében megnyilatkozó poétikai beszédmódokra. Kötve hinném, hogy az angol szellem „képtelen az elvont gondolkodásra”. Másrészt: a „kritikus tömeg” más kultúrákban is csak félreértések hosszú során át képes (sőt néha egyáltalán nem képes – gondoljunk a mi Ungvárnémeti Tóth Lászlónkra) hozzáférni egy mű valódi tartalmához, vagy: a *művészi szemlélet* lényegéhez. Még többet állítok: maga Keats – általában a költő – nem filozófiai szemszögből figyeli, pláne nem filozófiailag írja le tapasztalatait. Más a nyúl szeme, és megint más a bagoly szeme, int a közmondás. Ha Wordsworth azt kérdezi a kakukkra mutatva: madár vagy-e vagy inkább egy *vándorló hang*; ha Shelley azt fogja rá a pacsirtára: olyan vagy, mint egy *testetlen öröm, amelynek zajlása épp az imént vette kezdetét*; ha Yeats azzal delejez egy fiatal nőt, hogy a *zarándok lelket* (the pilgrim soul) szereti benne, nem a szépségét – akkor tudjuk, mindhárom esetben költő hangját halljuk, a fantázia metaforikus fénytörésében. Sem a költő, sem az olvasó nem a *gondolati igazság* mérlegén veszi át a verses szövegben közölt tapasztalatot (költői tapasztalatok – a verstől elszakítva – többnyire fabatkát sem érnek), hanem a képzelet, a fogalmi eszmeűzés, a gondolati legenda vagy a szövmeseszövés szabadító formáiban. Mindenki tudja, hogy a hampsteadi kertben fütyörésző parány nem élt a bibliai Ruth korában, vagy a római császárok idején. Erre a beszédre csupán azért van szükség, hogy a költő megérzékítse (végtelen idősíkok emlegetésével fiktív módon kitágítsa) a madár dalának jelentőségét, s hozzámérje a törekeny költő ideiglenesnek sejtetett szólamlásmódjához. Az idea nagyszerűsége abban áll, hogy a szerző egy, csak fájában kortalan, de amúgy láthatatlan, piciny és jelentéktelen teremtményhez

mérje saját mulandósága miatti bánatát. Hasonlat tárgyának választhatott volna (most az egyszer eltekintve a madár dalászati tudományától, amely a költői hivatással rokonítható) egy követ, egy növényt, a lovat vagy bármilyen természeti zajlást. És ha a mondás úgy tartja: Isten a kövek szívében alszik, a növényekben lélegzik, a lovakban álmodik, és az emberekben ébred fel... akkor, akkor megakadhatnánk a szokatlan gondolat vetemedésein? Azt hiszem, az angol nyelvű kritika vaksága egyetemes vakság. Rossz eszközökkel nyúlnak finom anyagokhoz. Ha csak kalapácsod van, minden probléma szögnek tűnik.

A költő a nyolcadik szakaszban visszatér önmagához, jellemző módon a *forlorn* (elveszett) jelző kötésével: *ez a puszta szó olyan, mint egy harang*, mondja Keats, és mondhatnánk: ennek a költőnek minden szava, szósora olyan, mint valami szürkületi harangzúgás, mely a melankólia elkésett ünnepeire hív. A hetedik strófa záróképe, mondják a kommentárok, Claude Lorrain *The Enchanted Castle* című képére utal – a festményt a költő már az *Epistle to Reynolds* című versében is elemezte. De mit tesz ez hozzá a vershez? Esős, nedves-párás, várakozással terhes és tündérlehellte *elvarázsolt kastély* ködlik fel képzeletünkben, ahol évszázadok óta vár beteljesedésre egy érintetlen királylány vagy időtlen is mohó özvegy, esztelen kalandok és kíméletlen kudarcok után... De lehet, hogy a kihalt, ember-nem-járta magasban csoda készülődik, emberi megváltás vagy megkönnyebbülés... nem tudjuk, miben állhat a mágia, mire táruznak az ablakok, miért veszélyes a tenger tajtékja a kastélyfal csúcán, s egyáltalán miféle érintést jelenthet a csalogány hangja egy ilyen befüggönyözött alkonyati másvilágban, ahol emberi lénynek ősidők óta nyoma nincsen. Keats zeneiségben vetekedik Shelley-vel, festőiségben azonban bizonyára felülmúlhatatlan. Képeinek képzettársításra alkalmas térfogata, sokszoros jelentéssel felruházható szerkezete, az értelemig és még tovább érő jelzőkkel megtűzdelt hatalmas tartópillérei tornáztatják, gyönyörködtetik és folytonos, de a kielégületlenség emlékét hátrahagyó élvezettel töltik meg az embert. A madárdal múltat és történelmet hoz magával. Míg hangzik, emlékeztet, hogy mindjárt minden elmúlt, vagy máris elmúlt. Ahogy ő maga is visszahúzódik a *közeli mezők*, a *csöndes patak* vonala mögé, a lankák teknőibe, az örökkévalóság káprázata után az időbeliség örökkévalóságára figyelmeztet: a költő tudatára ébred, hogy a dal, a költészet varázshatalma sem végtelen, nem tud életre kelteni, nem tud hosszan életben tartani semmit, s – akár a madár halkuló hangja – behull az éjszakába. Ismét egy talányos ellentét: ami az imént még a múlhatatlanság emblémája volt, most olyan, mintha egyszer se létezett volna, és csak azt jelezte, hogyan teremődhetne valami megváltó erő, amely a pillanaton túlemeli és megváltja szürkülő helyzetéből az embert (mert az egész vers, azt hiszem, egyfajta lét-szűkülésnek csodálatosan kidolgozott jegyzőkönyve). Péter Ágnes, a legnagyobb magyar Keats-szakértő azt mondja: a költő összes ódája arról szól, hogyan lehetne kitérni az emberélet szűkös kereteit és átélni a teljességet. Ebben a versben – folytatja Péter Ágnes – minden versszak egy-egy új ötlettel szolgál. Az érzékek elcsábítása, a hús pincék bora, a költészet szárnyalása, a természet szépsége, a múlt kábulata, mind-mind az örökkévalóság illúziójával kecsegtet. De a költő végül bevallja: mindenféle azonosulás, azaz a lét korlátainak feladása egyenlő az elmúlással. A vers végén megtorpan a képzelet, az egyén nem vállalja a természetbe való boldog beolvadást. Miközben a csalogány az időtlenség (időtlen szépség) szimbólumává válik jelenlétében és távozásában, látjuk, hozzá képest az ember élete percnyi epizód csupán. A vers végén ismét ott időzünk a hampsteadi kertben, a pillanatba zárva.

Mégis azt érezzük: mivel Orpheusz lantja azon az estén erősen odasimult a testhez, az örökkévaló csalogány pár pillanatban végtelenné tette a dalt.

Buda Attila

Rainer Maria Rilke: *Vallomás sötétből*

(Suhai Pál versfordításai)

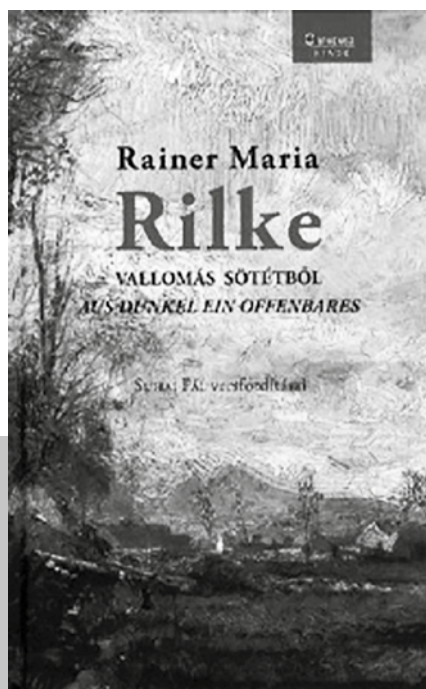
„Céлом talán nem is volt, csupán kedvem” – írja Suhai Pál könyvének 156. oldalán, és ez a kedv, valamint érdeklődés nyomja rá bélyegét az idén 140 éve született költő verseiből készített fordításaira. Ennek köszönhető a válogatás összetétele, amelyben helyükre kerültek a korai versek, ugyanakkor arányosan szerepelnek a későbbi kötetek, korszakok is. A fordító nem tér ki a nagy elődök és kortársak munkáival való összevetés elől, sőt párbeszédet folytat velük, miközben saját, önálló nyelvi jegyekkel rendelkező változatait közreadja. Kötetének szerkezete, anyaga többet nyújt, mintha szimpla műfordításokat tartalmazna csupán – természetesen önmagában már ez is elég –; kétnyelvűsége figyelmesség a források iránt érdeklődőknek; fordítói jegyzetei műhelynaplóként vezetik közelebb az olvasót egy-egy átültetéssel járó probléma megoldásához, a bizonyosságokhoz és a kételyekhez, amivel az újjáteremtés jár; textológiai jegyzetei pedig hozzájárulnak a Rilke-szavak és -mondatok mélyebb megértéséhez. Mindezt keretbe foglalja a borítón látható kép: Mednyánszky László festményének részlete kiválóan jellemzi ugyanis Rilke művészetének egyik igen jellemző vonását: az anyag megragadását és szellemivé változtatását.

A kötet Rilke egy 1921-ben keletkezett levelének részletével kezdődik, amelyben arról ír címzettjének, hogy sohasem olvassa el azokat az írásokat, könyveket, amelyek verseiről, életéről szólnak, mert nem akarja magát egy külső szemlélő pillantásával látni, nem akarja elhagyni, ha már megtalálta, „tevékenysége eleven központját”. Levelében kettős tagadás van, mivel korai verseinek direkt életrajzi értése, magyarázata ellen is kifogást emel, nem utolsó sorban Stefan George velük kapcsolatos véleménye alapján. Ugyanezekben a sorokban azonban arról is szót ejt, hogy a címzett által írt könyvet kíváncsian olvassa, elutasítása tehát nem általános volt, hanem konkrétan egy-egy mű, tanulmány, értelmezés megállapításait kifogásolta csupán. Már csak ezért is érdemes volt a korai versekre figyelmet fordítani, amelyek egyáltalán nem mutatják azt a kiforratlanságot, amit Rilke gondolt róluk, noha kétségtelen, hogy a kései versek felől nézve tematikailag színtelenebbek, ihletükben külsődlegesek, nyelvükben konvencionálisabbak, ám ennek ellenére kiemelkednek a kor német átlaglírójából. Suhai Pál ezt a szecessziós nyelvet és tematikát is közvetíti színek, formák, fények, illetve árnyak érzékeltetésével, hangulatok festésével, főképp a jelzők változatosságával és árnyaltságával – de magyar változatai a később keletkezett versekben visszaadják Rilke líranyelvének alakulását is. Töprengve választott szavai képesek érzékeltetni a korai költemények naivitását, egyenes versbeszédét, amely azonban már megelőlegezi a rilkei kifejezés változását, a szaggatott gondolatok követését, például a *Furcsa hívás. És mi döntünk... (Fremdes Rufen. Und wir wählen...)* című versben.

Tagadhatatlan, hogy a gyakorló Rilke-olvasót kétféle szándék vezeti minden új fordításkötet kézbevételekor: egyfelől keresi azokat a verseket, amelyeket még senki nem tolmácsolt, másfelől fokozott érdeklődéssel a legismertebbeket, amelyeknek magyarul is többféle változatuk létezik. Suhai Pál válogatása mindkét kíváncsian megfelel. Hiszen egyaránt olvasható az *Oltsd ki szemem: hiába, látni fog (Lösch mir die Augen aus: ich kann dich sehen)*, az *Őszi nap (Herbsttag)*, a *Zárszó (Schlußstück)*, az

Új versekből való *Pietà*, *A párdúc (Der Panther)*, s az *Éji ég és csillaghullás (Nachthimmel und Sternenfall)*, a kötetekbe rendezett életmű egyéb, joggal sokszor idézett és tárgyalt verseivel. Másfelől új utakra is merészkedik, ennek nagyszabású vállalkozása Rilke *Befejezetlen elégiájának* máris feltűnést keltett tolmácsolása. Ami az előbbi csoportot illeti: más talán más verseket választana magának. A felsoroltaknak több magyar fordításuk is van, a *Herbsttag* címűnek például harminc körül jár. Érdekes összevetésre ad tehát alkalmat ez a vers, annál is inkább, mert a kötet tartalmazza két előképét is, egyik *Az ima-órák könyve* egyik darabja. Első sora: „A borbolyák zöldje már rötire égett” (Jetz reifen schon die roten Berberitzen), s az összevetés megadja a később keletkezett nagy vers alapézését, hangulatát, anélkül, hogy szavait előre vetítené. Rilke azon huszadik századi szerzők közé tartozott – Joseph Conradhoz, Samuel Becketthez hasonlóan –, aki anyanyelvén túl, más nyelven – franciául – is írt. Suhai Pál ezekből a versekből is átültetett kettőt. Gyűjteményében a korai művekhez hasonló számban szerepelnek a hátrahagyottak is, ezzel mintegy keretbe foglalva az életmű teljét.

A kötet azonban több annál, mintha csak Rilke fordításaiból állna. Tartalmazza ugyanis Suhai Pálnak az átültetés során felmerült gondolatait, töprengéseit, mintegy a fordítási munkanapló részeit, valamint a megértést segítő jegyzeteket. A német költő tolmácsolását nehezíti, hogy nyelvének megértése mellett személyes többletjelentéseket hordozó szavait, azaz belső – szavakkal néha csak érzékeltethető – világát is át kell adni tolmácsolójának, sőt, szinte ez utóbbi az autentikus fordítás legfőbb jellemzője. A módszer, a fordítói ars poetica kiérleléséhez Suhai Pál a szakirodalomhoz fordul, s legautentikusabb forrásként Rilke leveleit is bevonja a versek világának megértésébe. Számára a hűtlen hűség az elfogadható megoldás, itt közreadott feljegyzéseiben számtalan összetevőjét világítja meg e fogalomnak. Ezek közül is legfontosabb a fordító kettős elköteleződése, „lehetetlen” célkitűzése: egyszerre hűségesnek lenni az eredetihez és a fordítás közben születő magyar vers követelményeihez. Érdekesekek a két nyelv – német és magyar – struktúrájának, szóhosszúságának különbségeiből adódó problémákat tárgyaló műhelyjegyzetek. Annak, aki Rilke átültetésére vállalkozik, figyelnie kell a forrásnyelv legkisebb tartalmi, stilisztikai jellemzőire, s szembesülnie azzal, hogy a célnyelv több egyenértékű változatra is képes, ahogyan ezt több vers(szak) magyar variációi

mutatják. És a legkellemetlenebb vagy legfelemelőbb tapasztalat: a tolmácsolás során az átültetés bravúrjai mellett mindig ott leskelődnek a megoldhatatlan, átadhatatlan, mellőzésre ítélt szavak, kifejezések, gondolatok – sokszor éppen azért, hogy a többi maradéktalanul érzékeltethető legyen. Nagyon tanulságos ebből a szempontból a *Zárszó (Schlußstück)*, amely Suhai Pál tolmácsolásában leginkább egy nyelvi alakzathoz való hűséget – szemben az eddigi fordításokkal – tűz ki a magyar változat legfőbb mércéjévé.

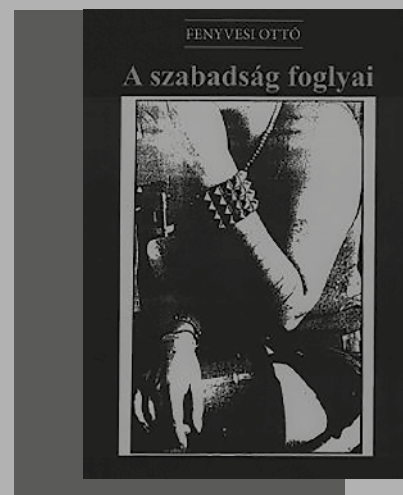
A kötet utolsó nagyobb szerkezeti egysége a jegyzeteket tartalmazza. Ezek részben filológiaiak – a keletkezéssel és a megjelenéssel kapcsolatosak –, részben a versek egy-egy szöveghelyének a megértését segítik. Utóbbiak teljességükben, hiszen Rilke életműve is az időben bomlott ki, végigkövetik az életutat, jelezve, ha a megértéshez ennek egy-egy állomása szükséges. Másszor rövid életrajzot adnak a rilkei élet(mű) egy-egy szereplőjéről, rámutatnak az oeuvre párhuzamos és egymást magyarázó darabjaira – többek között éppen az *Őszi nap* esetében –, ahogyan Rilke forrásaira, valamint önkomentárjaira is. Magukban foglalják a szakirodalom megállapításait, illetve Suhai Pálnak mindig a szövegből kibomló értelmezéseit. Körültekintését mutatja például a *Szonettek Orpheuszhoz vagy a Duinói elégiák* című ciklusokat bevezető jegyzete. Érdekes, de egyben igen jellemző Rilke költészetének változására, hogy míg annak elején a személyes élet vonatkozásai e tárgyi-nyelvi jegyzetekben fel-feltűnnek, később a motivikus–ontológikus inspirációk szerepe lesz egyre jelentősebb: az élettények legfeljebb, mint kiindulási alap, kapnak szerepet, jelentőségük a nyelv megtalálása, a gondolat kifejezése mögött elhalványul. Elgondolkodtató, amit Suhai Pál a *Gong* című vers jegyzetében, amely Rilke életének utolsó évében keletkezett, az életmű új irányba indulásáról ír: igen, az ötvenedik évét éppen átlépő költőben az *Elégiák* és az *Orpheusz-szonettek* összegzése után sem aludt ki az igény újabb lírai tartományok birtokba vételére.

A *Vallomás sötétből* című Rilke-kötet, az életművet egészében átfogó fordításaival, gazdag és sok szempontú jegyzetanyagával komplex módon segíti elő a befogadást és megértést. Fordítója egyaránt otthonosan mozog a költő világában, és nyelvében, „hűtlen hűségű” tolmácsolásai magyar versként is esztétikai élményt adnak. Ennek bemutatására a számtalan adódó lehetőség közül a kötet utolsó versének befejező sorait lehet idézni: „Mi az, mi elkezdődött, s ha letűnt, mi? / Mi volt a bűn? S mi nyer bocsánatot?”

(*Orpheusz Kiadó, Bp., 2014.*)

Bakonyi István

Fenyvesi Ottó *A szabadság foglyai*

Esszék, képek, toldalékok, törlések. Ezek az alcím szavai. Jelzik, hogy ez egy nagyon komplex könyv. Persze ez Fenyvesi Ottótól nem szokatlan, hogy csak 2009-es, *Némely részletek* című kötetére emlékeztessek. Ott pl. a naplónak volt különleges szerepe. Itt és most inkább az esszének, de ezen kívül akad benne jócskán más műfajú írás is. Miniportrék éppúgy, mint a publicisztika legjobb jegyeit is fölmutató kísérletek.

Az összetettség természetesen a testvérműzsákat is jelzi. Hiszen szerzőnk nemcsak író és költő (ez év tavasza óta József Attila-díjjal elismerve), hanem képzőművész (lásd kollázsai) és a zenében, főleg a rock and rollban, valamint a punkban járatos „elmélet- és gyakorlatíró” is. Így lesz teljessé alkotói személyisége, eddigi életműve. És élete is, amit meghatároztak a történelmi tények. A délvidéki származás, Tito Jugoszláviájának bonyolult, a kultúra szabadságát is viszonylagosan biztosító, soknemzetiségű világa, majd a szörnyű háború kitörésekor az áttelepülés Veszprémbe. És talán a legfontosabb: a vajdasági és az összmagyar irodalmi életben kivételes értéket jelentő, hajdani folyóiratban, az Új Symposionban betöltött szerepe.

„Fenyvesi Ottó könyve a múlt tapasztalatainak összegzése, ugyanis az emberi lét a nyomtalan eltűnés és a megőrzés között lebeg.” – olvassuk a fűlszövegben. Ha ez így van, akkor valóban fontosak azok a tettek, amelyek jellemzik szerzőnket. S e tapasztalatok a művészettel, a közgondolkodással éppúgy kapcsolatosak, mint a politikával és a történelemmel. És persze a hajdanvolt ifjúság lendületével, az avantgárd mindent elsöprő energiájával. Ám, ahogy Orcsik Rolandnak adott, kötetzáró interjújában mondja: „A társadalmi gyakorlat szempontjából ma már inkább konzervatív vagyok, bár szellemi-művészi síkon anarchista maradtam.”. Ellentmondás lenne ez? Aligha. Inkább nevezném normális hozzáállásnak.

Tapasztalat, emlék pedig van elég. És írónk az eltűnt idő nyomába ered, lépésről-lépésre. Sőt, van úgy, hogy az eltűnt barát, jelesül Sziveri János nyomába... Közben alapfogalma a szabadság. Amit meglelhetett még a diktatúra keretein belül is, hiszen Jugoszlávia mégis csak egyfajta sziget lehetett ebben a tekintetben is a szocialista világban. Természetesen a keretek között, hiszen pl. a fent jelzett folyóiratnak azért megvolt a baja a rendszerrel. (Miként mifelénk is, mondjuk a Tiszatájnak, a régi Mozgó Világnak vagy éppen az Új Forrásnak.) A megidézett kortársak és barátok is hasonló eszmények szerint éltek vagy élnek: Tolnai Ottó, Ladik Katalin, Végel László, Sziveri János, Zalán Tibor, Fehér Ferenc és mások. Rangos névsor, csupa jeles, korszakalkotó szerző. A műfajok sajátosságából következik, hogy Fenyvesi hangja szubjektív, érthetően elfogult. Ám mindez nem gátolja értékítéletét és elemzőkészségét. Van benne némi nosztalgia is, hiszen a letűnt korszak irodalma, zenéje és képzőművészete egy életre meghatározta létezését.

Igencsak meggyőző az a vallomás, ami Tolnai Ottóról szól. Többek között ilyen mondatokkal: „Nehéz róla írni. Műveinek olvasása különös élvezet, mint az úszás, a bűvárkodás vagy az ejtőernyőzés. Izgalom, reszketés, lúdbőrzés. Jó és hálás nyersanyag.”. Egyértelmű és világos mondatok. Mögöttük ott húzódik meg a szeretet. Az sem mellékes, hogy a hagyomány és az újítás együttes erejét hangsúlyozza, különös tekintettel az avantgárd frissítő erejére. Másutt arról is olvashatunk, hogy ez a megújulási törekvés a vajdaságiak körében meghatározóbb, mint az anyaországiak esetében. Ez utóbbira jellemző az „újholdas” finomság, amíg a délvidéken a nyersebb, szókimondóbb hangnem.

A meghökkentésben, a formabontásban, a polgárpukkasztásban jeleskedő Ladik Katalint is fontos írás idézi meg, *Elindulnak a bulldózerek* címmel. Tömör műelemzésekre is futja erejéből, miközben fölvezolja a kivételes jelenséget. „Ars poeticájának szerves része volt a női princípium, a művészet női aspektusa. Igazi áttörést jelentett ez számára művészi pályája kezdetén 'egy eldudvásodott térség' közepette.” – írja. Itt jegyzem meg, hogy a kötet gazdagságához tartoznak a jól megválogatott fotók, melyek között portrékat éppúgy találunk, mint dokumentumokat a megidézett társakról, vagy éppen a jelenséget vizuálisan érzékeltető képeket. Néhol a meztelenség szépségével...

Olvashatunk a hajdan pezsgő jugoszláv szellemi életről, a 70-es, 80-as évek idejéről. Ám az Új Symposition 1983-as szétverése is része a történetnek. És a kiemelkedő szerzők közül méltán szól Fehér Ferencről, aki egykoron a vajdasági irodalom egyik legolvasottabb költője volt. *Az eltűnt barát nyomában* pedig Sziveri Jánost állítja a középpontba. Közben felidézi az egyik 70-es évekbeli mártélyi művésztábor, a dorbézolást, az ivást és a diskurálást. A tevékeny és világmegváltó szándék körítéseit. És közben leír egy nagyon fontos mondatot: „... a barátság nál nincs megrendítőbb, mélyebb emberi kapcsolat”. És nemcsak a barátság megrendítő, de ez a szép emlékezés is – tehetjük hozzá. Ezek a baráti kapcsolatok a 83-as betiltás után tovább erősödtek.

A *Néhány akvarell* eleven, izgalmas írás a korabeli délvidéki viszonyokról, az áttelepülésről, a jugoszláv háborúról, és közben főleg Zalán Tiborról. Aki „... fenegyerek volt, az irodalomban, költőként és szerkesztőként egyaránt. A nők bálványa, ugyanakkor kiváló családapa.”. Van persze ebben némi keser-édes jelleg is, bár ez inkább a *Volt egyszer egy Jugoszlávia* c. írást, elemzést jellemzi. Keser, mert tudjuk: az ún. el-nem-kötelezett jellegnek igencsak megvolt az ára Tito birodalmában. Szörnyű tetteket végrehajtó afrikai diktátorok díszes társaságában. De az is tény, hogy más szempontból a térség országai közül itt mégiscsak más viszonyok között éltek az emberek. Mesterséges jellege aztán lelepleződött a szét-szabdaltság bekövetkeztekor. Édes persze az emlékezés azért is, mert szól az ifjúságról és a művészi szabadságról. Szó esik a kamaszkor legszebb melleiről és a kortárs szerb és magyar irodalom jellegzetességeiről.

A kötet cím-adó írás pedig fontos eszmefuttatást tartalmaz a rock and roll és a punk történetéről, a szubkultúra jelentőségéről. Fenyvesi Ottó tájékozottsága és szenvedélye lenyűgözi az olvasót. A személyes vonzódás, a sok értő és tömör értékelés hitelesíti művét. A vendégszövegek szervesen épülnek be szövegébe, és korrekt a felhasznált folyóiratok megjelölése is. Szorosan kapcsolódik mindehhez az az írása, amelyben megismerhetjük a Ramones nevű híres punk-együttest, és legfőképpen a magyar származású, Erdélyi Tamásként született zenészt és társait. Beleélhetjük magunkat ebbe a sajátos, lázadó világba, a megalkuvásokat nem ismerő, és gyakran önpusztító szellemiségbe.

Fenyvesi Ottó szellemisége, élettörténete, kultúrája, emberi magatartása pedig az említett Orcsik-interjú 24 kérdéséből és az arra adott válaszokból már-már a teljesség igényével áll elénk. Az alaposan felkészült kérdező jól készítette elő a gondolatok folyamát, és sokat segített alanyának. Értékes befejező mondatai így szólnak: „Érdekelnek a sajátos emberi sorsok, de a hétköznapi fragmentumai is. Figyelemmel kísérem a 'szép, új világ' alakulását, különösen a szubkultúrák, az értelem kicsi szigetei, a szépirodalom lehetőségei és a Tisza-virágzás érdekelnek.”. Bizony, igaz, hogy csak a mi Tiszánk virágzik... Irodalmunk, és benne Fenyvesi Ottó életműve azonban egyáltalán nem kérészetelű!

(*Művészetek Háza, Várucca Műhely Könyvek 36., Veszprém, 2014.*)

Szemes Péter

Bellosicsról, Bellosicstól

(Két hiánypótló kötetről)

Sokat árul el egy közösségről, hogy miként viszonyul saját múltjához, mennyire tartja számon történelmét, becsüli és őrzi tárgyi emlékeit, kultúráját, hogyan sáfárkodik az elődök rá bízott szellemi örökségével, és tiszteli meg azok emlékezetét, akik ezt a hagyományt megteremtették, gazdagították, nekik továbbadták. E tekintetben a lendvai magyarság büszke lehet az elmúlt évek eredményeire, hiszen egyre inkább formálódóban van itt azon jeleseknek a kultusza, akik életműve viszonyítási pontként állhat a maiak előtt, s akik végre érdemesültek rá, hogy alakjukat szoborként, nevüket közterületek elnevezésében, munkájukat pedig tisztelgő kötetekben is megörökítse a hálás utókor. Nemcsak azért, mert magyarként, de mert a város szülötteiként vagy polgáiraiként alkottak maradandót, és vitték el a település, az itt élők jó hírét a nagyvilágba. S mivel dicsőségük korokon átsugárzó fénye mindenkire egyaránt hull, és minden lendvainak, minden muravidékinek utat mutat, a szombathelyi Pável Ágostonhoz hasonlóan, valójában két nemzet büszkeségei ők: magyaroké és szlovéneké egyaránt.

Az elkötelezett újralfedező és értékmentő munka gyümölcseként a közelmúltban egy újabb név merült fel a feledés homályából, és nyerte el az őt megillető megbecsülést, méltó helyét a lokális pantheonban. Bellosics Bálint, a kiváló néprajzkutató és pedagógus, noha nem a városban látta meg a napvilágot, mint idősebb kortársa, Zala György, ám itteni kötődésének köszönhetően Lendva éppúgy magáénak tudhatja őt, mint a közeli Rédic, vagy életének és működésének meghatározó helyszíne, Baja. Így nem véletlen, hogy 2013-ban, születése napján (október 10.), több programmal is emlékezett rá a helyi közösség, melyek közül a két legfontosabb: Király Ferenc róla készített szobrának felállítása (és az ehhez kapcsolódó kamarakiállítás a Színház- és Hangversenyterem előcsarnokában), illetve egy tudományos konferencia megrendezése volt. Utóbbi anyagát fogja össze, valamint Bellosics irodalmi munkásságának tetemes részét tekinti át az a két 2014-es hiánypótló kötet, melyek jelentősen hozzájárultak az életmű fehér foltjainak eltüntetéséhez, a kultusz építéséhez. Mindkettő Halász Albert szerkesztésében jelent meg, aki az elmúlt időszakban rendkívül sokat tett az említett közös kincsek közül minél több felszínre hozásáért, megismertetéséért és közösségi elfogadtatásáért, és nyilvánvalóan erkölcsi kötelességének is tartotta az úgy az etnográfiai kutató-, mint a szépirodalmi alkotómunkában vállalt és vallott elődének tekintett szerző oeuvre-ének mind teljesebb feltárását és közreadását is.

A tudományos emlékülésen elhangzott előadások szerkesztett változatai a lendvai könyvtár gondozásában láttak napvilágot. Az ugyancsak hommage-jellegű¹, *Bellosics Bálint tiszteletére* című

¹ A mellszobor avatása alkalmából, 2013-ban, a Lendva Községi Magyar Nemzeti Önkormányzati Közösség kiadásában már megjelent Halász Albert *Hommage á Bellosics Bálint* című kétnyelvű, gazdag jegyzetapparátussal ellátott, monografikus kötete.

kiadvány alapvetően a néprajzra koncentrált, így nem tartalmazza sem a tanácskozást megnyitó polgármesteri köszöntőt, sem Göncz László történeti felvezetését a korabeli Alsólendva viszonyairól. Ám mégsem nélkülözi a társdiszciplínák felé való kitekintést, hiszen Kiss Gábor könyvtárigazgató – e minőségében Halász Albert zalaegerszegi kollégája –, illetve a Mohos Mária-Majdán János pécsi földrajztudós-történész házaspár kapcsolódó szövegei is színesítik, gazdagítják a kötet anyagát. Melynek felütésében a szerkesztő bevezető-, felvezető-igényű írása az életrajz rövid vázlatával mellett arra a kérdésre keresi a választ: miért feledte el az utókor Bellosicsot? Több okot is említ, melyek mindegyikével csak egyetérteni tudunk: a fővárostól és a nagyobb kultúrcentrumoktól viszonylag távol kibomló oeuvre-t, a korai halált, a napi pedagógus-robot tudományos munkát gátló hatását, hogy ennek következtében kevesebb idő maradt a tervezett gyűjtések megvalósítására, a felgyűjtött matéria alapos feldolgozására és bemutatására, kiadatlan alapozó művét, hogy nem lévén akadémikus ember, kapcsolatai és publikációi ellenére kevés szakmai figyelem irányult rá, s végül: a szocializmus építőinek szándékolt mellőzését (ami származása, házassága révén természetszerűleg érte őt nemzetiségiként és jelentősen gátolta a kultusz kibontakozásának lehetőségét – gyermekei is korábban a könnyebb érvényesülés miatt változtatták nevüket Báldyra).

Hála József gazdag jegyzetanyaggal ellátott tanulmányában (*A magyar néprajztudomány Bellosics Bálint működése idején*) a hazai pozitivisták etnográfia indulását és kibontakozását, érdeklődésének irányait, intézményi és szervezeti háttérének formálódását festi mintegy tablóként Bellosics arc képe köré. Kiváló összefoglalásából így nyilvánvalóvá válik, milyen is volt az a tudományos milió, mely a zalai fiatalember, budapesti diák, majd bajai pedagógus gyűjtőmunkáját ihlette, meghatározta, s a szaktársak eredményei milyen „kihívások” elé állították. A Kecskeméti Katona József Múzeumban található hagyatéki anyag alapján az intézmény munkatársa, Székelyné Kőrösi Ilona Bellosics kortársait mutatja be, a mentor Herrmann Antaltól a keszthelyi Sági Jánoson át Batty Zsigmondig, Madarassy Lászlóig, Herman Ottóig és Kada Elekig, valamint kitekint gyűjtési módszerének jellegzetességeire (így a rajzolás és fényképezés mellett a népdalok kottázására), és szól az ugyancsak náluk őrzött, kéziratos *Kis Ethnographia* című néprajzi olvasókönyvről is. Herman és Kada eltérő gyűjtőmetódusának leírása kiváló átkötés – s ez a kötet szerkesztőjét is dicséri – a Göcseji Múzeum etnográfusa, Marx Mária *Mi az igazság?* című dolgozatához, melyben a zalai és vasi vendek két kutatóját, Gönczit és Bellosicsot állítja szembe egymással. Szimpatikus tudományos hozzáállás, hogy noha a szerző inkább előbbivel foglalkozott, nem billen el a mérleg nyelve, vagy ha igen, inkább az emberségesebb, barátságosabb Bellosics felé. Ahogy a pusztai életet jó szervezőmunkájának és népszerűségének köszönhetően gyorsan és látványosan kutató „sztár”, Herman és a pásztorok közt szívesen időző kecskeméti polgármester, Kada az alföldi pásztorok világán, éppúgy különbözött össze a zalai-vasi vendek szokásain a „Tótországból idekerült”, ám a témát mégis elsőként feldolgozó Gönczi és a közöttük cseperedő, nyelvüket – édesanyja származása miatt is – jól beszélő Bellosics. A különbség, hogy míg az első két tudós baráti viszonyt ápolt, Gönczi és Bellosics nemcsak szakmai, de lehetséges emberi kapcsolatát is megmérgezte a köztük kibontakozó vita, melynek apropója az volt, hogy az idősebb pályatárs hozzá nem értéssel, plagizálással vádolta meg a bajai tanítót, annak *Az Osztrák-Magyar Monarchia írásban és képen* sorozatban megjelent *A Zala-és Vas-megyei vendek* című írásáról szóló kritikájában (Gönczi nyilván megsértődött, hogy egyrészt nem őt kérték fel a pénzes munkára, másrészt Bellosics hivatkozás nélkül „idézett” tőle, Bellosics pedig a személyeskedő hangnem miatt).

Egy másfajta gyűjtemény – a SZTE Klebelsberg Könyvtárában őrzött Herrmann Antal-hagyatéka – alapján a fentit ellenpontozó kapcsolatot mutat be a „*Szeretett tanár úr!*” – „*Kedves barátom!*” című tanulmány. Szerzője, Simon András, a SZTE docense már a címválasztással – Bellosics leveleinek megszólításával – érzékletesen utal arra a folyamatra, miként ért kollegiálissá, majd nemesült barátsággá mester és tanítvány viszonya. Herrmann, a hazai etnográfia egyik alapító atyja, a budai állami tanítóképzőben oltotta végzetesen, életre szólóan ifjú zalai diákja szívébe a néprajz szeretetét és

igazi mentorként mindvégig egyengette útját, segítette kutatásaiban, publikációi elhelyezésében (az említett *Az Osztrák-Magyar Monarchia írásban és képből* sorozatba is ő szervezte be), a Néprajzi Társaságban végzett munkájában. Köszönésként Bellosics, akinek „tanárának tett diákkori ígérete élete programjává lett”, igyekezett méltóvá válni a bizalomra, népszerűsítette mestere kutatásait, sőt maga is segítette szülőföldje és későbbi otthona környékén tett – elsősorban a cigánysággal kapcsolatos – megfigyeléseivel, szakkönyveket, -folyóiratokat kért tőle, hogy képezze magát, míg az ő jelentősebb dolgozatairól ismertetéseket írt a helyi lapokba. Ám ezen túlmenően élete fontosabb eseményeiről, fordulóiról is tájékoztatta, szükség esetén tanácsot kért tőle – levelezésük így a szakmai kapcsolat mellett a személyesség jegyét is magán viseli, s az életmű jövőbeli kutatóinak e tekintetben is számos fontos adalékkal szolgálhat.

A vajdasági – immár nyugalmazott – nyelvész és etnográfus, Silling István, a dél-alföldi nemzeti-ségi folklór és tárgyi néprajz kutatójaként és gyűjtésszervezőként vizsgálja Bellosics tevékenységét, különös tekintettel a bácskai utakra, a délszláv népszokások (mint a karácsonyi polazsenik fogadásának hagyománya) rögzítésére, a helyi múzeumalapítási erőfeszítésekre. Kiemeli úttörő és máig meghatározó dolgozatait is a sokác szántalpas gabonatarató hombárok, tűzszerszámok őrzésére szolgáló zacskókkal (ún. hálákkal), fejes guzsalyokkal, illetve fogazott élű sarlókkal kapcsolatban. A bajai működés éveit Majdán János bontja ki még bővebben. Főként arról a sajátságosan sokszínű környezetről ír, melybe a fiatal pedagógus 1892-ben megérkezett, s melyet haláláig a sajátjává élt. Felhívja a figyelmet arra a széleskörű közéleti működésre is, melyet Bellosics az itteni értelmiség tagjaként szinte természetszerűleg fejtett ki (ebből egyébként az is kitűnik, milyen mérhetetlen távolságban van a mai, ún. entellektüel réteg az akkoritól, hogyan mutattak ők példát lokálpatriotizmusból, hazaszeretetből, miként munkálkodtak saját erőből, lelkesedésből egy-egy város fejlődésén). Hogy csak egy dolgot említsünk: az önkéntes szabadművelődési líceumi előadások egyik megálmodója volt, melyekben a később felfejlődő, majd a kommunizmus térhódításával felszámolt népfőiskolai mozgalom előképét láthatjuk. Mohos Mária a táj ihlető szerepét mutatja be Bellosics munkásságában, végül Kiss Gábor azt a hagyatéki anyagot, mely az 56-os helytállásáért meghurcolt tudós könyvtáros, Fülöp István, Bellosics lányával, Báldy Flórával felvett és ápolt kapcsolatának köszönhetően került az intézmény birtokába. (Fülöp maga is írt Bellosicsról és az ő terve volt a nevezetes zalaiakat megismertető, népszerűsítő programsorozat mellett a megyei könyvtár előtti téren kialakítandó, sajnós álmoként megmaradt, Göcseji Helikon liget és szoborpark megvalósítása is.)

A lendvai szobron, a zalaegerszegi, bajai és rédicsi tisztelgő táblán, illetve utóbbi település kultúrházának nevével, s az említett köteteken túl, egy gyűjteményes kiadvány is szolgálja Bellosics emlékezetének fenntartását. Halász Albert lelkiismeretes munkájának köszönhetően, az ő szerkesztésében és bevezető írásával, a Lendva Községi Magyar Nemzeti Önkormányzati Közösség kiadásában, ugyancsak 2014-ben látott napvilágot a *Bellosics Bálint poézise* című könyv. A tetszetős kivitellű, nagyalakú kötet voltaképpen a szépíróként is alkotó néprajzkutató ilyen jellegű szövegeiből ad bő válogatást, az 1887 és 1899 közötti évekből. Az eredeti mellett Bárd., Szombatfai, illetve Szombatfay B(álint) álnéven is publikáló szerző közléseiből – melyek először főként a *Muraközben*, később az *Alsó-Lendvai Híradóban*, annak *Szépirodalmi közlöny* című mellékletében, a *Magyar Hírlapban*, a *Muraszombat és vidék*ében jelentek meg – nemcsak literátori pályájának íve húzható meg, nemcsak stílusának finomodása, gondolkodásának, világképének változásai követhetők nyomon, de az is nyilvánvalóvá válik, hogy erősen hatottak rá az irodalmi hagyományok és a kortárs irodalom, illetve érdekes figyelni, hogy szenvedélyes etnográfusként hogyan dolgozta fel művészeti eszközökkel szűkebb pátriája megismert, megtapasztalt történeteit, azaz hol és hogyan választotta el az író-szerepet a tudóstól. Mindezt ráadásul éppúgy megtehetjük Halász Albert lendületes kísérelődolgozatának megállapításait vezetőül hívva, mint a jó érzékkel a *Melléklet*be emelt cikkek, mikrofilm-másolatok szövegeire, a primer textusokra hagyatkozva. Hangsúlyoznunk kell ugyanakkor, hogy egyik sem

nyújt teljes és mindent átfogó képet, de terjedelmi és más okokból nem is törekedhet rá, hiszen a cél eleve nem összkiadás volt, hanem fontos és jellegzetes szemelvények megosztása, megismer-tetése, nem beszélve arról, hogy – megfelelő szignálás és egyéb segítő adatok, egyértelmű utalások hiányában – ma már filológiai alapossggal sem lehet utánajárni annak, hogy egy-egy „tárczának” ő volt-e a szerzője vagy sem. Jól példázza mindezt, hogy még a hagyatékból előkerült, önmaga által összeállított kéziratok közleményjegyzék is sokhelyütt pontatlan és hiányos, sőt az álnevek is lehetnek félrevezetőek (a *Muraköz* Bálintfalvi-ja vagy B. B.-je mögött akár ő is rejtőzhet). Talán erre, a könyvnek a kedvezőbb új fejleményekkel beálló folytathatóságára utal a szövegek sorát záró, palimpszeszt-szerűen kivakart Vége felirat is...

Ugyanakkor meg kell jegyezni azt is, ami hűen tükrözi vidékünk akkori szellemi távolságát a fővárostól és az ország nagyobb kultúrcentrumaitól, hogy még úgy is, hogy – amint Halász Albert írja – „Bellosics Bálint szépirodalmi szövegei pályájának első fázisába tartoznak” és az „útkeresés, az ujjgyakorlás jellemzi őket”, „az egyik legjelentősebb poétája, fordítója, (...) helyi írója volt a csák-tornyai és az alsólendvai térségnek, akit a főváros jelentősebb lapjaiban, folyóirataiban is közöltek”. S igazat kell adnunk a szerkesztőnek abban is, hogy írásainak „fontosságát, írói jelentőségét főleg a helyi témákból merített egyedi tartalmak növelik”. Hasonlóan egyébként ahhoz a vele egykorú, szintén segédtanítóként élményt, tapasztalatot gyűjtő Gárdonyihoz, aki – a Göre Gábor-levelek mellett – éppen *Az én falum* népi zsánereivel, rövid, néhol szomorkás novelláival vívott ki magának országos ismertséget. Bellosics ezirányú tehetsége, irodalmi oeuvre-e nyilvánvalóan nem mérhető Gárdonyiéhoz, de még a kor más, közepesebb írójához sem, mint mondjuk megyebeli földijé, a méltatlanul elfeledett Rákosi Viktoré, aki az ifjabb pályatárs indulásakor már több önálló kötettel rendelkezett (*Verőfény*, *A bujtogatók*), mégis érték. Fejlődésének jót tett – noha mindig is írt ver-seket –, hogy írásművészete végül inkább a prózában teljesedett ki. Lírja ugyanis sajnos nemcsak rendkívül modoros, de a rokokósan sok „Oh”-val meglehetősen avított is, sőt, az olvasó bizonyosan elmosolyodik, ha ilyen sorokat lát a bontakozó szimbolizmus idején, röviddel Ady fellépése előtt:

„Oh, hogy égett egykor, oh, hogy tüzelt, lángolt
Érettetek lelkem – üdvöt osztó láng volt! –
Kicsike vidékem falui, tanyái;
Oly nehezen tudtam tőletek elválni!

Szeretlek, imádlak, most is úgy, mint régen –
Oh, de bocsássatok, nézzétek el nékem,
Hogy szépségtek nem vonz, hangotok nem bájol,
Hogy jobb itten nekem, hogy jobb itten – távoll! --

Néked, – ki elbirád feledtetni vélem,
Hová visszavágytam – sugaras vidékem:
Neked szívem, lelkem, néked boldogságom,
Kicsike munkámat tenéked ajánlom! –”
(*Flórának*, 1893)

Az epikát illetően más a helyzet, hiszen már az 1887 májusában a *Muraközben* publikált *A drávai halász* realisztikus tájleírása és erős lélektanisége is azt mutatja, hogy a szerző jól ismerte a kortárs elbeszélőket (és valószínűleg jó nyelvtudása lévén, a németeket is!). És sokszor egyes kormotívumok köszönnek vissza nála, vagy még inkább: a kor jellegzetes-divatos alaptörténeteire építette fel saját szövegei vázát – utóbbi, a szeretett családját veszített, elmagányosodott férfi sorstragédiája és munkájához kötődő életfeladása jelenik meg például itt és hasonló drámai erővel, egy eszten-

dővel később, Hauptmann *Bahnwärter Thiel*jében (*Thiel pályáőr*) is. Azzal együtt, hogy Bellosics nagyrészt szülőföldjének népi közegébe helyezte kisprózái cselekményét. S ez a lokális determináltság azt is feltételezi, hogy a közreadott írások jelentős hányada többé-kevésbé kiszínezett gyűjtés – a szépirodalmi jellegén túl tehát a néprajz, a nyelvészet számára is értékes lehet (mint az eredetmagyarázó *Nyakasháza*, *A fekete ember* című hetési kísértet-történet, a kapornaki cséplést is bemutató *A fogoly-madarak* vagy a törökkorban játszódó *A gyűrű*). Van persze kivétel is: mint a téli fővárosban kalauzoló sétanovella (*Budapesti tárcza*), de említhetnénk akár az anyaországi (*Dedek*), akár a hazánkban – Vasból munkát keresve – vándorló szlovénekről (*A goricsanecz*) szóló textusokat, vagy a főként délszláv *Daniczát*, illetve a német miliójú *Trinknicht Villibaldot* is. Ugyancsak itt kell megemlítenünk a szépirodalom és a különböző tudományterületek határán billegő tárcákat (*A Csicsa*, *Madárvilág tavasszal*, *...Szebb hazába megy vigadni a madár...*), valamint a vadászsztorikat (*Az orvvadász*, *Hajnali lesen*, *Vadlúd-lesen*). Mindezek mellett Bellosics alkotói életművét tovább gazdagítják e könyvben nem szereplő, ám a Halász Albert írásában említett dramaturgikus szövegei, melyeket jórészt – mint egykor az iskoladrámákat vagy Csokonai *Culturáját* és *Karnyónéját* – ő is növendékeinek szánt, s talán elő is adatott velük, valamint a különböző fordítások. Utóbbiak közül a magyarított *Kocapuskások* című színdarabon túl prózai átültetései közül az 1899-ben (legnagyobb ilyen jellegű vállalkozásaként) Nagykanizsán kiadott, *Járjatok be minden földet* négy kalandos elbeszélése emelhető ki, míg a lírai magyarázatok sorában Heine *Asra* című versét és Baumbach Rudolf *Zlatorogját* kell mindenképp megemlítenünk. E másodikat akár jelképesnek is tekinthetjük, hiszen feldolgozása által a német szerző és fordításával Bellosics is a máig legismertebb szlovén mondát tette saját nemzete kincsévé.

A *Bellosics Bálint poézise* és a *Bellosics Bálint tiszteletére* című kötetek jelentős mértékben hozzájárulnak ahhoz, hogy a zalaiai-muravidékiek-muraköziek és a bajaiai mindenképp, de talán a tágabb közvélemény is jobban megismerje egy igazi tudós tanár, néprajzkutató és író életét, munkásságát. Halász Albert elhivatott szervezői-szerkesztői tevékenységének, valamint a konferencia-kiadvány szereplőinek és természetesen a kiadást támogatóknak köszönhetően ismét olyan érték jött létre, melyre mindannyian büszkék lehetünk, s mely nemcsak újabb fontos építőköve a kultusznak, hanem baráti kéznyújtás azok felé a délszláv közösségek felé is, akik történeteinek, szokásainak, tárgyi kultúrájának összegyűjtéséért és megőrzéséért Bellosics annyit fáradozott. Talán egyszer tőlük is méltó megbecsülést kap...

(*Könyvtár Lendva*, illetve *Lendva Községi Magyar Nemzeti Önkormányzati Közösség*, 2014.)

Farkas Szilárd

Helyiérték

(Szemes Péter „*Rendületlenül*” című kötetéről)

Sokatmondó, ha egy könyv borítóján a *Szót* legerősebb, legfontosabb szava szerepel, csupa nagybetűvel. A hazaszeretet követelése mellett azonban e parancs köré jóval gazdagabb vonatkozási rendszert épített a szerző. A könyvben többször, többféleképpen megjelenő felszólítás tulajdonképpen az egész szemesi programot, szándékot magában foglalja. Legfontosabb ennek megértéséhez a kötet középpontjába helyezett Szünyogh Sándor szobránál „íródott” – annak feliratára felépített – esszé, amely már címében is visszhangozza a híres citátumot. E szöveg tematizálja legmarkánsabban a fő gondolatot, és fejt meg számunkra a „*Rendületlenül*” értelmét, amikor hangsúlyozza: „... magáénak, saját szívével dobbanónak érzi azt az illyési síp legvékonyabb ága, a muravidéki közösség is. [...] Melynek tagjaival nemcsak az édes anyanyelv, az egy nemzet, de a közös bölcső, a szülőföld, a vér és szellem testvérisége is összeköt bennünket. Hiszen úgy lokálpatrióta muravidékiek ők, hogy – önkényesen átrajzolt határok, vasfüggöny, aknazár és bunkerek ide vagy oda – igazán sohasem szűntek meg lelkükben egyúttal zalainak, vasinak is maradni” (71. o.).

A Pannon Írók Társasága és a Göcseji Múzeum közös kiadásában, a Pannon Tükör Könyvek sorozatban 2014 végén megjelent kötet másik fő törekvését pedig a zalaegerszegi polgármester, Gyutai Csaba által írt előszó fogalmazza meg legszebben: „építeni a zalai irodalom katedrálisát”. A két cél magától értetődően fonódik egygé, és lesz e katedrális egyik tornya a muravidéki, a határon túli irodalom. Többek között azért is tartjuk kiemelten fontosnak e program megvalósulásának lépéseit, mert a „vidéki” irodalommal (de ugyanúgy a hazai filozófia elmúlt száz évével) kapcsolatban általánosan elfogadott, gyakran hangoztatott ítélet: másodvonalbeli, csupán a „nagy” alkotók, irányzatok megkésett másolása, epigon, dilettáns, provinciális, vagy legalább is rossz értelemben vett „nemzeti”. Pedig ez a vélemény csupán annak a könny(elm)ű berögződésnek a következménye, miszerint e területek képviselői nem érdemelnek figyelmet, olvasói-kutatói erőfeszítést. Álláspontom szerint hibás az a premissza, hogy amit nem ismerünk, az nincs, így hibás a fenti konklúzió is.

Mi a közös a magyar szellemi élet teljesítményei jelentős részének megítélésében? A kanonizációs folyamat torzóban-maradtsága minden bizonnyal a legszembetűnőbb és legbántóbb jellemző. Közhely annak hangoztatása, hogy a kortársak esetében mennyire lassú és fáradságos ez a válogatás, a kritikus munka. Még ha az alkotások egy része már saját korában ki is tudja vívni azt az elismerést, rangot és helyet, ami biztosítja fennmaradását, jelentős számú mű „második születésénél” azonban „bábáskodni” kell. A kritika feladata, felelőssége minden korban ez volt, és ez ma is.

Szemes Péter már előző könyvében határozott elveket fogalmazott meg e témakörrel kapcsolatban. A *Művek felé* cím is egy irányultságot, az odafordulás gesztusát, a szakértő figyelmet implikálta, tehát egy elemző-kritikai-befogadói magatartást. Ugyanakkor kimondta azt az igényt, miszerint a

kritikusnak egyszerre felfedezőnek is kell lennie; bemelegkednie a legsűrűbb „szövegdsungelba”, erőfeszítést nem kímélve utakat találni benne, kincseket fedezni fel. A szerző évtizedes pályájának lépéseiként foghatóak fel az e szellemben írott kritikák, amelyeknek többségét a Pannon Tükörben publikálta. Ezekből gyűjtött össze a *Művek felé* cím alatt egy kötetre valót, és tette őket a kritikus hivatás iskolapéldájává. Már e könyvében is feltűnő volt az az alázat, egyrészt a szerzők, másrészt természetesen az alkotások felé, amely éles hangú, őszinte bírálatokkal párosul, és amelyek gyakran igen kemény hangon szólnak egy kiforrott, következetesen képviselt értékrendszer nevében. A „*Rendületlenül*”-ben sincs ez másként.

Hosszú utat kell bejárni, amíg egy szövegből könyv lesz. Ebben a születési folyamatban bábáskodni legalább olyan fontosabb feladat, mint a kritikus tevékenység. Szemes Péter szerkesztőként szintén több könyvet jegyez. E verseskötetekben és antológiákban gyakran első bemutatkozási lehetőséghez jutottak olyan ígéretes ifjú tehetségek, mint például Török Ádám, Farkas Balázs, Gelencsér Milán.

A harmadik nélkülözhetetlen eleme a lokális irodalom életre hívásának, életben tartásának, ha vannak olyan elkötelezett irodalomtörténészek, akik vállalják az „aprómunkát”, a helyi kulturális és irodalmi élet eredményeinek tudatosítását. Miközben a kritikus a jelen műalkotásaira figyel, az ilyen fajta kutatói tevékenység már néhány évtizednyi távolságot feltételez. Feltárni, tudatosítani azokat a folyamatokat és eredményeket, amelyek a ma irodalmi életét alakítják és meghatározzák, legalább olyan izgalmas feladat, és ugyanúgy a kanonizációs folyamat elengedhetetlenül szükséges eleme. Ennek fontosságát nem lehet eléggé hangsúlyozni, még akkor is, ha a szakmai berkeken belül egyértelműen e munkának van legkevesebb „becsülete”.

A kötet első felét tíz 2010 és 2014 között keletkezett esszé adja, amelyek alaposságuk és a gazdag forrásanyaguk okán sokkal inkább tűnnek irodalomtörténeti tanulmánynak. Közös e széles időbeli és tematikus szempontrendszer felvonultató szövegekben egyrészt, hogy a zalai irodalmi életből válogatnak, másrészt pedig nagyon is egységes mércével találkozhatunk bennük. A szerző nem engedi meg magának, hogy elveszzen a „helyi irodalom csalitosában”, mértani pontossággal elemez, bátran minősít: választ el értékest a kommersztól, klasszikust a dilettáns próbálkozástól. Az elmúlt 60 év zalai irodalmából összeállított négy irodalmi antológiát mérlegre téve (*Az összegzés igényével* című tanulmányban) például tárgyilagos és pontos képet kapunk ezek hibáiról és erényeiről. A szövegek hangja egyébként a témáktól függően sokféle. A személyes-barátitól (*Péntek Imre és a Pannon Tükör* vagy *A velünk élő Utassy József* című), az imént említett, tárgyilagos-kritikain keresztül, a helyi irodalom ügyének inkább ártó, hozzá nem értésről tanúskodó próbálkozásokat ostorozó mondatokig. A *Vadamosi Füzetek*ről szólva például Szemes helyenként túlságosan is élesen fogalmaz a '90-es évek ezen orgánuma körül ténykedő szerkesztők tevékenységével kapcsolatban.

Az egymás hatását erősítő, valamint eredményeiket megsokszorozó esszéket olvasva egy lokális irodalomtörténet mozaikdarabkái kerülnek a helyükre, amelynek szélesebb vonatkozásait, a történelemben és hazánk szellemi életének képzeletbeli térképén mozogva is határozott vonalakkal festi meg Szemes.

A könyv második felét tíz rövid kritikai írás adja. A címválasztás azonnal egyértelművé teszi, hogy a téma és a törekvés változatlan maradt: *Üzenet otthonról, haza*. A Magyar Zoltán által gyűjtött és összeállított *Muravidéki népmondák* célja ugyanúgy az értékmentés, mint ahogy a Márkus Ferenc munkásságát összefoglaló köteté vagy az *Utassy József emlékkönyvé*. Mindenképpen gesztusértékű az ilyen könyvekről írott kritikák figyelemfelkeltő publikálása.

Ráadásul a vizsgált zalai-muravidéki kötődésű irodalmi alkotások között több olyan is akad, amely kifejezetten a magyarság, hazaszeretet, az elvándorlás, az asszimiláció kísértésének problémáját, a nyelv, a szülőföld megtartó erejének lehetőségeit tematizálja. A legjobban sikerült ilyen a Bence Lajos *Vallani*-kötetéről írott, egyben a második fejezet címét is adó bírálat, és Péntek Imre *Hajtűkanyar* című verseskötetének (*Ittmaradni, hazatérni*) méltatása.

Az itt olvasható kritikák tehát szintén teljes mértékben beleilleszkednek a már felvázolt programba. Olyan alkotások értő és alapos bírálatát kapjuk általuk, amelyek a szemünk előtt formálódó zalai irodalmi kánon darabjai, vagy minden bizonnyal azok lesznek. Úgy gondolom a kötet és Szemes Péter tevékenysége bizonyíték arra, hogy – a matematika területéről kölcsönzött fogalmakat átvitt értelemben alkalmazva – a helyi érték válhat abszolút értékké.

(Pannon Írók Társasága-Göcseji Múzeum, Pannon Tükör Könyvek, Zalaegerszeg, 2014.)

Laborc Mónika: Echo

Csider Sándor

Boldogságkönyv

(Bischofné Hesinger Katalin *Biheka meséje* című ifjúsági regényéről)

Engedd, hogy átvezesselek az álmok titkos hídján, mely összeköti a Földet az én tündérvilágommal! Így köszönti olvasóit az ifjúsági regényben Biheka, Földanya elsőszülött leánya. A tündér és történeteinek megálmodója a Zalalövön élő Bischofné Hesinger Katalin, akinek *Álmok, táncok, tövisek* címmel már jelent meg verseskötete, és aki színdarabokat is ír és rendez.

A jelenkori magyar ifjúsági irodalom egyik legkiválóbb alkotását foghatjuk a kezünkben.

A történet elején Jonatán, a világhírű bohóc egy parányi sziget városcájába érkezik. Tán a világ összes porondján megfordult már. Küldetéstudata, szabadságszeretete oly nagy volt, hogy szerelmét is elhagyta a vándorlás kedvéért.

Ezúttal talán azért szakítja meg útját a nagy bűvész, hogy árvaházban nevelkedett gyerkőcök számára otthont nyújtson, s velük nagy hírű vállalkozásba kezdjen. Úgy dönt, hogy megtanítja a kicsiket a bohócmesterségre. Tanítványai nagy szorgalommal fejlesztik a magukban bűvő tehetséget, megdöbbentő produkciókra, varázslatokra lesznek képesek.

Cirkuszt építenek, s abban senki más által létre nem hozható produkciókat mutatnak be. Minden nap életük biztonságos, szereteteli bázisából indulva, szabadon, szinte emberfeletti magasságba szárnyal a művészetük, s közben mindannyian emberibb emberré formálódnak.

A lurkókat tündéri sugallatok, mesterük szavai és maguk bővülő tapasztalatai tanítják meg arra, hogy szinte mindent elérhetnek, ha kellően elszántak, kitartóak és szeretik egymást. Kalandjaik során megélik jót és rosszat, fájdalmat és örömet. Közösen győzik le azokat a kisördögöket, akik mindig ott ólálkodnak az ember körül.

A regény minden fejezete egy izgalmas, megható és egyben szórakoztató történet, a gyermeki élet útkereső – botlásokkal is tarkított – tisztaságát jeleníti meg.

Mint mi valamennyien, ők is boldogok szeretnének lenni. Miután rátalálnak a tündérek kincsére, reménykedve kérdezik mesterüktől:

- *Most már boldogok leszünk, ugye?*

- *Eddig is azok voltunk, mert találkoztunk és jó így együtt. Család lettünk és nem a kincstől szeretjük egymást, de sokat segít abban, hogy felépüljön a házunk és a cirkuszunk.* – érkezik Jonatántól a válasz.

A boldogságot ígérő láthatatlan tündér legtöbbször a fejezetek végén szólal meg.

A szerző kiváló formai ötlete, hogy tótágast állítja a tündéri szavakat, hiszen egy, a miénktől eltérő világ lakójától származnak. A szerző mesterien fogalmaz. Jól ismeri a gyermekek élményvilágát, gondolkodását, kitűnően használja kifejezéseiket. A tájleíró részek filmszerűen érzékletesek.

Biheka időnként ibolyalila árnyékként suhan előttünk, máskor a kiválasztottak álmaiban jelenik meg.

Úgy szervezi a világ történéseit, hogy találkozzanak azok, akiknek szükségük van egymásra,

búcsúzzanak el egymástól azok, akiknek küldetése lejárt. Tanulságokat rejtő helyzeteket teremt. Mégsem cselekszik a halandók helyett, maga is izgatottan várja a holnapokat.

Ő és szövetségese, Jonatán képviseli a mesebeli s a való életben is érvényes jót. A velük ellentétes erők oldalán üres a hely.

A rossz nem más, mint a helyes útról való letérés. Az a helyzet bünteti a tévelygőket, melyet maguk idéztek elő. A csetlő-botló, hús-vér gyerekektől sem távoli a csínytevés. Az egyik főhős (Csellengő), aki egy alkalommal csak magának kíván kincset szerezni, lelepleződését követően szegyenében az erdőbe szökik.

Mi várt rá? *Senki sem volt, aki megérintse, megvigasztalja és ez riasztóbb volt, mint az erdő összes félelmetes hangja. Ezek voltak az utolsó gondolatai mielőtt rázuhant az álmom. Nem is sejtette, hogy felette az egyik ágon megpihent egy tündér, aki idáig kísérte. Elterelgette felőle az esőt, majd szárnyával megszártgatta.*

A hibázók sincsenek magukra hagyva, segítő kéz óvja őket és adott számukra a javulás, a jóvátétel lehetősége.

A regény olvasása közben egyre gyakrabban vetődik fel bennem a kérdés: Kihez hasonlít Biheka, aki boldognak szeretne látni bennünket, s naponta hinti el közöttünk a boldogság magvait, és kihez Jonatán, aki az égi sugallatokat szavakba önti, tettekkel példázza, tanítja mások számára?

Kedves leendő olvasók, gyerekek és felnőttek, földi tündérek, kisördögök, egyszer jót, máskor rosszat cselekvő társak! Önökön múlik, hogy a kimondott vagy a finoman érzékeltetett gondolatokat követve, szebbé, boldogabbá formálják-e az életüket. A lehetőség mindenkor, mindenki számára adott.

Példa már van előttünk: *A világ apró szegletén, kicsírázott a boldogságvirág. Ha szeretettel gondozzák őket, különleges növények kapaszkodnak a fény felé. Számtalan bimbót nevelnek, megannyi boldog pillanatot. Aki csak egyszer is megérzi az illatát, az mindig vágyódik utána.*

(Czupi Kiadó, Nagykanizsa, 2015.)

Antal András: Ég és föld között I.-II.-III.

Forgách András

Az állhatatos Ruszt¹

Most évszámokkal nem fogok bajlódni. Azokat bármelyik kronológiából – a kötet végén található-ból is – rekonstruálni lehet. *II. Edward, Othello, Bánk bán, Az állhatatos herceg*. Ebből a legutóbbi igazi istenkísértés.

Az állhatatos herceg

Már a darab kiválasztása sejteti, hogy Ruszt hirtelen úgy érzi, nem ismer lehetetlent. Úgy érzi, bármit megtehet. Azt hiszi, hogy egy majdnem kamaszkori vagy érzékeny fiatalember-kori színházi élményét egyik pillanatról a másikra, magyar, budapesti, kőszínházi próbaviszonyok között képes lesz rekonstruálni. Egy olyan rekonstrukciót kísérel meg élő színházi előadásá varázsolni, amely emlék, ugyanakkor, ami a színháztörténetben ritka, de létező konstelláció: példázat és szobor, vers és festmény, színházi filozófia. *Az állhatatos herceg* annak a rendkívül ritka esete, amikor egy színházi előadásból emlékmű, mítosz, sarokkő, más előadások sorát megszüülő koncept lesz. Már a díszlet önmagában – hogy felülről nézünk le a szereplőkre – hihetetlenül hatásos volt. Amikor felépült, a főpróbahétre, egy pillanatra még én is elhittem – aki végig nagyon szkeptikus voltam (de csupán magamban), hogy Grotowski nyomán lehetséges lesz valami felizzót alkotni –: ez az anyag, maga a látószög ki fogja kényszeríteni a színházi izgalmat.

Jól emlékszem, a szöveget úgy húztam meg – és ez sohasem jó szempont –, hogy minél egyszerűbb legyen. Nem egészen érttem, mit hagyok ki – és ez nem szerencsés. Volt egy barokkos furcsa forma, az eredeti mű, amelyből Grotowski is kiindult, és amelyet esetleg meg lehetett volna csinálni valamiképpen: ehelyett fogtuk magunkat, és rátettük, irtózatossá ballasztként, Grotowski színházának kozmikus világát, amelyet én csak könyvekből és videókból ismertem. Egyfajta hübrisz volt ez a *II. Edward* igazi sikere után. Persze, a parányi tér is kikényszerítette Jöskától az efféle radikális gondolkodásnak legalább az utáztatását. A parányi tér jót tett, mert így fölfele lehetett bővíteni, de igazándiból semmi más nem volt adott *Az állhatatos herceg*hez.

Ahogy egy nemrég, 2014 decemberében folytatott beszélgetésben Gálffi Laci is elmondta nekem:

– Az *Edward* és az *Othello* egyfajta comeback volt, visszatérés, tulajdonképpen nagy összegzés és szintézis egy négyzetméternyi területen.

– *Neki mindig a frissesség kellett, mindig valami új. A II. Edwardban megtalált engem, én megtaláltam őt, az Othellóban pedig megtalálta Kamarás Ivánt. Beleűgött, úgy értem, a mozgásába, a beszédébe. S akkor ezt a két embert, engem meg Ivánt, ő együtt látta. Nem véletlen, hogy ez a lendület később kipukkad.*

– Igen, az *Állhatatos* talán nem lett volna szabad megrendeznie.

– *Azt ki találta ki?*

¹ Az írás megjelenik a Ruszt életmű-sorozat zárókötetében is.

- Nem én. Az én bűnöm az, hogy nem beszéltem le róla.
- *Az egy örület volt... Elmagyarázta, hogy az milyen volt Wrocławban...*
- Azért sem volt értelme, mert Cieślakkal te soha nem tudnál megívni. Az teljesen más kultúra. Cieślakon jött rá Grotowski a saját igazságaira.
- *De Cieślak nem játszott egyszerre nyolc darabot.*
- Persze, te is mondhattad volna, hogy Jóska, ne. Meg én is.
- *De amikor azt gondolja, hogy ha én beálllok, abból valami lesz... Nem tudod elképzelni, mit gyöttrődtem, de ezt nem lehet két hónap alatt megcsinálni. Éreztem, hogy nem megy, közben próbáltam hagyományos eszközökkel dolgozni. De mindig jött a testtel, és mondtam neki, hogy én nem tudok ilyesmiket. Ettől zavarba jöttem, és akkor ott volt az a rendkívül bonyolult szöveg. Láttam a többiek kétségbeesését is. Jóska hangutánzó szavakkal próbált mindenféle hangulatokat meg ritmust teremteni a kórusban.*
- Látott fiatalokorában egy előadást, és abból a benyomásból próbálta felépíteni a maga előadását, de ezt nem lehet, mert rekonstrukciója volt egy másik világnak. Imitáció volt, nem valódi. A *II. Edward*, majd az *Othello* viszont kegyelmi állapotban született, minden működött bennük, ami a Jóska tudásával kezdetektől fogva megszületett, az egész forma, ugyanakkor egy rendkívül bonyolult mű volt könnyeden előadva.

II. Edward

A *II. Edward* fordítása Tordy Gézának készült, de végül Ruszt rendezte meg. Ezt szerencsésnek tartom. Erről már máshol írtam: Tordy arra kért, hogy a szöveg kifejezetten durva legyen, mai, ami nekem tulajdonképpen nem áll jól. Jóska ráncolta is a homlokát, aztán nekiállt javítani, és a kezében kezdett átalakulni a szöveg, visszafordulni egy klasszikusabb, veretesebb nyelvezetbe, anélkül, hogy elvesztette volna a már megszületett, modernebb hangulatú áramvonalasságát. A másik szerencse: ekkorra már lett valamelyes tekintélyem Ruszt előtt – a nyugat-berlini ösztöndíjaim, a sok izgalmas európai előadás, amit a nyolcvanas években láthattam, megtette hatását. Már nem az a kis dramaturg voltam, aki korábban, és hallgatott rám: azért is, mert abban a pillanatban találkoztunk, amikor egy válságos szakasz után újra el tudta hinni, hogy képes jelentős előadást csinálni.

Ami az *Edwardot* illeti, még a példány elkészítésének szakaszában Ruszt, aki mesterien tudott húzni, csontra rövidítette Marlowe darabját, és kihúzott belőle minden *félrét*, minden olyan szöveget, amelyben a színész kommentálja önmagát, elmondja szándékait, ezt az Erzsébet-kori színházban legalább olyan elánnal alkalmazott formai eszközt, *trouville-t*, *kütyüt*, mint amilyen például a kórus volt a görögöknél. Viszont a *félre* is, meg a *kórus* is igazi formai fejtörést szokott okozni a mai rendezőknek – bár mostanában talán nem annyira, mint a hetvenes-nyolcvanas években, mert közben kialakult egy sokkal lazább, frontálisabb, hidegebb színházi nyelv, amelyben a színész könnyedén beszél kifelé, anélkül, hogy egyszer is a partnerére nézne.

Amikor ezt a mesterien túlhúzott példányt megkaptam, egyből éreztem, hogy zeneileg, dramaturgiailag egy nagyon fontos elemét kioperálta belőle, amellyel ugyan egyszerűbbé válhat a lebonyolítása, használhatja ugyanazt a tér- és díszlet-metaforát (ehhez találta ki azt a bizonyos mézárszéket az eszközeivel, a bárdokkal, vödrökkel, fémcsővel, bádoggal), de megfosztja magát egy nagyon fontos önkifejezési eszköztől. Az, amikor leáll az úgynevezett cselekmény, és egy-egy szereplő, kilépve a történetből, különös dolgokat mond el önmagáról, hozzátartozik a darab muzikalitásához. Ekkor, hogy úgy mondjam, a partitúrát visszaszórtam olyanná, amelyben az a fajta passiójáték-forma, amelyet Ruszt olyan magas hőfokon tudott tetszőleges anyagban meglátni és létrehozni, sokkal bonyolultabb és modernebb keretet kapott: a ritmusok gazdagodtak ezzel a tárgyilagosabb, hűvösebb, ironikusabb jelrendszerrel, és ilyenképpen talán mégsem volt akkora baj, hogy először Tordy Gézának készítettem el a fordítást, mert ily módon Ruszt auráján kívül olyasféle tudás is hozzátapadt, keletkezett a fordításon belül, amellyel azután Ruszt, akarva-akaratlanul dolgozni tudott. Emlékeim szerint mindig olyankor születtek érdekes dolgok Ruszt keze alatt, ha

találkozott valami olyasmivel, amit nem tudott egészen érzéki hatalma alá gyűrni.

A Budapesti Kamaraszínházban – és ez a sokadik comeback-je volt Rusztnak, ő volt az igazi Comeback Kid, a kölyök, aki minden kudarc után vissza tud térni, egyszerűen azért, mert, mint minden igazi művész, ő is gyerekkora óta fogalmazta magában a világot újra és újra; azokból az elementáris gyerekkori élményekből táplálkozott, amelyek művésszé tették – ideálisak voltak a feltételek Ruszt számára, még akkor is, ha ilyen szűk térben voltaképp nehéz volt dolgozni. A szűk tér leleményessé tette az embert, kockázatvállalóbbá: a Shure és az Ericsson Stúdió egyszerre volt félreeső kis zug, ugyanakkor a belváros közepén egy sokak által látogatott, lassanként egyre divatosabbá váló és nehezen besorolható színházi alakzat, amelyet Szűcs Miklós dinamikus és felvállalt eklekticizmussal vezetett. Ez az eklekticizmus tulajdonképpen kifejezetten korszerű volt, mert akkoriban széthullott vagy széthullóban volt minden rendszer és minden séma, s a színházművészet is éppen sokadszorra rakta össze önmagát. A szűk tér, a szabadon formálható műsorterv, a kint is-bent is dinamikája kézre állt Rusztnak.

Emlékszem, ahogyan a színészeiről beszélt. A *II. Edward*ban játszott például Kránitz Lajos, és ahogyan róla beszélt, abban benne volt az ex-színházigazgató és ex-főrendező pillantása, aki egy színésztípusban sokkal többet lát, mint pusztán egy alkatot: színházi évadokat lát benne, ugyanakkor gyermeknek látja, akit meg kell tanítani járni, és ennek a harcedzett, a Dallas-sorozat Jockey-jának szinkronhangjaként híressé vált színésznek olyan instrukciókat tudott adni, hogy ebben a kis térben hirtelen olyan jelentőssé vált, mintha a Nemzeti Színház színpadán játszana. Mindig csodáltam, hogy olyan emberekhez is voltak kulcsai, akikkel én képtelen lettem volna bármiről beszélgetni, és nem láttam meg egyszerű, kissé kisiparosi adottságaikban a nagy formát.

De ehhez a *II. Edward* kellett, az a problematikus darab, amelyet többnyire – a legutóbbi időkig, legalábbis amíg Derek Jarman filmje ki nem szabadította ebből a pozíciójából – csupán Shakespeare-hez viszonyítva lehetett játszani. Jarman megmutatta a Marlowe-i dramaturgia modern karakterét. Rusztnak ebben a kamaraszínházi változatban – és emlékeire is támaszkodhatott, hiszen az Egyetemi Színpadon egyszer már megrendezte ezt a művet, a maga tiszteletlen és szemtelen módján – sikerült, nem utolsósorban azért, mert Gálffiban odaadó partnerre talált, aki pályájának szintén éppen egy kritikus pontján tartózkodott, mondhatni két kritikus pillanatban lévő művész szerencsés találkozása volt ez, tehát sikerült egy elfogulatlan, egyszerű, igazán brutális előadást létrehozni, amelyik a közvetlenségével is hatott, és éppen abban a korban, amelyikben már a tárgyiasabb, egyszerűbb, kevésbé mitologizáló, inkább moziszerű színházi stílus kezdett érvényre jutni.

És ami számomra különösen izgalmas volt: ebben a brutalitásban rengeteg humor rejtett. Nyugat-Berlinből visszatérve Ruszt színházrendezői víziója kicsit porosnak tetszett (de így voltam akkoriban az egész magyar színházzal), viszont elemzőkészsége, ahogyan a próbán, az éppen aktuális, világban zajló eseményeket folyamatosan értelmezte egy klasszikus szövegen keresztül, páratlan élmény volt. A próbákon felszabadult, úgy használta a próbát, mint más a pszichoanalitikus kanapét: képzelete szabadon szökelt, és nyilvánvaló volt, hogy a korlátok és az akadályok csak inspirációt jelentenek számára.

Othello

Az *Othello* a *II. Edward*ből nőtt ki, abból a lendületből, a szabálytalankodás élvezetéből. Itt is hadd idézek a Gálffival folytatott hosszú párbeszédéből egy részletet:

– *Az Othelloban is nagyon jó energiák mozdultak meg, az is szerencsés előadás volt. Úgy emlékszem, hogy Ivánt én mutattam be, mert a növendékem volt...*

– Emlékszem, igen.

– *És akkor kitalálta azt a fiatal Othellót. Kitalálta például, hogy hajpántja legyen... Aztán egyszer feljött*

hozzám, hogy mi legyen, mert leblokkolt. Mondtam neki, hogy Iván imádja a nyakláncokat, a fülcsüngőket, a gyűrűket, tetoválásokat, talán ebből kéne kiindulni. Ez megtetszett neki. Az egyik próbán találtak rá az eltorzított beszédre, amelyre Iván azonnal ráharapott. Jóska behívta Ságodi Gabi beszédtanárt, mert tudta, hogy egy ilyen szerepben a beszéd milyen fontos egy fiatalnak. És Iván minden nap ment Ságodihoz, és minden nap végigmondta az egész szöveget. Nem véletlenül lett jó. Aztán kitalálták az akcentust. Öröm volt nézni, amit csinál.

Én meg, a gonosz – hát, én nem vagyok gonosz, ugye, vagy nem úgy vagyok gonosz, mert nyilván minden emberben van gonosz, nincsenek jó emberek, valahol mindenki a jóságával is gyilkol –, nem tudtam, mit kell csinálnom. Jóska akkor kitalálta, hogy gondolkodjál, tehát, hogy Jágó egy agyi ember, egy intellektuális lény, és akkor valahogy majd jelezzük csak a gonoszt, hozzárakunk egy kis farkincát, hogy ha-ha-ha-há! Tehát lett benne egy nagyon jó játék. Testközelben voltam a nézőkhöz, szagoltak engem és én is szagoltam őket, s csikorgott az agyam. Ettől hihetetlenül élveztem Jágót játszani.

Csak volt ebben egy nagy buktató, amit soha nem felejték el, már többször elmondtam: ezt én eljátszottam, megcsináltam technikailag, de azt éreztem, hogy Jóska nem szól hozzám. Nem vagyok követelődző színész, hogy foglalkozzon veled a rendező, különben is Rusztnál neked kell a dolgokra rájönnöd. Ő lever a cölöpöket, te meg lépkedjél rajta. Ha nem tudsz, akkor süllyedj el. A legtöbb Ruszt-színész azért utálja meg Jóskát, mert úgy érzi, cserbenhagyta őt, pedig Jóska megmutatta az utat, csak ők nem tudtak a cölöpön menni.

– Persze, de az is igaz, hogy Ruszt nehezen tudott nagyformátumú színészekkel dolgozni. Inkább szeretett kisebb színészekkel. Igazság szerint ez volt az ő egyik problémája. Meg kellett találnia azt a színészt, elsősorban Gábor Miklóst és téged, aki szavak nélkül is hoz valamit, azzal ő dolgozik, mert olyan formát teremt köré, ami érvényes.

– A premieren, ahogy megbeszéltük, álltam a takarásban. Odajött mögém. Már ment a zene, és nekem be kellett volna lépnem a térbe, amikor odasúgta: „Te, ez az Iván olyan jó, hogy ne hadonássz a kezeddal, csak mondd el a szöveget, és ne csinálj semmit.” És eltűnt. Beléptem a színpadra, majd felrobbantam a dühtől. Iván nem értette, hogy mi történt. Fél óra múlva jöttem rá a színpadon, hogy miért tette ezt Jóska. Én ugyanis Jágóként nem utáltam Ivánt, mint Othellót, hanem pedagógusként adtam alá a lapot, azaz nem volt köztünk konfliktus.

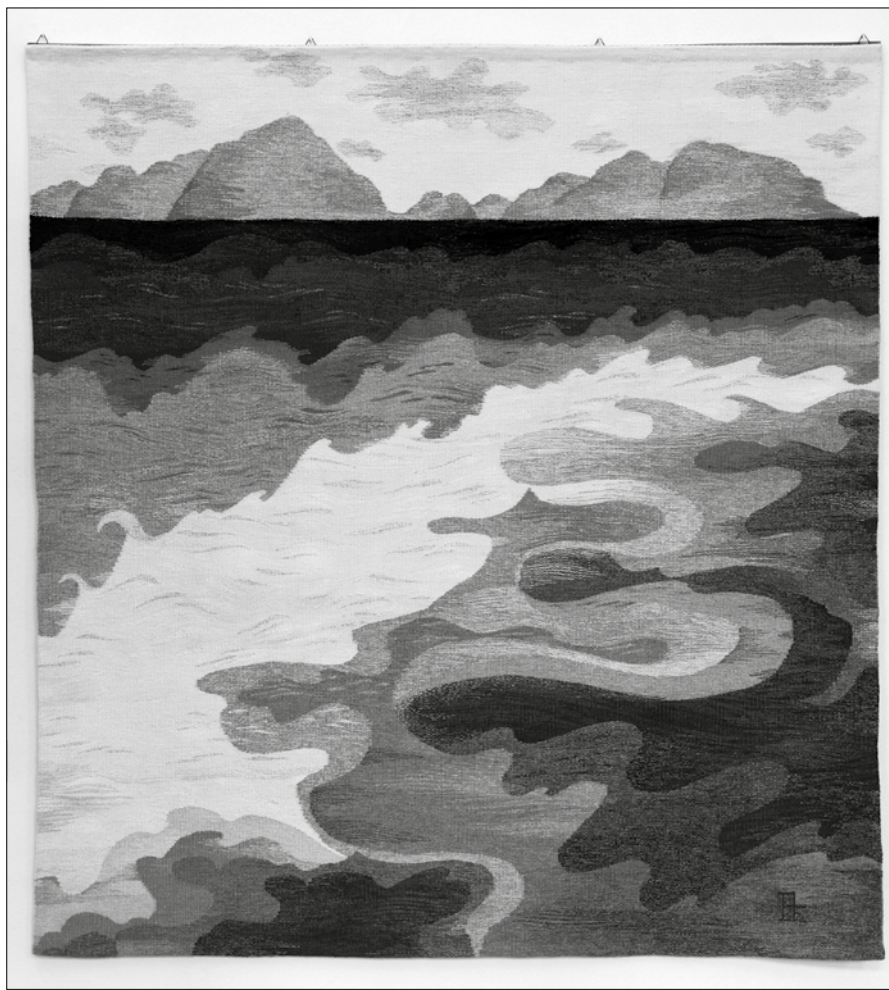
Bánk bán

A *Bánk bán* már abból született, hogy folytatni kell a sorozatot. Persze, Jóska alig titkolt vágyából is fakadt, hogy (esetleg főrendezőként) az új Nemzeti Színházba jusson. Ezt az ambícióját nem igazán értettem, mert már két évtizeden keresztül láttam, hogy számára a súlyos, reprezentatív státusz csak lelki teher, hogy ő mindig a perifériáról tud izgalmasat és érdekeset mondani, hogy mindig a hatalom és a hatalomtalanság közötti billegésben találja meg legérdekesebb formai eszközeit: egyfajta kiszolgáltatottság a színházi gényeibe volt ivódva, a korai kudarcok – amelyek olykor sikernek tünnek – megtanították azt a valamit, azt az alkatot, ami ő volt, hogy neki nem szabad hatalomra törni, mert akkor az a tudás, amit a hatalomból való kiszorítottságnak, sebezhetőségnek élt meg, elvesz. Ezért borított fel, ciklikusan, hét-nyolc évenként mindig mindent. Még ha katasztrófának is élte meg. A zene átsegítette ezeken a kríziseken, az előadásait is gyakran, de ha egy nyíltan ideologikus célzatú előadást akart megrendezni, akkor – anélkül, hogy tudta volna – mégis zavarba jött.

Én, mint dramaturg, akkor olvastam először a *Bánk bán*t, mert valahogy soha nem fűlt a fogam hozzá, eredetileg bölcsész voltam, nem kellett tehát vizsgáznom a *Bánk bán*ból, és csak egy vagy két előadását láttam addig. A kritikus (MGP) joggal jegyezte meg az előadásról írt könyörtelen bírálatában, hogy modernizálásaim nem éppen színpadszerűek. Szimptomatikusnak érzem, és nagyon jellemzőnek Gálffi László egyik mondatát (a nádort játszotta), hogy Ruszt a *Bánk bán*nál már túl kicsinek érezte a teret. A nagy tér iránti vágy elsősorban abból fakadt, hogy Katona József archaikus

nyelvezete – amelyet sokan próbáltak modernizálni (talán mostanában született használható változat, többek közt Bagó Bertalan rendezésében, amelyben az irónia működteti a nemzeti pátoszt, az egyik nincs a másik nélkül) –, és ez a kanonizált darab 1996-ban, hat évvel a rendszerváltás után, lötyögött a formáját kereső valóságon, és csak jóval később viselte el azt a fajta maró iróniát, amelyik felélesztéséhez szükséges lett volna. A darab látszatra kulcsot ad a magyar alkat és magyar fátum megértéséhez, minden kisiskolás tanul róla, számomra éppen ezért is volt problematikus mindig, ezért is kerültem: szeretem megtalálni a saját szerzőimet. Ruszt előadása, bár nem volt átütő, tele volt nagyszerű mozzanatokkal, már-már karikatursztikus elemekkel, amelyek bátran szembefordultak akármilyen tetszőleges hagyománnyal, de a darabnak még mindig kellett volna *a nagy tér*, a történelmi lépték: azt a fajta eluralkodó ürességet és értékhányt (vagy inkább az értékek vásári bazárját, amit a politika közvetlen színházzá válása, a parlamenti demokrácia helyi változata hozott magával) ilyen, majdhogynem bábszínházi formában nem tudta megjeleníteni.

A II. *Edward* mindenkít – aki már leírta Rusztot, azt is – zavarba ejtett: eleven, izgalmas, nyitott forma született, parányi térben, egy nagy formátumú alakítással. Számomra különösen fontos volt az újra találkozás egy életemet meghatározó személyiséggel, egyik első mesteremmel, akitől – leginkább a próbákon, a háta mögött ülve – rengeteget tanultam a színházról, életről és emberekről. Azt is, hogy önmagunkat is mindig abban a kíméletlenül éles fényben kell vizsgálnunk, mint másokat. Csak ebből, az önismeretből születhet meg az a fény, amely ahhoz kell, hogy a világ megvilágosodjon.

Bényi Eszter:
Neptun tájain

Kiállítási enteriőr Kelemen Zénó, Konok Tamás és Ilona Keserü Ilona munkáival

P. Szabó Ernő

„tessék csak bátran vitatkozni”

(Itt és most – Nemzeti Szalon a Múcsarnokban)

Voltak jó és rossz képek. Egyszer talán én is itt leszek – írta a szalon-kiállítás vendégkönyvébe az egyik, gyaníthatóan fiatal látogató, aki a névtelenséget választotta, noha névvel ellátva, akár Ady-féle tömör kritikaként is megállná helyét a szöveg. Akárcsak a másik, amely alatt név is olvasható: Tanultunk belőle! Rozika. S hogy mit tanultunk? Elsősorban talán azt, hogy hogyan teheti a jó rendezés emészthetővé azt, ami egyrészt a művek mennyisége, másrészt az előzmények – a Magyar Képző- és Iparművészek Szövetsége és a Múcsarnok vezetői majd egy évig tartó vitája egy esetleges millicentenáriumi tárlat fölött – miatt sokak számára eleve fogyaszthatatlannak ígérkezett.

A főnti mondatokból nyilván az is kiderül, hogy a fiatal látogatók nem a 2015-ös Nemzeti Szalon vendégkönyvébe írtak, hanem a majd két évtizeddel korábban, 1997-ben megrendezett Nemzeti Szalonéba. Mindezek után pedig természetesen az is világossá válik, hogy – bár erről az ideai kiállítás megnyitása előtt nem sok szó esett – szalon-ügyben nemcsak régmúlt évszázadok kiállításairól vagy a mintegy százhusz éve alapított Nemzeti Szalon egyesületről és annak sokirányú tevékenységéről beszélhetünk előzményként, hanem egészen közeli tapasztalatokról is. Kár, hogy ezekről nem esett szó, mert akkor a 2015-ös, sokat támadott, vitatott, színvonalában végül vállalható, a kedé-

lyeket mégsem igazán megnyugtató Nemzeti Szalon szakmailag egyértelműbb feleletet adhatott volna a kiállítás előkészítése során felmerült kérdésekre.

Hogy szalonra, mármint szalonkiállításokra szükség van, annak gondolata valamikor a XVII. század első felében vetődött föl, amikor a képzőművészet, vagy annak legalább egy része kilépett a hagyományos céhes keretek közül, s az alkotók immár nem a tradicionális keretek között dolgozó mesterekként, hanem egyéni teljesítményükre büszke, műveikre széles körű publikum figyelmét irányítani akaró művészként jelentek meg. A szalon, amelyet az első sikertelen kísérletek után végül a Francia Akadémia vett védőszárnyai alá, s amelyet hosszú ideig a Louvre-ban rendeztek meg, a széles körű elismertséget, és ami nem kevésbé fontos, komoly fizetőképes keresletet biztosított a kiállítók számára, nem véletlen, hogy még a XIX. század végén is a nagy újítók, például Cézanne számára is a legfontosabb célok közé tartozott a szalon tárlatára való bejutás. Aki nem állított ki ezen a nevezetes fórumon, a jó társaság nagy része számára nem létezett – az már más kérdés, hogy az igazán értők számára egyre inkább a szalonról való távollét jelentette egy-egy alkotó rangját.

Ahogy Európában, a XIX. század második felében Magyarországon is a figyelem középpontjába kerültek a szalonkiállítások, főként azután, hogy felépült a Múcsarnok, amelynek homlokzatán „A magyar képzőművészetnek” felirat olvasható. 1894. március 12-én, a millenniumra való készülődés lázában, Nemzeti Szalon néven képzőművészek és műpártolók egyesületet is alapítottak Budapesten, kiállítások, zenés, irodalmi rendezvények megszervezésére, egyfajta klub, kaszinó működtetésére. A Nemzeti Szalon 973 rendes taggal, 14 alapító taggal alakult meg, elnökének Zichy Jenő grófot választották, alelnökei a kor neves festői voltak: Vastagh György és Margitay Tihamér. Ernst Lajos műgyűjtő, mecénás már 1894-ben alapítója, majd 1901-1909-ben ügyvezető igazgatója volt a Nemzeti Szalonnak. A szalont azzal a céllal hozták létre, „hogy a magyar képzőművészet erkölcsi, anyagi és kulturális érdekeinek fölkarolását, a testületi szellem fejlődését előmozdítsa, a művészek és a közönség közti érintkezést élénkebbé tegye”. Az első kiállításokat nem fogadta ugyan túl nagy érdeklődés, de később számos jelentős életmű-kiállítást rendeztek itt, például Szinyei Merse Pál, Zichy Mihály, Madarász Viktor, Vaszary János műveiből, 1911-ben és 1912-ben a szalonban rendezték meg a Nyolcak két tárlatát, itt volt a Gauguin és a francia impresszionisták című nagy hatású kiállítás 1907-ben, valamint itt mutatkoztak be az olasz futuristák 1912-ben. A kiállítócsarnok 1907-től az Erzsébet téren volt, az eredetileg Hauszmann Alajos tervezte Kioszk épületéből alakították ki 1906-ban, Vágó József és Vágó László tervei alapján, s egészen a hatvanas évek elejéig működött, amikor a háborús sérülésekre hivatkozva lebontották.

A szalon kiállítás-politikája meglehetősen eklektikus volt, sem stílusban, sem tartalomban nem volt egységes, jellemző volt egyfajta harc is a művészeti irányzatok között, a kiállítás lehetőségéért, a múcsarnoki kiállítók igyekeztek kiszorítani a szalonból a leghaladóbb törekvéseket. Az 1957-es Tavaszi tárlat, amelyet itt rendeztek, a többi között az addig háttérbe szorított alkotók, például Kassák Lajos és a tiltott Európai Iskola művészei munkáinak

Szurcsik József:
Alatt-valók

prezentálásával azt ígérte, hogy a nevükben ugyan már nem szalon-, de lényegüket tekintve mégiscsak szalonkiállítások a magyar művészet legszélesebb spektrumát mutatják majd be, de a hatvanas évek „nemzeti” kiállításai, amelyeket az 1953-ban a Nemzeti Szalont is bekebelező Múcsarnokban rendeztek, ennek az ellenkezőjéről tettek tanúságot, világosan megmutatták azokat a hangsúlyokat, amelyeket a kultúrpolitika kialakított.

Nem volt egyszerű tehát a helyzet a kilencvenes években, amikor egyszerre merült fel a művész-társadalom számos tagjában a képzőművészeti élet decentralizálása szükségességének a gondolata, és a sokak számára a széles nyilvánosság előtti bemutatkozás lehetőségét biztosító szalonkiállítások újraindításának a vágya. A Magyar Képző- és Iparművészek Szövetsége és a Múcsarnok vezetői közötti majd egy évig tartó vita után a Nemzeti Szalon két rendezője – D. Udvardy Ildikó és Orosz Péter, a tárlatnak helyet adó Múcsarnok munkatársai – mintegy félezer művet helyeztek el a termekben, úgy, hogy a lehetőségekhez képest kiemeljék az anyagban rejlő értékeket, s egy-egy hangsúly elhelyezésével ott is csökkentették a néző hiányérzetét, ahol közepes vagy gyöngébb művek határozzák meg az összképet. A középső terem sor bejáratánál kapott például helyet Gyarmathy Tihamér nagydíjas festménye, a *Termékenység*, s mellette néhány, a festmények meglehetősen gyöngé átlagából kiemelkedő alkotás. Külön termet szenteltek a szemléletileg joggal meghaladottnak tekinthető, de a közönség egy része szemében ma is népszerű műveknek, a szoborcarnokot pedig egyféle „stípluralizmus” jegyében rendezték be. Sajnos, túlságosan kevés izgalmas mű szerepelt a tárlaton ahhoz, hogy feloldódjon az ellentmondás, amely szerint a közönség szereti, szívesen látogatja az ilyen típusú kiállításokat, amelyeken el tud csemegézni – csak éppen nem azokat az értékeket látja, amelyek a kortárs magyar művészetet valóban jellemzik. 1997-ben a szalonkiállítás a Keserű Katalin által 1994-ben tudományos alapon rendezett, alapos katalógussal kísért tárlat – 80-as évek – képzőművészet – mintegy százötven résztvevője közül mindössze tizennégy művész művei szerepeltek, ami több mint elgondolkodtató. Kérdés: ha a kortárs magyar művészet élvonalához, illetve a legtehetségesebb fiatalok közé – s fontos megjegyezni: nem

egyetlen művészcsoporthoz – tartozó művészek szinte teljes mértékben távolmaradtak a Magyar Szalonról, akkor a hosszú harc után létrejött tárlat – tisztelet a néhány tucat kiváló műnek – másod-, harmadvonalhoz tartozó munkái hogyan tükrözhetik hitelesen a kortárs magyar művészet színvonalát, immanens értékeit? Márpedig mélyen egyetérthetünk a katalógus előszavát író Wehner Tiborral: a kortárs magyar művészet helyzetének meghatározásához csak úgy kezdhetünk hozzá, ha újra az válik legfontosabbá, amikről a kisszerű harcok, csoportérdekek érvényesítése közben alig esik szó: az esztétikai érték.

Az is lehet, hogy azoknak volt igazuk, akik kevésnek találták az időt a Szalon méltó előkészítésére, s későbbi megrendezése mellett érveltek. Ez a szalon – sajnos – nem az a Szalon – írtam az akkori kiállításról, s mindezek után aligha meglepő, hogy másfél évtizeddel később meglehetősen kíváncsisággal vártam, mi történik szalon-ügyben a 2010-es években. Az előkészületek valóban másfél évtizeddel az 1997-es Nemzeti Szalon után elkezdődtek, mégpedig a Magyar Alkotóművészek Országos Egyesülete kezdeményezésére, amely igazi társadalmi ügyként fogta fel egy szalonkiállítás megrendezését, olyannyira, hogy az Olof Palme Házban rendezett előkészítő értekezletre több mint kéttucatnyi múzeum- illetve galéria vezetőt hívtak meg Budapestről és a vidéki városokból. Az elképzelésük ugyanis az volt, hogy a szalont a fővárosban és vidéken húsz-harminc intézményben egyszerre rendezik meg, hogy a mintegy háromezer főre tehető kortárs magyar képzőművész-társadalom minél nagyobb része nyilvánosságot kapjon az egymáshoz lazán kötődő kiállításokon.

A gondolat kiváló volt, mert így egyszerre lehetett volna biztosítani a bemutatkozást olyanok számára is, akik egyébként viszonylag ritkán állítanak ki, s azt, hogy a kiemelt tárlatokon a legjelentősebb értékek kerüljenek a középpontba. Csakhogy a Magyar Alkotóművészek Országos Egyesületét csakhamar „bedarálta” az Igazságügyi Minisztérium társadalmi egyesületeket átszervező, megszüntető akciója, s ma már pusztán a létezéséért küzd (a többi között éppen a létezését igazoló pseudo szalon-tárlatok szervezésével). A szalon megszervezésének a gondolata azonban nem aludt el, csak átalakult: az immár Nemzeti Szalon megvalósítását tervező Magyar Művészeti Akadémia lemondott a széleskörű intézményi összefogásról, és egyetlen kiállítóhelyre, az időközben kezelésébe került Múcsarnokra szűkítette le a helyszínt. Ezzel természetesen újabb vitákat generált, hiszen a termék

Kiállítási
interiőr

befogadóképessége véges, így klasszikus értelemben vett szalonkiállítás helyett csak olyan megrendezésére lehetett gondolni, amelyben így vagy úgy, de a kiállítani szándékozókhoz képest (márpedig a klasszikus szalonban minden mű falra kerül egy bizonyos színvonal fölött) erősen szelektált anyag kerül a közönség elé. Lehetett volna zsűri által válogatott, szelektált anyagot is bemutatni, hiszen a szalon-gondolatba a zsűri is belefér, a döntés értelmében azonban úgynevezett kurátori kiállításra került sor 2015. április 25.-július 19. között a Múcsarnok összes termeiben. Az anyagot N. Mészáros Júlia művészettörténész válogatta, illetve ő volt az, aki a kiállítókat meghívta a kiállításra (s persze neki jutott az a hálátlan szerep is, hogy a kiélezett politikai, művészetpolitikai helyzet miatt távolmaradó művészek visszautasító válaszait tudomásul vegye).

A meglehetősen ellentmondásos helyzetben létrehozott kiállítás színvonala végül is nem okozott csalódást, a kurátor szívós munkája, a rendezés leleményeinek sora élvezetes, érdekes tárlat létrejöttét eredményezte. Noha számos élvonalbeli művész visszautasította a szereplés lehetőségét, mások a kurátori ízlés miatt nem jutottak nyilvánosság elé, az, ami a Múcsarnok termeiben megjelent, kevés kivétellel, valóban méltó módon reprezentálta a kortárs magyar művészetet, pontosabban annak elmúlt tíz évét, mert N. Mészáros néhány elhunyt alkotó, a többi között Hantai Simon munkáit is bemutatta. A hiányokért kárpótlást nyújtott az a tény, hogy számos tehetséges fiatal, valamint a határon túl dolgozó alkotó művei is a figyelem középpontjába kerültek, s különösen a magyar szobrászat eredményei jelentek meg látványosan. Összesen 208 képzőművész 460 alkotása került közönség elé, a kiállításához tartozó Tár.hely elnevezésű nyílt begyűjtéses netes mustrán pedig a weboldalra több mint hétszáz alkotó töltötte fel életrajzát és digitális képanyagát. Kár, hogy a kiállítás alatt számos technikai probléma adódott, így nehéz volt az adatbázis használata, s hogy a jövőben mennyire lesz érdemes a figyelemre, azt pedig az dönti el, hogy a hétszáz mellé felkerül-e a hiányzó több mint kétezer művész anyaga. A képzőművészeti szalonhoz, a tavalyi, hasonló módon kurátori tárlatként megrendezett építészeti szalonhoz, gazdag kísérőprogramok járultak, szakmai konferencia, művész-közönségtalálkozó, művész-kurátor találkozó, Helyek és képek címmel pedig társművészeti sorozatot szerveztek, amely betekintést nyújtott a vidéki és határon túli kulturális centrumok alkotóműhelyeinek működésébe is.

A tárlathoz kötődve reprezentatív katalógus jelent meg, s immár hagyományosan, weboldal is készül, amely szeptembertől lesz aktív és bárki számára elérhető. Úgy tűnik, a közönség méltányolta a szervezők erőfeszítéseit, mert a képzőművészeti szalon, megdöntve a már akkor is csúcsot döntő építészeti szalon látogatószámát, több mint 25 ezer látogatót vonzott, s előlegezi a jövőre tervezett fotó- és médiaművészeti szalon közönségsikerét is. Ami pedig a szakmát illeti, nos, érdemes lenne igazi, elmélyült eszmecsere módját adó szakmai fórumokat szervezni a képzőművészeti szalon tanulságairól, a szalonkiállítások jövőjéről, de akár még a nevééről is, hiszen a szalon-fogalom és az, ami e fogalom alatt megjelent, nem igazán fedi egymást pontosan, ahogyan a szalon és a nemzeti kifejezés is meglehetősen érdekesen társul egymás mellé. Mindenesetre ez az az eset, amikor bizvást elmondható: tessék csak bátran vitatkozni, van miről!

Dante 750

Hétszázötven éve született Dante Alighieri, akit, Leonardo da Vinci társaságában, bátran a világon legismertebb olaszként tartunk számon. A születésnap valószínűleg június 19-re esett, de a XIII. század anyakönyvezési szokásainak ismeretében aligha lehetünk biztosak pontosságában. Az biztos, hogy az a firenzei utca, amelyben a szülőháza áll, ma az ő nevét viseli, s biztos az is, hogy a ház éppen úgy az irodalombarátok zarándokhelyévé vált az évszázadok folyamán, mint a költő ravennai sírja. Babits Mihály a világirodalom legnagyobb költőjének nevezte az itáliai poétát, Jorge Louis Borges pedig a valaha írt legnagyobb irodalmi műnek az *Isteni színjátékot*, amelyet magyarra éppen Babits fordított a legautentikusabban, legélvezetesebben. Életművének kimagasló darabja ez a mű, valóban, de munkássága nemcsak emiatt kulcsfontosságú az olasz irodalom történetében: az összegző életmű magába foglalja a kor legfontosabb tudományos ismereteit, teológiai elveit, kulturális értékeit, a népi hiedelmeket és szokásokat éppen úgy, mint a kor jelentős személyiségeire vonatkozó enciklopédikus ismereteket – s nem mellesleg, döntő szerepet játszott az olasz irodalmi nyelv kialakulásában is.

Az ősi nemesi család sarjaként született Dante életének az utókor által számon tartott egyik legfontosabb epizódja Beatrice iránti szerelme volt, a költő állítólag kilenc, Falco Portinari lánya nyolc éves volt, amikor megpillantották egymást, de a szerelem sosem teljesedhetett be, a lányt Simone de Bardihoz adták férjhez, éltét rövidre szabta a sors: a házasságkötés után néhány évvel, huszonnégy éves korában meghalt. A költő és szerelme, akihez 1291-94 között harmincegy költeményt írt, igazi találkozás az *Isteni színjátékban*, a Purgatóriumban következett be, az Édenkertben. Amíg azonban a szó szoros és átvitt értelmében Dante idáig eljutott, a földön is meg kellett élnie a mennyországot és a poklot, hiszen politikai szerepléséért száműzték Firenzéből, ahová sohasem térhetett vissza.

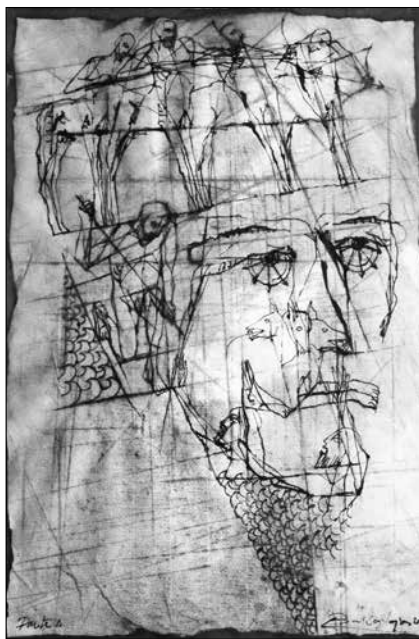
A költő alakja, viszontagságos sorsa és az életmű képi értelembe vett gazdagsága szinte kihívást jelentett, jelent minden kor képzőművészei számára. Első arcképe már a XIV. század elején megszületett, ismeretlen mester műve, a firenzei Palazzo dei Giudici e Notai, azaz a bírók és jegyzők palotája falán látható, Giotto Dante-ábrázolása viszont az ugyancsak firenzei Bargelloba került. Ugyancsak firenzei mester, Botticelli dolgozott azon a sorozaton, amely, ha elkészül, valószínűleg minden idők legnagyobb, Dantéhoz kötődő képzőművészeti alkotása lett volna, a kortársak szerint fölülmúlta volna Michelangelonak a római Sixtus-kápolnában látható *Utolsó ítéletét*. Állítólag éppen a nagyszabású római

Bárdócz Lajos: Dante I.

Törley Mária: Menny

Bárdócz Lajos: Dante II.

Balás Eszter: Az út

pápai megrendelések érlelték meg a gondolatot Lorenzo Pierfrancesco de Mediciben, hogy az *Isteni színjáték* által inspirált képsorozatot rendeljen Botticellitől a firenzei dóm számára. A festő 1481-91 között mintegy száz miniatúrát festett pergamenre a nagy mű előkészítéseként, ebből kilencvenkettő fenn is maradt, igazolva Vasari ítéletét, aki „csodálatos dolognak” nevezte azokat a műveket, amelyek a végül meg nem valósult nagyszabású munkát előkészítették.

A romantika korában éppen olyan inspiráló hatású volt Dante életműve a képzőművészet számára – ahogyan például Johann Heinrich Füssli, William Blake, Eugene Delacroix alkotásai mutatják –, amilyen erőteljesen megjelent Gustave Doré grafikai műveiben vagy a preraffaeliták festményein is. Ami pedig a XX. század klasszikus modern művészetét illeti, Salvador Dalí száz színezett fametszetet készített az *Isteni színjáték*hoz, amelyet jó néhány évvel ezelőtt Budapesten, az Erzsébet-híd pesti hídfőjénél működött, ma már nem létező Budapest Galériában is bemutattak. A magyar képzőművészet számára talán a szimbolizmus, szecesszió időszakában jelentette a legfontosabb ihlető forrást Dante költészete, Körösfői Kriesch Aladár, Paczka Ferenc, Gulácsy Lajos alkotásai a Dante-ikonográfia maradandó darabjai közé tartoznak.

S mit jelent Dante a kortárs magyar művészet számára a XXI. század elején? Nos, erre a kérdésre válaszolt a Dante 750 című kiállítás, amelyet június 19.-július 5. között rendeztek meg a budapesti Corvin Múvelődési Ház-Erzsébetvárosi Színház Harmónia termében, s amelynek bővített változatát december 10.-2016. február 20. között a római Magyar Akadémia Fraknoi termében is bemutatják a Nemzetközi Dante Konferencia nyitányaként. De nemcsak a XXI. század elején dolgozó magyar művészeknek a költőhöz való viszonyát érzékelteti a kiállítás, hiszen az egyik bemutakozó, a tárlatot megszervező R. Törley Mária szobrászművész immár évtizedek óta újra és újra visszatér Dante költészetéhez, főként az *Isteni színjáték*ban fölvetődő sorskérdésekhez. A Magyar Képzőművészeti Főiskolán 1982-ben Somogyi József növendékeként végzett, korábban három évig Andrassy Kurta János műtermében tanult művész munkásságának meghatározó elemei közé tartozott mindig is az irodalom, a zene, a magyar és az egyetemes történelem jelentős alakjai, eseményei iránti érdeklődés, a szakralitás, amely a fentiekkel szoros összefüggésben jelenik meg. Útja tehát természetes módon vezetett Dante költészete felé, amelynek interpretálása során olyan sikereket ért el, mint a ravennai Dante Biennálén 1985-ben kapott nagydíj *A pokol kapujában* című műért vagy az ugyancsak a Dante Biennálén 1996-ban kapott elismerés, az olasz szenátus elnökének a díja, *A purgatórium kapujáért*.

Ha nem is a teljes Dante-életművet, de az *Isteni színjáték* egészét átfogják a szobrok, amelyek a budapesti kiállításon szerepeltek, a Pokol kapujától a Mennysorság kapujáig. A sort valóban a legkorábbi művek egyike, a *Dante a Pokol kapujában*, illetve az örök kárhozatra ítélték csillapíthatatlan, de mélyen megindító szenvedését ábrázoló *A Pokol* és *A Pokol kereke* indítja, s az ihlető irodalmi mű felépítését követve jutunk el *Dante és Beatrice találkozásáig*, amely a Purgatóriumban következik be, illetve az *Üdvözülő lélekig*. Visszatérő motívum a kapu R. Törley Mária műveinél, a különböző szférák közötti átlépés szimbóluma, az emberi és az isteni természetű történések közötti kölcsönhatás helyszíne, ugyanígy visszatérő motívum a repülésé, amely mintegy a költői képzelet szabadságát megtestesítve emeli át a *Színjáték* hőseit az egyik szférából a másikba. *A Magányos Dante* mintegy a száműzött költő alakját idézi meg, az életműhöz szorosan kötődő művek mellett kiállított *Szent Ferenc* a szakralitás mindent átlényegítő erejéről, a Dante gondolkodását alapvetően meghatározó szellemi, lelki erőterekről beszél.

A kiállítás másik szobrása, Balás Eszter ugyancsak Somogyi József növendékeként végzett a Magyar Képzőművészeti Főiskolán 1972-ben, s útja következetesen vezetett a formák tömörítése, leegyszerűsítése, a jelekben, jelképekben való fogalmazás felé. A klasszikus szobrászati technikák kiváló ismerője, ugyanakkor a különböző kultúrák iránt nyitott alkotó, s ez a nyitottság, például a távol-keleti művészet felé, még erőteljesebbé teszi érdeklődését a műveiben megjelenő filozofikus tartalmak iránt. Művei így egyfelől a dantei életmű egyre mélyebb és mélyebb rétegeit idézik meg, miután az egyetlen alak részeként megjelenő *Dante és Vergilius kettőse* elindítja a sort a tárlaton, másrészt azt az *Út*-at, ha úgy tetszik, labirintust idézik meg, amely a szobrászi gondolkodás lényegi problémaköreit és az egyén, a közösség létezésének alapkérdéseit kapcsolják össze.

Két szobrász, két festő és két grafikus művei kerültek egymás mellé az erzsébetligeti tárlaton, s úgy tűnik, éppen ellentétéivel egészítik ki egymást mindhárom műfaj alkotói. Ami a festőket illeti: az 1974-ben a főiskolán Sarkantyú Simon növendékeként végzett Mihályfi Mária visszafogott színvilágú képein magányos figurák jelennek meg, amelyek a természet végtelenségével szembesülve, mintegy az emberi élet értelmére, az idő és időtlenség, a konkrét tér minőségére és a térből való kilépés lehetőségére, a létezés egyetemes értékeire kérdeznének rá. *SzoboreMBER, Mélység, Fehér fények és árnyékok, Várakozók, Idő nélkül* – mondják a műcímek, önmagukban is arra utalva, hogy a művek Dante-életművéhez inkább közvetve, mint közvetlenül kötődnek, miközben a létezés drámájának megidézésével a lényeget illetően nagyon is szoros az irodalmi mű és a festmények közötti kapcsolat. A tanulmányait a hetvenes évek második felében Hamburgban végzett, de immár két évtizede Szentendrén dolgozó Szakács Imre festőművész képeinél viszont meghatározó jelentőségű az erőteljes színvilág, s még inkább az a fény, amely vásznai többségét beragyogja. Ha nem Dante, akkor az is időszerűvé tenné e művek bemutatását, hogy 2015 a fény nemzetközi éve, a fény révén azonban, amely az isteni jelenlét szimbóluma, a megtisztulás lehetőségének az ígérete, valójában a dantei életmű és a képek kapcsolatát is igen szorossá teszi. A fények Szakács Imre festményein mintha csak annak a dilemmának a feloldását ígérnék, amelyet az utat tévesztett, az igaz utat kereső ember él át, s amelyet Dante az *Isteni színjáték*ban így fogalmaz meg: „az emberélet útjának felén egy nagy sötétlő erdőbe jutottam, mivel az igaz utat nem lelém”. *Fényfüggöny, Örök fény, Összekötő szálak, Ég és Föld között* – Szakács Imre festményei mintha csak annak az útnak a tájékozódási pontjait jelölnék meg, amelyet a Vergilius társaságában az alvilágba leszálló költő bejár, míg a megvilágosodásig elérkezik.

A kortárs magyar grafika idős mesterei közé tartozó két alkotó, az 1936-os születésű Bárdócz Lajos és az 1938-as évjárához tartozó Károlyi András rajzai teszik teljessé a kiállítás anyagát. Mindketten a magyar illusztrációs művészet nemes tradícióinak a folytatói. Előbbi Bukarestben végzett, tanulmányai után különböző romániai kiadók, folyóiratok számára készített illusztrációkat, például az *Odüsszeiá*hoz, de Ady költeményeihez is, mígnem 1988-ban áttelepült Magyarországra, utóbbi, miután 1964-ben Schubert Ernő, Kádár György és Ék Sándor növendékeként elvégezte a Magyar Képzőművészeti Főiskolát, a táblakép, az autonóm és az alkalmazott grafika területén egyaránt dolgozott, képzőművészeti tevékenységét erőteljes irodalmi, zenei, kultúrtörténeti érdeklődése tette, teszi igazán egyénivé. Két, eredményekben gazdag, de alapvetően más körülmények között, máshogyan formálódó pálya – két különböző közelítés Dante világához is. Bárdócz két rajzán egy-egy, mintegy a költő korábbi portréi által inspirált fejbe sűríti bele a víziót az *Isteni színjáték*ról, s ezzel párhuzamosan az emberi létezés drámájáról, Károlyi viszont nem fogja vissza – miért is tenné? – a benne feszülő energiákat, részletgazdag lapokban, színezett tusrajzokban, az irodalmi mű részleteit olykor mintegy epikus módon megjelenítve követi útján a költőt, vagy éppen kalandozik el az életműtől. Igazságkeresőben hol a *Purgatórium ligetében* jár, hol *Az emberiség maszkjai* között. S egy Dante előtt tisztelgő kiállításon tehet-e egyáltalán mást napjaink művésze, mint azt, hogy végigjárja azt az utat, amely, ki tudja mikor, hogyan, milyen kitérőkkel, milyen megpróbáltatásokkal, de az igazság felé vezet?

Balás Eszter:
Dante és Vergilius

Kiállítási enteriőr

Péntek Imre

A szenvedélyes anyagkísérletektől a drámai figurativitásig

(Pannonhalmi Zsuzsa tihanyi tárlatáról)

A tihanyi Bencés Apátság Galériájának kiállítás-sorozata régóta vonzza – a nyaraló szezonban is – a képzőművészet iránt érdeklődőket. Ahogy ott jártunk, némileg meglepve, de örömmel tapasztaltuk: Tihany megőrizte kissé falusias jellegét, hangulatát, ami még különlegesebbé teszi a gyönyörű tájba illeszkedő udvarokat, régi-megújult, hosszú derekú parasztházakat. E fölé magasodik az apátság temploma, és a vele szervesen egybetartozó apátsági épületegyüttes, a Rege-udvarból pedig – szinte rejtve – megnyílik a kiállító-terem lépcsős bejárata. Júliusban jártunk itt, Pannonhalmi Zsuzsa – a kortárs kerámia egyik kiválósága – tárlatán. A művész egyike azoknak, aki látványos köztéri munkáikkal éppúgy észrevéttetik magukat, mint finoman mintázott, csontszínben irizáló, színezett kisplasztikáikkal. A budapesti *Árpád-házi Szent Erzsébet rózsacsodája* című kompozíció (felnagyított gótikus ékszerdoboz, rajta a nyúlánk, tiszta arcú nőalak, a neogótikus templom háttérével igazi szív-dobogtató látvány) és a péceli artisztikusan lendületes *Pegazus*-szobor igazi remekmű. S nekünk,

irodalmároknak igazán kedves az ihletet szimbolizáló, mitológiai lény, némileg Nagy László rajzaira, vázlataira is emlékeztetve.

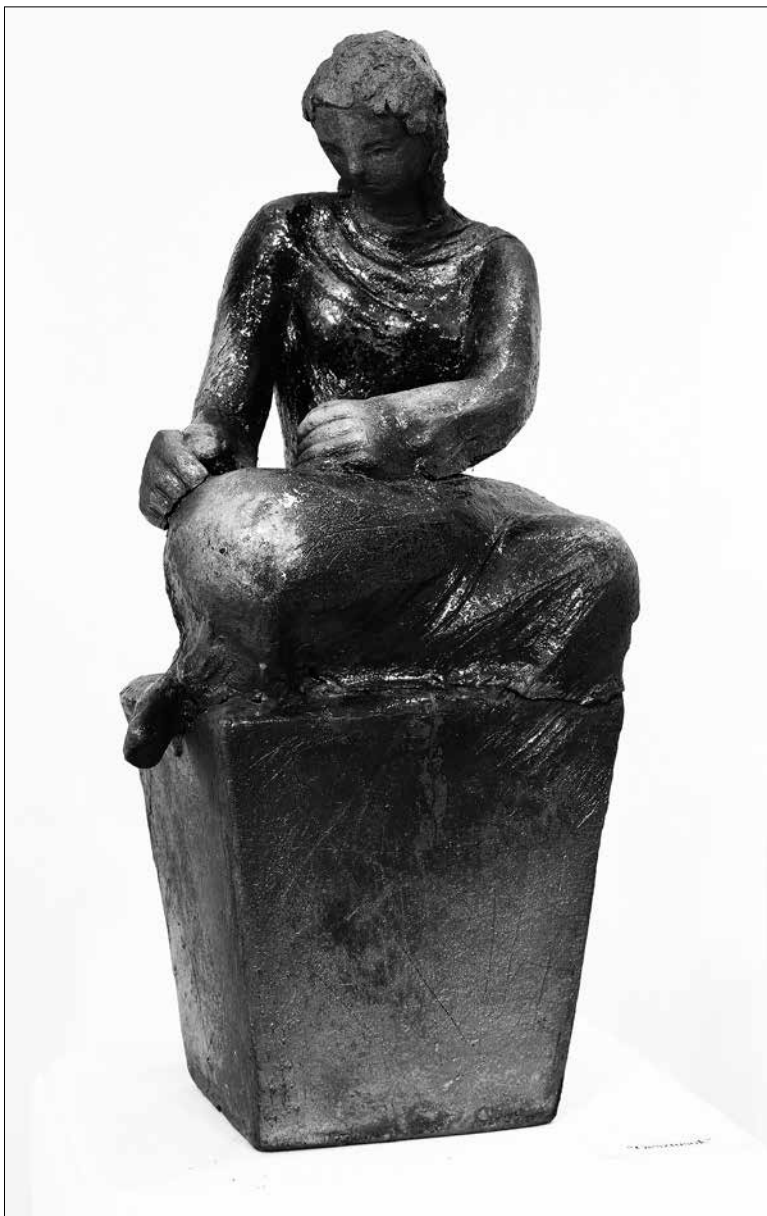
A tihanyi meghívás – amint erre Korzenszky Richárd is célzott megnyitójában – nem véletlen. Pannonhalmi Zsuzsa oeuvre-jének számos szakrális kötődése van, amiről ezen a tihanyi bemutatón is meggyőződhattünk. Másfelől: a művész gazdag életművének szinte minden műfaját, inspirációs pontját felvonultatta, hogy minél teljesebb kép alakuljon ki erről a sokoldalú, sokarcú kerámia-világról. A kiállítótérbe lépve – mintegy áldozva a hely szellemének – a *Halász* egész alakos szobra fogad. A színes, kissé idealizált figura viselete, tartása, mozdulata az ősi mesterség egyik hiteles karakterét állítja elénk.

A művek közt sétálva – első látásra – feltűnik a női érzékenység, amivel portréit, plasztikáit formálja, másfelől vonzódása az építészeti elemekhez, térformáláshoz. Szobrait gyakran helyezi ornamentális keretbe, posztamensre, szemmel láthatóan fontos neki a mű környezete, szerves kapcsolata a Hellyel, amiben megjelenik. (Ahogy Hamvas írta: A helynek arca van.)

S a látogatónak arra is nyílik módja, hogy rekonstruálja (magában) Pannonhalmi Zsuzsa művészi gondolkodását, a rétegek egymásra épülését, a motívumok szerves kapcsolódását.

Hisz találkozunk részletekkel, rész-elemekkel, alap-motívumokkal. Ezek többnyire fali plasztikák, domborművek, reliefek. A *Jégvilág* darabjai szintén a Balatonra utalnak, a művész a kerámia „nyelvén” fogalmazza meg a turzások, törések, darabolódások jelenségeit, a természeti erők geometrikus játékát; „fénytégláin” sajátos fekete-fehér tájak derengenek elő, máskor a növényi lenyomatok ornamentikája ragadja meg fantáziáját. (Pannonhalmi Zsuzsa felkészültsége, elmélyült szakmai gyakorlata nemcsak a hagyományos műfajokban, a szobrászati mintázás frissességében érhető tetten, hanem kísérletező kedvében, az anyag viselkedésének, reakciójának fáradhatatlan kutatómunkájában is.) A *Kristály I.-II.* a struktúra szerves és erőszakos behatásainak (de)formációit jelenítik meg, az anyag „viselkedésének” látványos módozatait.

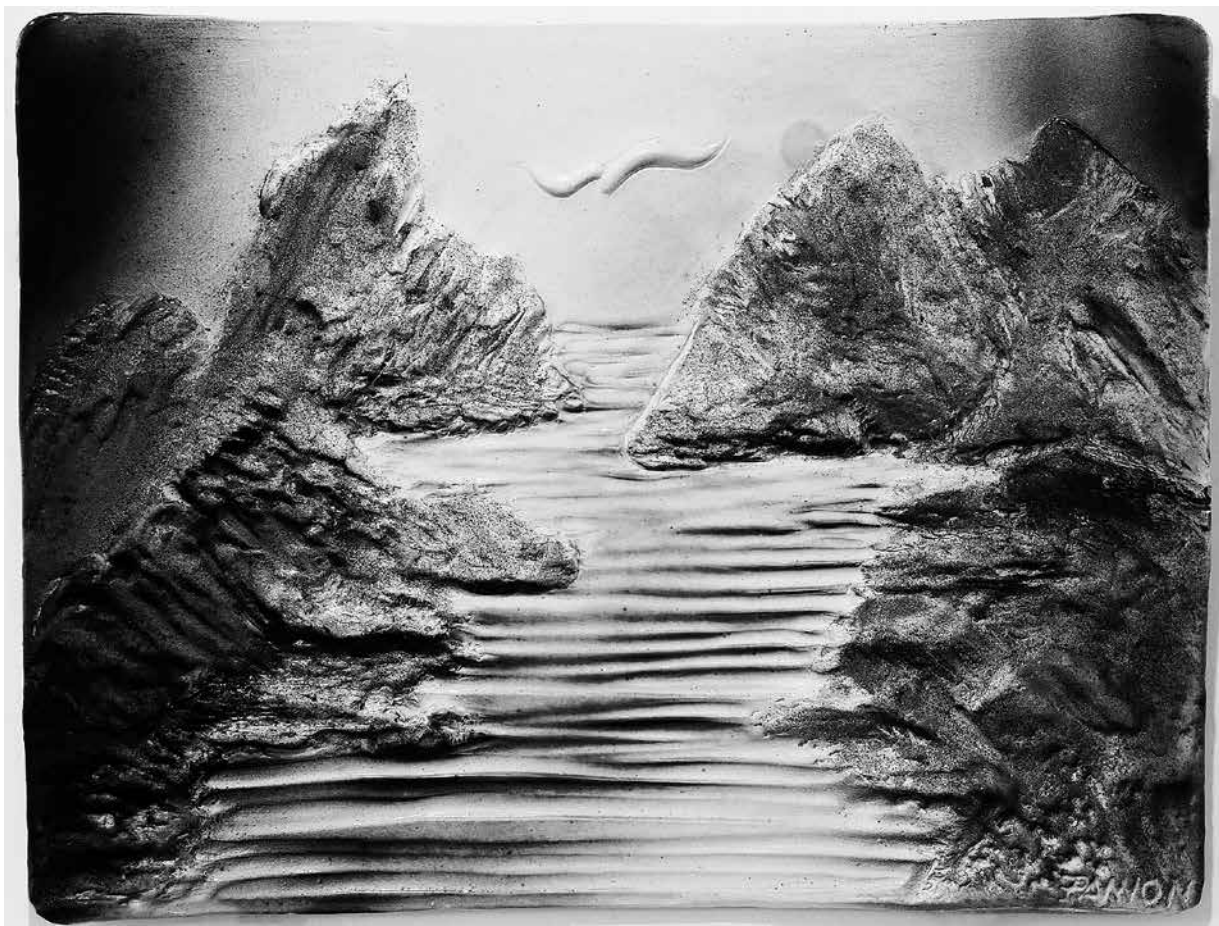
Pannonhalmi Zsuzsát komolyan foglalkoztatja a kerámia lehetőségeinek tágítása. A rész-elemek mellett megjelennek a tál-, illetve tájképek, amelyek az egészről, egy egységes hangulatról szólnak. Ilyen az *Érc-táj*-sorozat, mely a természet „vegykonyhájának” kifejeződését, színes formációit tárja elénk, vagy *Transzparens táj I-IV.* Ez utóbbi kétségtelen a műfaj csúcspontja: a sziklák vad kerete, a tenger

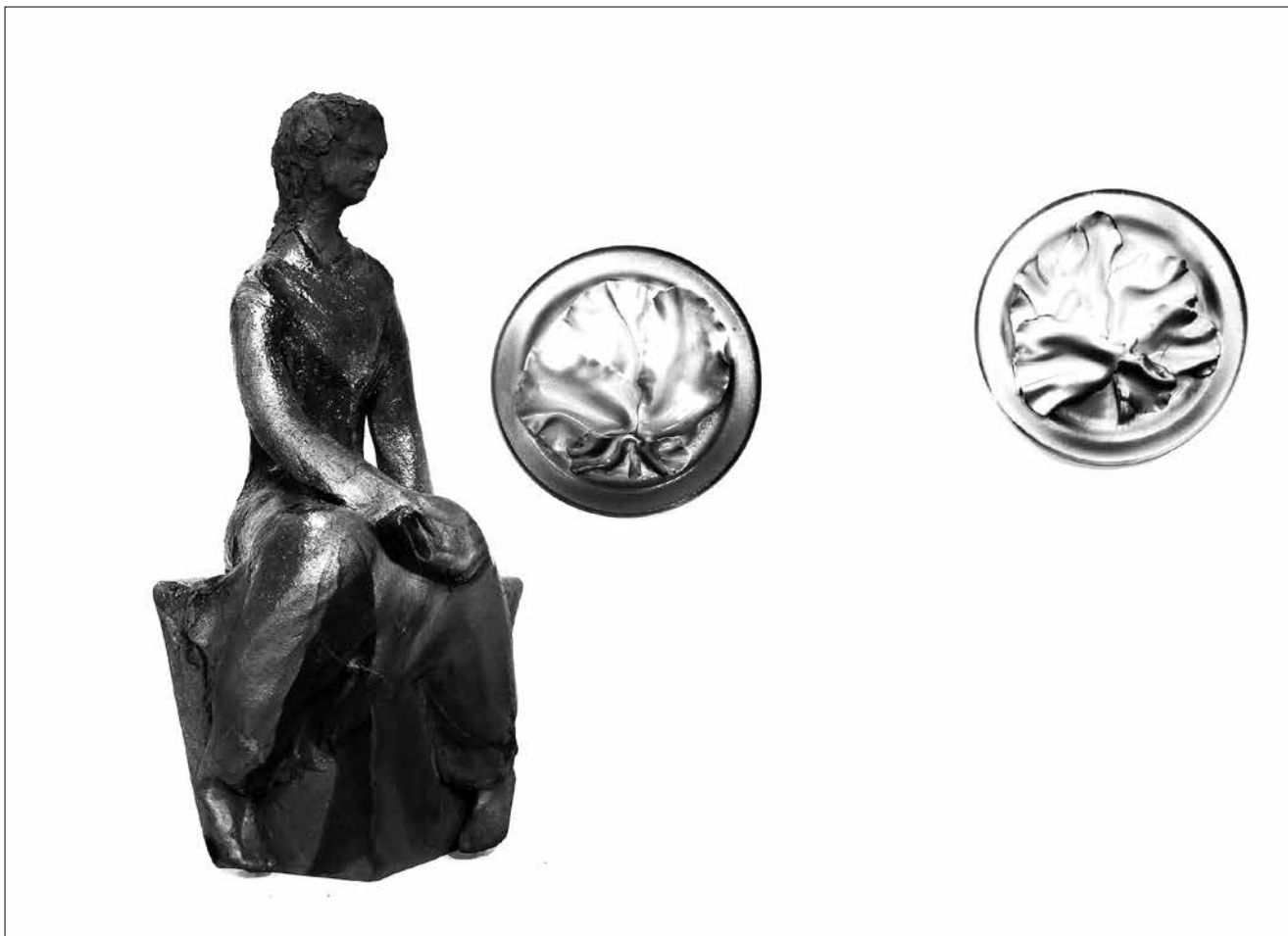

Pannonhalmi
Zsuzsa:
Gesztusok

fodrozódása, az égbolt (a tér érzékeltetése), a madarak „ritmusa” – valóban valami szellemi áthatás képzetét képesek kelteni. A *Transcendens etűdök* szintén a porcelán áttetsző fehérségének spirituális térbe való áttemelését kísérli meg. A szervesen organikuságának felmutatása mellett ugyancsak kedvelt tájékozódási iránya a szerves növényornamentikák bájos szövevényének, „szóttésének” bravúros ábrázolása, melyek nyomán csodálatos *Életfák* ágazódnak elő, több változatban. Ismét a „a spirituális” többlet izgatja művészt, amit az ősi formarend sugall (*Totem, Szarvas oltár*). A mitológiai *Pegazus*-variációk, vázlatok, s végül az elkészült, felállított mű ismét bepillantást enged gondolkodásába, műhelyébe: a fázisok alakulása hatásosan mutatja be, mint lesz az ötletből, az elgondolásból kiérlelt műalkotás. A *Gesztusok* darabjai is annak érdekében születtek, hogy a mozdulatok, testtartások, mimikák miként tükröztethetik a belső lelki állapotot. Láthatjuk az *Árpád-házi Szent Erzsébet* szobor változatait is. Ha már itt tartunk, még egy jellegzetesség Pannonhalmi Zsuzsa alkotói módszerében: a témavariációk sokoldalú kibontása, sajátos vizsgálata, miként nyeri el leghatásosabb formáját. Így valóságos téma-bokor/csokor jön létre: ebben a mű-együttesben számomra a legizgalmasabb az Árpád-házi Szent Erzsébet alakját megidéző műfaji-tárgyi megoldások bemutatása. S ezek között feltétlenül kiemelkedő a *Szegények* című dombormű. Szerintem mellékesből (hiszen a művész a szobor mellékalakjainak szánta a művet) a kiállítás főművévé vált. A testi és lelki elesettség megrázó és (örök) szenvedésképei képesek a szájalom és együttérzés kiváltására, de a művésznek arra is volt figyelme, hogy a szenvedő alakok méltósága is érződjék. A kompozíció így válik érzelmileg és gondolatilag teljessé.

Pannonhalmi Zsuzsa: Transzparens táj

Kiállítási enteriőr

A további tervek, elképzelések „kismintái” – mint *Jákob lajtorjája* vagy az *Illés-szekere* – jelzik, hogy a munka egy percre sem áll meg.

Beszélhetnénk a kifejező állatszobrokról, az *Oroszlános ivókút* remek látványáról, a különleges hatású, átvilágított plasztikai térformákról – mindez egy életmű „kivonatának” szerves része. Pannonhalmi Zsuzsa képes volt művészetének főbb vonulatait bemutatni, élvezetes és látványos válogatásban, rendezésben.

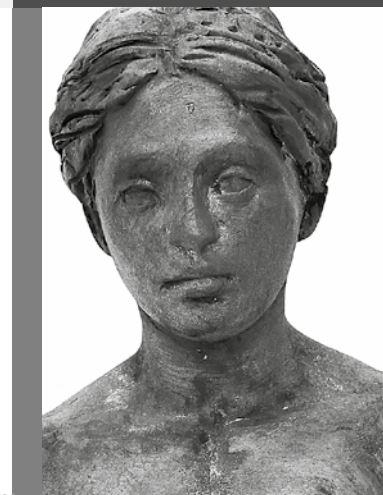
Néha elgondolkodom: lehet, hogy „kerámia nagyhatalom „vagyunk? Több évtizede – mint zalai-egerszegi polgár – Németh János alkotásainak bűvkörében élek. Találkozásaink, barátságunk, a hozzá beérkező kiadványok révén bepillantottam a kortárs kerámia műhelyeibe, a Balatoni Múzeumban helyet kapó Pelso kiállítás-sorozat látogatójaként az újabb fejleményekkel is megismerkedhettem. S nem utolsósorban Pannonhalmi Zsuzsával, aki a kortárs iparművészet kiemelkedő képviselőjeként, szervezőként is kivételes teljesítményt tud felmutatni. Jó tudni, hogy a külföldről hazánkba települt, itt dolgozó, kiállító művészek is erősítik ennek az európai rangú tevékenységnek elismerését.

Pannonhalmi Zsuzsa:
Szarvasoltár

Pelso - tizedszer

Iparművészek a keszthelyi Balatoni Múzeumban

A vidéki múzeumok, kiállítóhelyek olykor nagy vállalkozásba fognak, mert az idő kedvezni látszik, s talán kitörni is lehet az ismeretlenségből, aztán – egy bizonyos felívelő periódus után – a dolgok kezdenek rossz fordulatot venni, s a jelentős kezdeményes lehanyaglik. Úgy tűnik, a tíz év előtti összefogás – fórumot teremteni a kortárs textil-és kerámiaművészetnek – mára kifulladt, a X. évforduló sem dobta fel, a beadásra kerülő anyag is jelentősen csökkent. Nos, korántsem akarom temetni ezt a jobb sorsra érdemes vállalkozást, amelyet a keszthelyi Balatoni Múzeum felvállalt, de a tünetek mindinkább valami hasonlóra emlékeztetnek.

Nos, ilyen baljós előjelek után nézzük magát a „tárgyat”, amely a szervezők felhívása nyomán összegyűlt a Balatoni Múzeumban. A téma ezúttal a *Pannonia istenei* címet kapta. Gopcsa Katalin, a kiállítás kurátora így ír a témáról: „Az emeleti díszteremben szövött oltár I, O, M betűkkel a – Jóságos Nagy Jupiternek –, Vénuszok és bőségszarus Fortuna, kerékkel, szent források, ligetek képei Silvanusszal és Dianával felirataikon, a pannon-római hitvilág istenei átfogalmazva más anyagokba, mintegy *Áldozat*-ként megtestesítik 'Az ég és föld között' létező emberek rítusainak átváltozásait, századokat összekötő, nagy ívű, idő feletti kapcsolat tárgyasult bizonyítékaiként.”

A művészek változatos módon reagáltak e kihívásra. Anyagban, formában, megoldásokban. Voltak realista megközelítések, elsősorban a kerámiában, természetesen voltak az elvontabb, jelszerűbb „beszédnek” is követői; a textilesek is igyekeztek ráhangolódni a megadott témára. A szakma doyenje, a zalaegerszegi Németh János – immár számos országos elismerés birtokosa – két új művel jelentkezett. Az egyik: Vénusz tengeri csikón. A tetszetős, felnagyított női figura – telt idomokkal – hetykén lovagolja meg a tenger népszerű halát. A másik: öblösen ívelő, természetes korszóján az általa kedvelt isten figurák kaptak helyet, lendületesen, kifejezően, teleszórva a felületet virág és növény részletekkel. Berzy Katalin Vénusza hasonló elveket követett: egy szép női testet formált ki, torzóként, az archaikus mintát követve. Laborcz Mónika *Echója* régies ruhájú lényt ábrázol, aki egész testével a kiállításra összpontosít. Szekeres Károly egy rendkívül szép torzószerű formációval, vázával lepi meg a nézőt: csak sejtelmesen vehető ki a női test körvonala, jellemzője. A vázatest rétegesen

Berzy Katalin:
Vénusz
2015

Kiállítási
interiőr

van felrakva, szinte még őrzi a formáló tenyér érzéki lenyomatát. A sejtelmes átmenetek, sőt, áttűnések adják ki lényegét. (*Majam-váza*) Pusztaí Ágoston expresszívebben fogalmaz: *Garabonciása* vagy *Árese* lendülettől lobog, a felgyűrődött formák elegyéből alkotja meg a maga elképzelését. Sövegjártó Mária az istenek közül Dianát és Silvanust választotta modelljéül: az erdő lombzatába rejtő Silvanus épp úgy érdekes, mint a nyíltan kiálló női vezér. Elvontabban adja elő mondanivalóját Szemereki Teréz: bálványalakjai keleti ihletésűek, az *Arcnélküli emberek* és a *Sokarcú isten* egyaránt jelzésszerűen kapcsolódnak a megadott isteni szférához. Krajtsovics Margit *Pannon töredéke* a részletek előtt hódol: három darabja – kékes-barnás árnyalattal – próbálja felidézni az egykori provincia okkult környezetét. Kerezi György *Szüretelő fanunja* és *Szüretelő Vénusza* az életöröm kifejezője; a dús szőlőfürtökkel babráló alakok az érzéki élvezetek előtt hódolnak. Benkő Ilona *Rejtett arcképei* valódi kerámia találatok; a kékes anyag sejtelmes fodrozódása akár portrét is hordozhat „ráncaiban”. Szamán György *Ami összetartozik, az összenő* című kompozíciója a maga kereszt-ábrázolásával joggal utalt Pannónia keresztény jelenségeire. Jáger Margit *Fortuna kereke* darabjai egy mesés világba engednek betekintést. Schéffer Anna színes idolkái igazi talányos mutatványok, melyeken megcsillan az oly hiányzó humor is. Tamás Ákos *Pannónia fényeit* varázsolja elő kerámia-lámpáival, sárgás hangulatot

Zakar József:
Szentély

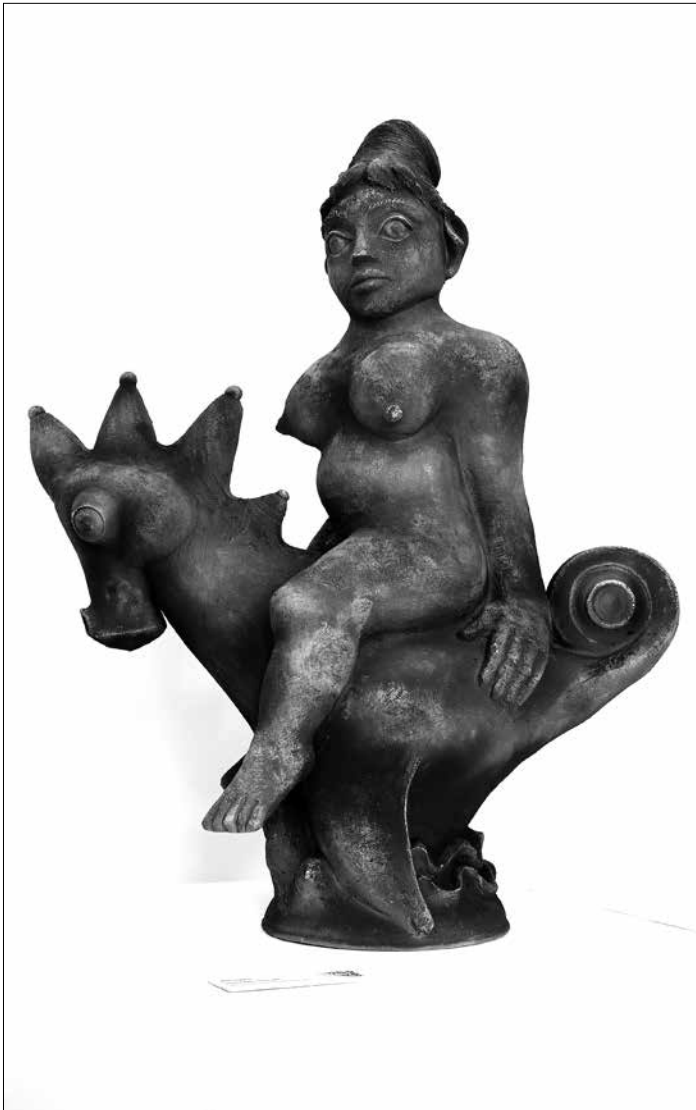

árasztva különös világító szerkezeteivel. Zakar József szentélye meglehetősen szigorú kompozíció, míg T. Orosz Sára *Partra vetve* alig több egy ötletnél. Robie H. Hadie *Organikus formái* – mind formai különlegességükben, mind szakmai kivitelükben – igazi kerámia munkák. Antal András három darabja valódi lelemény: falmaradványain a korszak karakteres motívumaiból, jelképeiből – fűtők, virágok, növényi ornamentika – készített sajátos egyveleget, amely képes felkelteni az un. „pannon érzést”. Pannonhalmi Zsuzsa kerámia hajója büszkén szeli a múlt vizét, s fali képein, fenyvesekkel teli tájain – *Istenek helyei* – pedig ellakhatnak a titokzatos lények is.

A textilesek anyaguknál, technikájuknál fogva eleve elvontabb formanyelvre kényszerültek. A szín, a textil anyaga, a megdolgozottság mértéke adja a mű értékét.

Szabó Veron szülőházának színvízióját szőtte meg, míg Sziráki Katalin *Dunai lovasai* a folyam isteneivé válnak. Orient Enikő a misztikus idő-intervallumot varázsolt művébe, Kovács Péter *Emléktoredékek a nagy hegyről* című alkotása színes, szétszórt színfoltokkal érzékelteti az egykori monumentum grandiozitását. Lukács Ida „áldozati asztala” valódi telitalálat: a hal forma asztalról „lecsurgó”

Rabie M. Hadie:
Organikus forma
I.-II.-III.

Németh János: Vénusz tengeri csikón

halak a bőség jelképei. Makkai Márta *Pannon forrás, római istenekkel* egy eleven, dinamikus színkompozíció, amely kékből megy át az evilági, földi eredetű zöldbe. A kehelyforma a szertartás lényegére utal. El lehet barangolni Bényi Eszter *Neptun tájain* című munkáján, amely varázslatos ujjakkal szőtt mesevilágot állít elénk. Pázmány Judit idetévedt, fémes hatású minitextilje mutatvány a tépett, roncsolt modernitásból. Erdős Julia *A szent ligete* az erdő isten járt áhítatát szötte pazar színekből összeálló kompozícióvá. Ferenczi Zsuzsa *Rétege* az elmozdulások –eltolódások rendjét formálta költői látomássá. Göbolyös Márta *Eltévedt angyala* valódi telitalálat: a finom, csipkés textildarab valóban hordozza a maga éteri, emberen túli tisztaságát. Vető Márta a *Tünékeny pillanatnak* talált megfelelő kifejezést, míg Csernyánszky Katalin meglelte a maga *Óvó Istenét*. Tankó Judit *Pannónia magyar isteneiről* – Mária és a Kisjézus – készített kissé talán túl direkt ábrázolást, melynek naivitásával már-már népi eredetű műtárgyra emlékeztet. E. Szabó Margit *Arany madaram* címmel alkotott fémes hatású, rajzoltos művet, mely joggal tartozik az ideji, változatos kollektív legjobbjai közé.

Természetesen nem törekedtünk teljességre, a legjellegzetesebb munkákkal foglalkoztunk.

Könnyen lehetséges, amit az elején mondtunk, az is túlzás. A Pelso gyöngékedése csupán átmeneti, időleges „üzemzavar”, és két év múlva megújulva, korábbi pompájában mutatkozik meg. A kerámia és a textil kortárs művelőinek valódi, érvényes bemutatkozási formát kínálva. Ehhez kívánunk mind a szervezőknek, mind a művészeknek kitartást, jó munkát, teljes erőbedobást!

Kiállítási enteriőr

Benedek Katalin

Erdélyi művészek – erdélyi művészet

(Jegyzetek a Magyar Nemzeti Galéria *Sors és jelkép* című kiállításának apropóján)

Volt egy hosszú pillanat 1992-ben Nagyváradon. Egy hétig zúgtak a harangok. Szinte a kegyelem állapotában ünnepelhettünk. Az 1990-es év torokszorító történelmi jelentőségű fordulatát követően Erdély magyarul örülhetett, imádkozhatott, élvezhette és tisztelhetette saját kultúráját. A likvidálásokkal és mindennemű megnyomorítással megsemmisítésre ítélt régió vészterhes évtizedei után Váradra borult a történelem igazsága. Ezt az áhítatot a Vatra szokásos uszításai sem tudták megtörni. Egy kegyelmi időszakra még az országhatár is megnyílt.

A „Varadinum '92” kulturális hét gondolatát már a diktatúra végnapjaiban körvonalaztuk. A „Vár” című kiállítás egyik szakmai szervezője- és a megnyitó szereplőjeként alkalmam volt megtapasztalni, hogy két kiemelkedő személyiségnek, két keresztény vallás vezetőjének hite és akarata mint egyesíti az ünneplő közösségeket. A város polgárait, az erdélyi tájakról és az átélt embertelenségből

kényszerűen az anyaországba, illetve külföldre elvándorolt embereket. És jóérzésű, elfogulatlan románokat. Bizonyítékul annak, hogy a megbékélés szép álma nem reménytelen. Ők ketten: Tempfli József római katolikus és Tőkés László református püspökök. Nem tudom eléggé hangsúlyozni az egyház kimagasló szerepét. Kulturális, művészeti vonatkozásban is fölkészült, naprakész társ volt. Az egyháziak tevékenységét az eseményhez méltó gondolatiság mellett, nagyfokú gyakorlatiasság is jellemezte. Mindez természetesen a hittel, hagyománnyal, hiteles történelem-szemlélettel megerősítve. A mába vetítve is úgy látom, hogy az egyházi köröknek ez a fajta tudása, magatartása a köztudatban nem nyerte el őt megillető helyét.

Egész Erdély védőszentje Szent László, egyben Várad alapítója. Tisztelete e város évszázados hírnevének, műveltségének és fejlődésének ősforrása. Jelentőségét a török ostromlók is felismerték, ezért is pusztították el a király aranyozott mellszobrát. A Szent és a Vár megtisztelt ünnepe érdemes alkalom és lehetőség volt visszatekinteni a rég- és közelmúltra. Hátérbb lépve határozottabb rajzolatot kapunk.

A kortárs kiállítás jellemzője a műfaji és felfogásbeli többszólamúság. Ez talán természetes is. A kollekció a realista hagyományoktól a legújabb törekvésekig vezetett bennünket. A historikus tradíciók tárgyyszerű értelmezésétől az elvontabb, jelzesszerű formák irányába haladt. Két helyszínen, a Művészeti Galériában és a hajdani püspöki palotában található Körös-vidéki Múzeum termeiben kaptak helyet a művek. A nagy fellélegzés több módon inspirálta a résztvevő alkotókat. Egyrészt a város alapításának, László király szentté avatásának és a török uralom alóli felszabadulásnak évfordulójára születtek a témát megjelenítő, azt közvetítő munkák. Másrészt egyfajta inspirációra volt szükség ahhoz is, hogy műtermekben őrzött (bujtatott) darabokat mutassanak meg alkotóik. Művészeti megnyilvánulásokat a szerepjátszás ördögien megfagyott ünnepélyességének időszakából. Színek, gesztusok belső feszítettsége érzékelteti a mondanivalót. Idéz és sejtet történelmi párhuzamokat. Vérbeli művészek tették magukévá az ügyet.

Többen már magyar vagy külföldi állampolgárként csatlakoztak, de a megfogyatkozott csapat nagy része Erdélyből jelentkezett. Románok is szép számmal. A teljesség és a rangsorolás igénye nélkül, stílus és szemléleti vonásaik rövid megjelölésével említek művészneveket: A háromszéki *Plugor Sándor* tusrajza archaikus atmoszférát teremt. Szuggesztív és különleges grafikai érzékenységről tanúskodik. Festészetében azok egyike, akik a helyi kötődéseken túl közvetlenül kapcsolódnak az európai expresszionista áramlathoz. *Mérei András* Csíkszeredából, ő a kolozsvári iskola neveltje. Mezzotinto lapja misztikus és ünnepélyes, míg a brassói *Csutak Levente* grafikája jelképhordozó erejénél fogva hagy nyomot. A Sepsiszentgyörgyből jelentkező *Hervai Katalin* emlékei a jelenből a rézkarc dürieri művességével, filozófiai igénytelenséggel nyúlnak marcangoló lelkiismereti kérdésekhez. Az 1970-es, 80-as évek erdélyi művészetének ez a fajta zaklatottsága időben, egyfajta megjelenítésben megfelel a nyugat-európai látásmódnak. *Kazinczy Gábor* a temesvári avantgarde művészcsoporthoz tartozó figurája. Ezúttal mértéktartóan sejtelmesre hangolt trompe-l'oeil művel lépett a látogatók elé. A régió hasonló történelmére irányítja figyelmünket. *Máriássy József* szimbólum értékű kopjafáival a sorsvállalás kérdéseit állítja középpontba. *Jakobovits Miklós* (e kiállítás lelke, fő szervezője, a majdan újjászervező Barabás Miklós Céh elnöke) a szó legnemesebb értelmében vett nagyváradi festő. Szellemi nyitottságánál fogva kedveli a groteszk és színpadi játékosságot. Ebben a vértetben hősöknek a *Lovagi torna* című kép bajvivői. Metafizikus beállítottságú képein a festői felületek, rétegek játékkal különleges hatást ér el. Valami bizarr emlékréteget a város múltjából. (Egyszer elárulta nekem, hogy minden kísérletezés és téma mellett a Rembrandt festészetének valamely ismeretlenből spirituálisan fölsejlő arany szín-fénye izgatja elsősorban. Ennek forrását, titkát akarta meglesni az erdélyi magyarörmény származású alkotó.) *Kristófi János* vallásos művész. Elfojtott impresszionisztikus festészete hitelesen hangolódik Várad múltjának megidézésére. *Erdős Tibor* ecsetjével föl-villantja Janus Pannonius, a váradi könyvtár alapjait letevő humanista vonásait. *Györkös Mányi Albert* hagyományosabb ízű festészetének színskálája egyben formaelem is. Balladai kicsengésű széki

panasza bensőnkig hatol. A magyar-örmény gyökerrű *Jovián György* „megtalált” épületmaradványa hangulatában bizánci, balkáni szőrványképek képzetét kelti. Ugyanakkor az aranykor civilizációjának újjászületését is asszociálja. Őt a totális piktúra vágya hajtja, mely az emberiséget fenyegető katasztrófákat sejteti. Koszmosz tájakra kalauzol bennünket. Lenyűgöző, amint előkelő, mondhatni arisztokratikus levegőjű képein, a szellemben való gondolkodás erényével karöltve, sorsszerű és értelmezhető festői rendszert teremt. Áhítatos tisztelettel teszi. *Vinczeffi László* a Székelyföld

képviselőiben hajt főt a Kolozsvári testvérek műve és kora előtt. Olykor időtlenségbe burkolózó művésze rádöbben a tárgyak és más élettelen dolgok drámai erejének kísérteties jelenlétére. *Dudás Gyula* újexpresszionista színkezelése és *Deák Barna* expresszionista-konstruktivista stílusjegyei meggyőzőek. *Mattis T. Waldemar* merész elgondolású festményén egymáshoz festett különböző színű lapocskák adják a múltban keresendő vár alaprajzát. *Holló Barnabás* balladás halálmotívummal felmagasodó zászlója,

Deák M. Ria körmeneti zászlóként megjelenített Sanctus Rex textilkollázsja valamint *Zimán Vitályos Magda*, *Gazdáné Olosz Ella* munkái a Székelyföld mélyben gyökerező érzelm-élmény anyagának szövött lenyomatai. Elsőrangú hazai kiállítóművészeink és német, finn, holland társaik is csatlakoztak a régóta várt eseményhez. Összesen mintegy száz alkotót jegyez a nagyszabású nemzetközi kiállítás.

Úgy hiszem, hogy a példaként felvillantott néhány alkotó és műveik érzékletesen jelzik az erdélyi művészet alapvető árnyaltságát és fogékonyságát. A történelmi eseményekre adott válaszok minden művészeti ágban naprakészek és adekvátak. A nemzeti hagyományok meghatározottsága még a metanyelven közvetített üzeneteket esetében is érvényes. (Ezért is volt és van felvértezve Erdély az eljellegtelenítő globalizáció ellen.) Mint arról már szó volt, a „Vár” kiállítási anyaga részben 1990 előtt született. Talán beszélhetünk egy előretökintő visszapillantásról. A mámoros nyitás szélesre tárta a műtermek ajtaját. Kolozsvártól Marosvásárhelyig, Brassóig, Nagyváradtól Sepsiszentgyörgyig... Erdély-szerzte.

A szembetűnő egyéni kifejezési sajátosság mögül átszüremlik a hatalmas veszteség is. A diktatúra bűne; a Benedek Elek és méltó társai által az ottani mesebelien székelyre faragott lét- és tudatállapot, a hagyományőrzés tiszteletén alapuló rend brutális kiirtása. Bomlasztotta az egykor családokra és nemzetségekre épült székely-magyar közösségeket. Mára már hozzáférhető és magas színvonalon képviselt Erdély szellemi kultúrája. Úgy huszonöt évvel ezelőtt elsősorban a „kopjafás” erdélyi művészet tudott utat találni magának. Különbőféle csatornákon szerveződtek ugyan hazai kiállítások, könyvbemutatók, események az ott folyamatosan életben tartott magasrendű kultúra köré. Ám az átlagember – nem elszigetelt jelenségként – még mindig Romániát emlegetett. Okozta ezt az elhazudott történelem, elhallgatás, elszigeteltség. Mostanra, lényegében a köztudatban is helyére került Erdély.

Már ott is szabadabb lett a nyilvánosság, de itt azért biztonságosabb. Otthon itthon. A szemenedett hontalanság érzése szinte kitapinthatóan felengedett.

Ezért is fontos a Magyar Nemzeti Galéria *Sors és jelkép* című kiállítása. Egy nagy lendületű merítés-sel hetven év képző- és iparművészetével ismerkedhetünk. A hazai nagyközönség számára valószínűs reveláció volt 1996-ban a Magyar Nemzeti Galéria Nagybánya-évfordulós kiállítása. Tudatos

Vinczeffy László:
Atyha

Kiállítási
interiőr

ráeszmélés elsőrangú határon túli művészetünkre. Monográfiák, albumok, tárlatok, hitvallások, emlékezések láttak napvilágot. (Sajnos, a műtárgyhamisítás is szorosan követte az eseményeket, rájuk hangolódott. A műtárgypiac ebből az irányból felduzzadt és felhígult. Több alkotói oeuvre „gyarapodott” hiteltelen darabokkal.)

Hosszú évek óta érlelődött a helyzet, nőtt az igény egy szélesre húzott erdélyi művészeti panoráma megörökítésére. A kiállítás 2015-ben megvalósult. Vélhetően és nem mellesleg a Trianon-évfordulón. A befogadó ezzel az érzülettel is közeledhet a kiállítás egészéhez. A kurátor, Szűcs György szándéka és szempontjai szerint történt válogatás hetven év erdélyi magyar művészetének jellegzetes vonásaira, művészeire, korszakaira összpontosít. E régió mindennemű kultúrája hallatlanul termékeny és sokrétű. Közelebbről: sok száz, színvonalas alkotómunkát végző, illetve értékes életművet hátrahagyó festő, szobrász, grafikus, iparművész tehetsége és akarata emelte azt ilyen magas rangra.

Melyik az a hiteles szám, mértékegység, amely révén hetven év áttekinthető? Vegyük például az arra legérdemesebbek bemutatását. Szinte képtelenség, hiszen a kiállítás keretében még a székely festőiskola sem sorolható föl. A szakmai szempontok dominanciája mellett, a látványnak láttatnia kell valamiképpen a magánszférába markoló történelmet, a valóságot, az embert és a szépséget is. Mindezt mintegy 430 mű képviseli, leképezvén az erdélyi művészetet 1920-tól 1990-ig. Száraz számok. Ebbe a tartományba illesztjük az Erdélyhez fűződő érzelmi, gondolati és kulturális viszonyulásunkat. A korszak bemutatására többféle lehetőség kínálkozik. Az egyik a kiállítás kurátoráé. Legtisztább, ha őt idézem: „a kiállítás az első világháború utáni és a rendszerváltás közötti időszakot dolgozza fel. Ezt két nagyobb egységre bonthatjuk: a két világháború közötti és az 1945 utáni korszakra. Igaz, közbe élkelődik még egy ’fél’ korszak, az 1940-44 közötti évek, a bécsi döntés folyamánként. (...) a kiállításunk megpróbálja letisztázni, hogy mit is értünk ’Erdély’ vagy akár ’erdélyi

magyar művészet' alatt. A sztereotípiák lebontása nem azt jelenti, hogy csak avantgarde alkotókat vagy alig ismert művészeket mutatnánk be. Kós Károlytól Szervátiusz Jenőig sok közismert szimbolikus figura fontos szereplője a tárlatnak. Nem radikális lesz a válogatás, csak újszerű. Lexikonszerű névsorolvasásra nem érdemes számítani, a jelentős életművet felmutató művészek sokszor több alkotással is szerepelnek, akár a más-más korszakokat bemutató különböző 'fejezetekben'. Természetesen hangsúlyos a tájképfestészet, de nem a 'Honvéd áll a Hargitán' típusú klisé, hiszen az érzelmi Erdély-kép és valóság ütköztetése egy külön kiállítást igényelne."

A művészet-járás 9 önálló szekcióba vezet: „Ember a tájban”, „Kőben, fában”, „Akik előttem jártak”, „Avantgarde sugárzás”, „Klasszikus értékek nyomában”, „Művészet és társadalom”, „A realizmuson innen és túl”, „Hagyomány és grafikai újítás”, „Itt és mást!”.

Ez az elsőrangú művészet minden évtizedben fel tud mutatni olyan alkotókat, akik nemcsak az anyaországi legjobbak szintjén dolgoztak, de nemzetközi viszonylatban is figyelemre méltó jelet hagytak. Talentumukkal egy nagyobb áramkörbe kapcsolódtak, miközben Erdély legkiválóbbjai az alkotótevékenység saját kis közösségét is kiépítették. Az értékmegőrzés és a nemzeti hagyományok ott vannak az erdélyi ember genomjában. Ugyanakkor szó sincs görcsös hagyományápolásról, a mellverdeső hazafiság pedig idegen az őszinte erdélyi művészettől. A belső megtartó erő biztonsággal emeli kultúrájába az értékes nyugat-európai ismereteket, így az a hazai gondolkodó szellemiség egyenrangú társa lesz. Minden alkotói ágbán.

Jelen írás – jellegénél fogva – nem egyes és konkrét jelenségekre fókuszál, nem próbálkozik az „első az egyenlők között”-féle rangsorolással, ikonográfiai típusok taglalásával. Bátran megkérdezhetjük: miért nem szerepel a tárlaton, miért maradt ki több igen kvalitásos művész és nagy múltú művészeti ág? Miért is, ha néhánynak a művészeti értéke és jelentősége fölülreprezentált? De ne kérdezzük meg, mert mindenképpen egységes és meggyőző panorámakép tárul elénk. Szakmai hitelességgel, figyelemmel és fegyellemmel készített válogatás. A Magyar Nemzeti Galéria gazdag anyaga, magyarországi és romániai köz- és magángyűjtemények lényeges műtárgyai képviselik ezt a művészetet. Mindehhez hozzárendelve találkozunk hetven év írott, nyomtatott szellemi megnyilatkozásaival. Megismerve e példányok tartalmát, gondolatiságát, az anyaországi olvasót szinte megszégyenítheti a fölismerés, hogy milyen rendkívüli a mindvégig kisebbségben, diktatúrában, bizonyos elzártságban élő kultúra ereje, mélysége, tájékozottsága. A szellemi környezet sugárzása.

Jellemzően az 1960-as évek közepétől a magyarországi értelmiség és az érzelmileg elkötelezett emberek színe-java, lehetőségeihez mérten és még azon fölül is mindent megtett azért, hogy odaforradulással, cselekedeteivel segítse az ottani kultúra továbbélését. A művészetnél

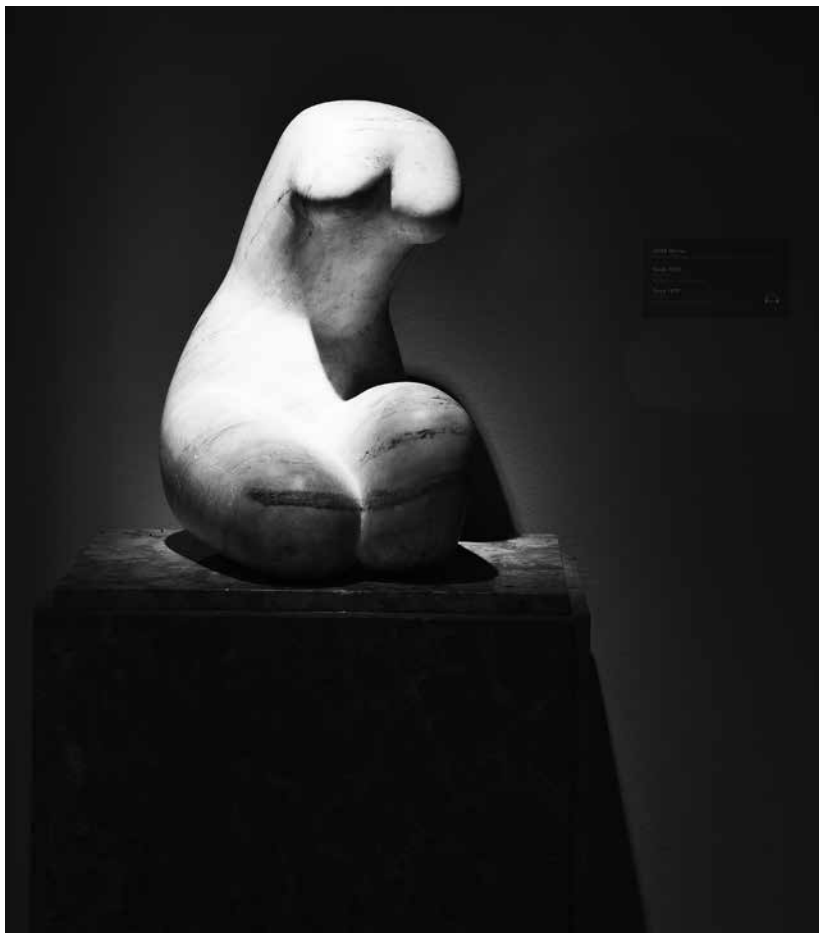

Szabó Vera:
Nagy István festő
festő
portréja

maradva, akár menekítéssel is. Szinte a csodával határos élményekről számolhatnak be, akik ezt átélték. Nagyjából 1980-85-ig egyfajta hazai közösség lelki és fizikai védőbástyaként működött. Lenyűgözve szembesültünk az Erdély-szerte születő műalkotások valóság tartalmával, esztétikumával. Például a túlélni-élni akarás ösztöne által is diktált és kikíváncozó írásművészettel. Említhetem az élő népi motívumkincset (pl. az árapatakit) és annak materiáját a szövött munkákba beemelő iparművészetet. Ezt tette biztos egyéni ízléssel és hitelesen *Csulak Magda*. Munkái messze fölötte állnak a köztudatban népi iparművészetként kezelt kategóriának.

Kitérhetek kiváló szellemek látszólag lényegtelennek tűnő, hétköznapi beszélgetéseire, egy-egy félmondat súlyára. Kiragadott példaként *Balogh Edgár*, *Szervátiusz Jenő*, *Ferenczy Júlia*, *Gy. Szabó Béla*, *Jakobovits Miklós*, *Sz. Bach Hédi* alkotói szuverenitásáról, emberi tartásáról úgyszintén beszélhetek. Személyiségük úgy létezett és működött, mintha egy humánus világ polgárai lennének.

Iskolateremtő nagyságok és jegyzett kiállítóművészek együtt árnyalják a bennünk kialakult Erdély-képet. És ennek a képnek szerves része az 1940-44 közötti idő. Számomra a selmecbányai származású, egyébként anyaországi *Pituk József* festőművész plakáttervén fogalmazta meg a legteljesebben, legszebben azt az érzést, amit e néhány rövid év jelentett.

Izsák Márton:
Torzó

II. Zalaegerszegi Íróttábor Nő-kép, női szerepek a kortárs irodalomban, különös tekintettel a családra

Az irodalmi hagyományteremtés egyik eszköze az íróttábor. A *Pannon Írók Társasága* ez irányban is tett lépéseket – részben az elődök nyomát követve –, s az idén megszervezte az ifjúsági íróttábor után a II. Zalaegerszegi Íróttábort, a Kézművesek Házában, a Gébárti-tó partján, augusztus 21 és 24 között. A téma rendkívül aktuális: Nő-kép, női szerepek a kortárs magyar irodalomban. Ezt igazolták a tervezetben elvállalt témák is, amelyeket – végül is – nyolc résztvevő adott elő, húsz-húsz percben. Gyakorlatilag minden az előzetes elképzelések szerint történt, két dolgot kivéve – Cséby Géza nem ért haza lengyelországi kiküldetéséből, ám előadását elküldte és felolvastuk, hasonlóan Bence Lajoshoz, aki munkahelyi elfoglaltságai miatt nem tudott az eszmecsereben részt venni. Az előadásokat ugyanis szóbeli kiegészítések, kérdések, viták követték.

Számunkra nagyon jól jött ez az előadás-sorozat, *Tanulmány, kritika* rovatunk témavilágát élénkítik az itt elhangzottak írásbeli változatai. Sajnos, a meleg és egyéb körülmények miatt, közönségünk kevés volt, nagyobb nyilvánosságra csak bent a városban számíthatunk. Jövőre valószínű szeptemberben és a városban rendezzük meg a III. Íróttábort. A kiránduláson a csapat egymást még nem, vagy kevéssé ismerő tagjai is összeismerkedtek, lendvai vendéglátónk pedig, Halász Albert költő, a városi könyvtár igazgatója adott részletes tájékoztatást a magyar kisebbségi kultúra szlovéniai-muravidéki helyzetéről.

Költőverseny – a Nobel-díjas Salvatore Quasimodo tiszteletére

Huszonharmadszor rendezte meg Balatonfüred városa az egyik leghíresebb költőversenyt, a Nobel-díjas Salvatore Quasimodo tiszteletére, akinek hársfaültetése a Balaton-parton 1961-ben élesztette újjá az indiai költő, Rabindranáth Tagore által kezdeményezett hagyományt. Az idén, szeptember 4-én és 5-én is gazdag kísérő események „koszorúzták” a poétikai versenyt: volt könyv- és folyóirat bemutató, kiállítás megnyitó, költői est. Ennek keretében bemutatkozott a Magyar Szemle angol nyelvű társ-lapja, a Hungarian Review, melyről a főszerkesztő, Kodolányi Gyula, Illyés Mária és Groh Gáspár adott érzékletes képet. A Quasimodo-emlékdíjas költővel, Jász Attilával Szőcs Géza költő, kormánybiztos beszélgetett. Sor került Madarász Imre, Péntek Imre és V. Kulcsár Ildikó új kötetének ismertetésére is. Ez volt a péntek esti program. Másnap délelőtt Szőcs Géza a két új Janus Pannonius-díjas költő, Charles Bernstein és Giuseppe Conte portréját vázolta, de betekintheztünk Szőrényi László Latin és röhej című tanulmánykötetének szellemiségébe, valamint Hamvas Béla fiatalkori regényéről, az Ördögösökről a kiadó adott figyelemre méltó képet. Mindezek az események a Vaszary Villa kamaratermében történtek, tekintettel a rossz időre. Ugyanitt mutatták be a Tempevölgy új számát – Tóbiás Krisztián közreműködésével –, majd Talabér Gyula füredi fotós kiállítás nyílt meg.

A Quasimodo-napok fő eseménye az Anna Grand Hotel dísztermében zajlott, ahol őexc. Maria Assunta Accili olasz nagykövet asszony és Paczolay Péter római nagykövet köszöntötte a résztvevőket, majd átadták a XII. Bertha Bulcsu- és a XXIII. Salvatore Quasimodo-díjakat. Bertha Bulcsu-díjban részesült: dr. Szalóczy Péter, R. Kiss Kornélia, Toldi Éva, kiemelt díjazott Berta Zsolt. A Quasimodo-díj megosztott II. díját Payer Imre és Turcsány Péter kapta, míg a fődíjat ezúttal Lanczkor Gábor nyerte el. Az Életmű-díjat pedig a kárpátaljai Vári Fábrián László érdemelte ki. Az alábbiakban az ünnepeken elhangzott laudációk olvashatók.

Turcsány Péter *Salvatore!* című versének laudációja

Talányos verscím, talányos vers. Talán ezért is illik a hermetizmus nagy költőjéhez. Hiszen az „ermetismo” nevű olasz költészeti irányzatot Francesco Flora irodalomtörténész éppen „zártága”, talányossága, nehezen „feltörhető”, megfejthető volta miatt keresztelte el így. A cím utalhat Quasimodóra, akárcsak a mottó. De utalhat a Megváltóra is, mint olvasható a jegyzetben, amely igazán nem megszokott a hermetista költeményekben. És végül utalhat, mindkettőre együtt. Curzia Ferrari magyarul 2010-ben kiadott, és itt, Balatonfüreden 2011-ben bemutatott könyvéből – „*Csönd Istené, tárd ki a magányt*” (*Dio del silenzio, ari la solitudine*) – tudjuk, hogy Quasimodo, megszenvedett hitével, gyötrelmes istenkeresésével, maga is tekinthető, sokak olvasatával szemben, keresztény költőnek.

Vajon Turcsány Péter pütkösi költeménye vallásos vers? Igen, a szeretet vallásához illően, közép-pontjában a szeretettel. Helyesebben: annak tagadott tagadásával. A szeretetért kiált, a gyűlölet ellen szólal meg és fel ez a vers:

*... együtt veszünk el fortyogó üstben,
amit a Háborúság démona tett föl
izzani e létvégi alkonyatban.*

A nagy betűvel írt Háborúság, a szellemi polgárháború, a közéleti lövészárk-háborúskodás ellen tiltakozik. A „Káinok” ellen, akik Ábeleknek álcázzák magukat. Az álkeresztények, farizeusok ellen, akik a szeretet helyett a gyűlöletet szolgálják és szórják szerteszét, akik nem – mint Máté evangéliumában olvassuk – megegetik, megitatják, befogadják a szenvedőt, az éhezőt, a szomjazót, a menekülőt, a jövevényt, hanem kirekesztik, megbélyegzik, meggyűlöltetik. Akik a Mammont, az Aranyborjút imádják Istenükként. Akiknek a szeretett vallásuk hatalmi, politikai, demagóg eszköz csupán.

Velük szemben Turcsány Péter osztozik az írástudó felelősségében, melyet Pilinszky *Intelme* így fogalmazott meg:

*Arra figyelj, amire városod,
az örök város máig is figyel:
tornyaival, tetőivel,
élő és halott polgáraival.*

*Akkor talán még napjaidban
hírül adhatod azt, miről
hírt adnod itt egyedül érdemes.*

Írnok,

akkor talán nem jártál itt hiába.

De ahogy a Turcsány-versnek, úgy e rövid laudációnak is lehet két befejezése, két klasszikus idézettel. A második Petrarcanak, a második legnagyobb olasz költőnek ódájából, az *Italia mia*-jából:

Pace, pace, pace.

Azaz:

Békét, békét, békét.

Péntek Imre

Harapni a fényből...

Payer Imre: Romló falnál, árnyékban, fényben

A késleltetés verse ez. A rejtegetett paradigmáé. Valami fontos tény megrablásáé, amely nem magyaráz meg semmit, de lényeges következtetésekhez vezet. Bepillantáshoz az üregekbe, a mélységbe. „Hazudik az idő” – írja a költő, s mi hiszünk neki.

Pedig igyekszik elterelni figyelmünket. Semmiségekkel. Egy elárvult udvar kacatjaival. A romlás megannyi jelenségével. „Sárgászöldre vált...rothadó vakolattal”, téglaroncokkal”, „vakhomályos üveg mögött/lomok néma csendjével”... Vadszőlő-folyondárral...

Ám az én, a vers főhőse egyszerre felfigyel.

Elkezdi értelmezni helyzetét. Ki ő, mi ő – hogyan kerül ide, mi az értelme ennek a – mondhatni – színpadias helyzetnek. Ennek a sötét odúba vezető, alagsori kirándulásnak. A néző/pont objektívje egyértelmű, mégis a „vakhomályos üveg”, a „lomok néma csendje” baljós történet kibontakozását előlegzi. A jelen árnyai is itt bólogatnak a közelben, s a „szikkadt karácsonyfadísz” nem vonz már semmi jót – a jóság innen messzire párolgott –, csak a boldogtalanság átkos szavai fogalmazódnak meg.

„Ne legyen tavasz”, „ne jöjjön nyár” – ám ezek a végletes mondatok is elvesznek a közöny sivatagában.

Még néhány feleslegesnek tűnő jelenség. Elterelő díszlet. Egy magányos madáretető, melyre nem száll madár. A „zöld lepke repkényraj” csak átmeneti takaró. S ebből a „mélypontból” – nincs kivezető út. Nincs mentőösvény. Csak a kényszeres alámerülés van, hullás, elveszejtés.

Ahogy a vers egyszerre – nyilvánvalóvá teszi a maga igazságát: „A földalatti nyirkos odú az igaz”. Nincs más.

S amikor már azt hisszük, vége, nincs mentő egység, felszabadító erő, akkor jön a meglepetés. Mert a fönt és lent suhanó „áramlás” megment, megszabadít. Az ebben úszkáló fénydarabkák egyetlen cafatja is elég a meneküléshez. És elhangzik a kivédhetetlen mondat: „haraptam a fényből”. S ez az enyém, bármennyire is eltemet a roncsok, lomok tömege, bizarr kavalkádja. „haraptam a fényből” – ismétlem, ebből, ahogy a vers írja: „csorba aranymanárból”.

Ez a lázadás, ellenszegülés az értelme a versnek. Megmenteni, megmenekülni, a többi nem számít. Ez a dacos, kiskiűs – talán véletlenszerű – gesztus felülírja a lét dübörgő gépezetének egyenletes dohogását.

A sötét predestináció nem győzhet. Bár már a fenti aranymanna is csorbult, mégis ez az egyetlen menedék. Vigasz. Ami még a miénk. Ami elérhető.

Payer Imre verse ennek a lefelé zúduló – lejtmeneti – élettáncnak biztos pörgését, megállíthatatlan vonulását kérdőjelezi meg. Egy villanás, egy-egy „fényharapás” vigasztal bennünket.

De ezért mindent el kell követnünk.

A késleltetés itt és ekkor nyeri el értelmét. A költő megtalálja a feloldást. Az emberi elrendeltetés csak így és ilyen módon áldozhat a beteljesülésnek.

Laudáció Lanczkor Gábor *Caravaggio* című költeményéről

(a 2015. évi Quasimodo Nemzetközi Költőverseny nagydíjas verse, díjátadás: Balatonfüred, 2015. szeptember 5.)

Caravaggio a kezdetektől fogva a legnagyobb előszeretettel választott és vállalt ön-emblémája Lanczkor Gábor verseinek. Nem csupán a *Vissza Londonba* című kötetének (2008, Pozsony, Kalligram) egyik „főhőse” Caravaggio, hiszen öt képéről is olvashatunk benne egy-egy költeményt, hanem mindjárt a költő első kötetének (*A tiszta ész*, 2005, Bp., JAK-L'Harmattan Kiadó) első borítólapján egy olyan jelenet szerepel, amely Derek Jarman *Caravaggio* című filmjéből vétel, a hátsó borítón pedig az időnként festőként és fényképészként is működő költő a saját önarcképének variánsát teremtette meg az egyik nagyszerű Caravaggio-kép, a *Szent Máté mártíromsága* egyik, a közmegegyezés szerint a festő önarcképének tekinthető, mellékalakjából. Ha közelebbről megnézzük, láthatjuk, hogy itt másfél alakot mos egybe a költő a maga fiktív önarcképében úgy, hogy az eredeti festmény két alakjának láthatási szögét elforgatja. A San Luigi dei Francesi kápolnájába készült az a Szent Mátét evangéliuma írása közben egy angyallal ábrázoló kép is, amelyet – föltehetőleg teológiai cenzúra alapján – nem fogadtak el az eredeti megrendelők, így azután kézen-közön Berlinbe került, ahol a második világháború végén elégett. Ez az a kép, amelyet sajnos csak régi fényképekről ismerhetünk, és ez ihlette Lanczkor mostani versét is. A költemény eleje erre a vitára, illetve a kép elutasítására utal: ez a mai olasz közönséget is nagymértékben érdekli, hiszen erről a kicenzúrázott, illetve egy újabb képpel helyettesített műről sokat ír az a művészettörténész, Costantino D’Orazio, aki nemrég, 2013-ban jelentette meg *Caravaggio segreto*, azaz A titokzatos Caravaggio című monográfiáját. Ám a költemény tulajdonképpen tárgya, azaz Caravaggio halála nem csupán a fent említett monográfiának is egyik fontos fejezetét ihlette, hanem országos szenzáció lett Olaszországban, amikor végre találtak három olyan kétségsbe vonható bizonyítékot, amelyek szerint Caravaggio valóban meghalt Porto Ercolében, a kórházban, és valóban eltűnt az a hajó, amely odáig hozta Nápolyból, és amelyen három remekművét is magával hozta, amelyeket Borghese bíborosnak szánt ajándékkul, mivel az kijárta neki a pápai kegyelmet. (Korábban ugyanis a legkülönbözőbb változatok kerengtek arról, hogy pontosan hol is halt meg.)

Van azonban egy jól elrejtett fordulat a költemény narrációjában. Ez pedig a következő mondat, amely a mocsári városka fantomjainak eloslása és a Rómába való megérkezés közé ékelődik. Így hangzik: „Kiszőkült Merisi-más, északról jött/ Zseni, önportréid mind a kételyei.” Alapos olvasás után egyértelművé válik, hogy itt már nem Caravaggiót beszélgeti a költő, hanem immár ő maga szól; Caravaggio sohasem érkezett meg ugyanis Rómába, és ha meg is érkezett volna, nem láthatta volna ott annak a gigantikus rombolásnak és újjáépítésnek a folyamatát és eszközeit, amely teljesen szétrombolja a város jobb és bal partjának hagyományos szerkezetét. Ezt csak a költő láthatta, illetve láthatta volna Caravaggio, ha ő előrefele átesett volna azon a metamorfózison, amelyen Lanczkor Gábor átesett, amikor Caravaggiót maszkként magára vette. Mert hiszen a végén megint a haldokló szólal meg, azaz mondjuk így, hogy Caravaggio-1., ha a festőket, illetve a költőket is úgy számoznák, mint a futballistákat vagy a rendőröket, idézem: „és most meghalok”. Ugyanis miért ez az urbanisztikai káosz és apokalipszis? Vagy nem is apokalipszis, hanem új genezis?! „hogy e folyamatólagos vihar, az isten-ember-állat/ Közti ingajarat alakítsa ki az épületek/ Új formáját és az utca- meg térszerkezetet,/ Hogy romboljon és tapasszon/ Önkívületem, kívül mindenem,/ Az emberi élet pánikszertű/ Önértékén, [...]”

Tehát a költészet isteni ihlet volt mindig, és a festészet és általában a művészet ezen isteni ihlet

nélkül ugyanúgy elképzelhetetlen. Lanczkor Gábor eddig ekphraszisz-szerű költeményekkel lepte meg olvasóit, vagyis létező vagy elképzelt képzőművészeti alkotások irodalmi leírásával, illetve, mondjuk így: szóba történő újraalkotásával, most pedig legkedvesebb festője életének és halálának lényegét foglalta össze egy olyan versben, amely „költött festménynek” nevezhető, Caravaggio-1. utolsó művének, amelyet már Caravaggio-2. tudott csak megörökíteni, mert az úgy égett el, hogy meg sem született.

Mezey Katalin

VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ DICSÉRETE

„A közösségi felelősségérzéstől és felelősségtudattól áthatott klasszikus magyar költészet egyéni karakterű, jellegzetesen kárpátaljai magyar sorsjegyű folytatása Vári Fábián László művészte.

Verseiben a történelem, a folklór és az irodalom emberi teljességet igénylő, egyéni és közösségi sorskérdésekkel minden időben nyíltan szembenéző alakjai alapozzák meg a jelenkor problémáival való sajátos karakterű, összetett és mély számvetést. Műveiben együtt él az emberiség archaikus tapasztalata és a jelenkor problémavilága. Költői világának különleges színét a mély történelmi tudással és a folklór emberi teljességet őrző gazdagságával szembesített mai sorslátás adja.

Művészetének megkülönböztető értéke a magyarságért érzett történelmi és jelenkori felelősség művészi megnyilatkozása. Magyarságunk kórképét kénytelen megrajzolni, de szemlélete szellemi és erkölcsi erőt sugároz, igaz értékekről tesz tanúságot.” – írta Vári Fábián Lászlóról Görömbei András Kossuth-díjas irodalomtörténész.

Vári Fábián László költő, műfordító, néprajzkutató, 1951-ben született az Ugocsa-megyei Tiszaújlakon, amely akkor a Szovjetunióban, ma Ukrajnában található. Az általános iskolát a nagyközségben, a középiskolát Nagyszőlősön végezte, 1968-tól az Ungvári Állami Egyetem magyar szakos hallgatója lett. 1967 és 1971 között az ottani Forrás Stúdió - egy fiatal költők, írók által alapított irodalmi közösség - tagja volt. Annak betiltását követően – a kárpátaljai magyarság polgárjogi mozgalmában való részvételéért – rektori paranccsal kizárták az egyetemi hallgatók sorából. Sorkatonai éveit után, 1975-től a beregszászi vasgyárban dolgozott, levelező tagozaton folytatta tanulmányait. 1978-ban diplomázott. 1971-től folklórgyűjtéssel is foglalkozik, felkutatta, lejegyezte, majd *Vannak ringó bölcsők* címmel kiadta gyűjtő munkája eredményét. A kárpátaljai magyar népballadák kötete 1992-ben jelent meg, 2006-ban második kiadása is napvilágot látott. Ruszin népballadákat is gyűjtött, és fordított magyar nyelvre. 1976-tól 1997-ig a mezővári középiskolában tanított, majd a beregszászi magyar főiskola tanára lett. 2005 óta a Magyar Művészeti Akadémia tagja, jelenleg a Magyar Írószövetség Kárpátaljai Írócsoportjának elnöke és az *Együtt* című, Kárpátalján megjelenő irodalmi folyóirat főszerkesztője. Kárpátalján, Várban él és alkot.

Kötetei csak a rendszerváltozást követően jelenhettek meg. Eddig Kárpátalján és Magyarországon összesen hét jelentős verseskönyvet, és egy szintén szép szakmai sikert hozó prózakötelet publikált Táborig posta: szovjet mundérban Poroszföldön *címmel*.

Munkásságáért 1983-ban elnyerte a nem hivatalos Kilencek-díját, majd egyebek mellett a Bethlen Gábor-díjat 2001-ben, 2003-ban megkapta a József Attila-díjat, 2004-ben a Tótkés László-díjat és a Balassi Bálint Emlékkardot, amelyet 2011-ben a Lovagkereszt kítüntetés, majd az Arany János-díj és 2014-ben a Kölcsény-plakett követett.

Nagy öröm számomra, hogy az idei költőverseny alkalmával munkássága elismeréseként a bíráló bizottság Vári Fábián Lászlónak ítélte a **Salvatore Quasimodo Alapítvány életműdíját**.

Jecza Péter:
Ikrek

JECZA Péter
[Szociálistyánok] Művészeti Társaság, 1959 -
Tatabánya (Hímszobor, 2000)

Ikrek, 1970-es évek
Fekete fa
Szekély Nemzeti Múzeum, Széchenyi-terület

Twins, 1970s
Köszörű fa
Museum National d'Art et d'histoire, Székely-terület

Szerzőinkről

Bakonyi István (1952; Székesfehérvár) Kritikus, szerkesztő. Legutóbbi kötete: *Irodalom az új évezredben*.

Felsőmagyarország Kiadó, 2014.

Báthori Csaba (1956; Budapest) Költő, műfordító, irodalomtörténész. Legutóbbi kötete: *Elemi szonettek*. Napkút, 2013.

Benedek Katalin (1950; Budapest) Művészettörténész, legutóbbi kötete: *Élő magyarörmény művészet*.

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület, 2013.

Buda Attila (1953; Budapest) Könyvtáros, irodalomtörténész. Legutóbbi kötete: *Tárguló körök. Tanulmányok, dokumentumok az Újholdról és utókoráról*. Ráció Kiadó, 2014.

Csete Soma (1996; Pécs-Budapest) Költő, egyetemi hallgató. Versei különböző folyóiratokban jelentek, jelennek meg.

Csider Sándor (1950; Szombathely) Főiskolai docens, költő. Legutóbbi kötete: *Varázshegedű*.

Életünk-Faludi Ferenc Alapítvány, 2006.

Farkas Balázs (1987; Budapest) Prózaíró, megjelent kötete: *Nyolcasok*. Fiatal Írók Szövetsége, 2013.

Farkas Szilárd (1981; Kaposvár) Tanár, filozófiatörténész, kritikus. Megjelent kötete: *Søren Aabye Kierkegaard magyar nyelvű recepciója az 1930-as években*. Pannon Tükör Könyvek, 2015.

Fenyvesi Ottó (1954; Veszprém) Költő, író, képzőművész.

Legutóbbi kötete: *A szabadság foglyai*. Vár Ucca Műhely, 2014.

Forgách András (1952; Budapest) Író, műfordító, dramaturg. Legutóbbi kötete: *Valami fiatal szélhámos*. Libri Kiadó, 2015.

Gelencsér Milán (1995; Zalaegerszeg-Budapest) Költő, egyetemi hallgató. Versei különböző folyóiratokban jelentek, jelennek meg.

Iancu Laura (1978; Budapest) Költő, író, néprajzkutató.

Legutóbbi kötete: *Míg kabátot cserél Isten*. Magyar Napló Kiadó, 2014.

Kabdebó Tamás (1934; Newcastle /Írország/) Író, költő, műfordító. Legutóbbi kötete: *Duna-úszó*. Argumentum Kiadó, 2013.

Kelemen Lajos (1954; Kaposvár) Költő, kritikus.

Legutóbbi kötete: *Tovább a történet*. Napkút Kiadó, 2014.

Oláh András (1959; Mátészalka) Költő, szerkesztő. Legutóbbi kötete: *A szökevény/Az utolsó játszma*. Hungarovox Kiadó, 2014.

P. Szabó Ernő (1952; Budakalász) Művészettörténész, szerkesztő. Legutóbbi kötete: *Egy kicsi együtt repülés*. Pharma Press, 2013.

Péntek Imre (1942; Zalaegerszeg) Költő, kritikus, művészeti író. Legutóbbi kötete: *Emlékpóba*. Magyar Napló Kiadó, 2015.

Sarusi Mihály (1944; Balatonalmádi) Író, költő. Legutóbbi kötete: *Vagabundkorzó VII: Szentföldön*. Vár Ucca Műhely, 2014.

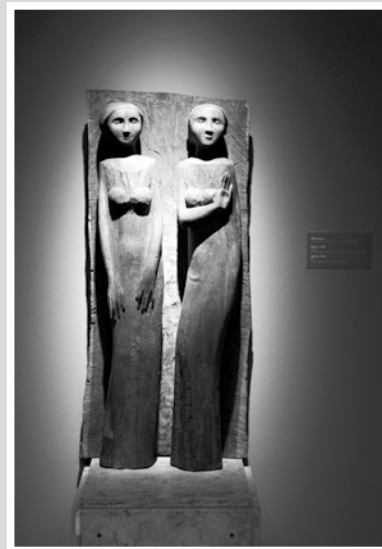
Szemes Péter (1979; Zalaegerszeg) Kritikus, esztéta. Legutóbbi kötete: *„Rendületlenül” – Írások a zalai-muravidéki irodalomról*. Pannon Tükör Könyvek-Göcseji Múzeum, 2014.

Vajna Ádám (1994; Balatonkeresztúr-Budapest) Költő, egyetemi hallgató. Versei különböző folyóiratokban jelentek, jelennek meg.

Villányi G. András (1958; Budapest) Költő, műfordító.

Legutóbbi kötete: *Tükröződések*. Scolar Kiadó, 2011.

PANNONTÜKÖR

Kós András: Ritmus

Következő számaink tartalmából:

Cséby Géza, Győri László, Gyimesi László, Halász Albert versei; Molnár Krisztina Rita, Bartusz-Dobosi László, Molnár Miklós, Hagymás István, Turbuly Lilla prózája; Szabó Ferenc, Pomogáts Béla, Buda Attila, Szemes Péter tanulmánya, kritikája; Cebula Anna, Kostyál László, Péntek Imre képzőművészeti írásai.